Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Siyaset Bilimi Bilim Dalı

ABDULLAH ZİYA KOZANOĞLU'NUN ROMANLARINDA MİLLİYETÇİLİK, MİLİTARİZM VE TOPLUMSAL CİNSİYET

Ata KAFADAR

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2025

ABDULLAH ZİYA KOZANOĞLU'NUN ROMANLARINDA MİLLİYETÇİLİK, MİLİTARİZM VE TOPLUMSAL CİNSİYET

Ata KAFADAR

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Siyaset Bilimi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2025

KABUL VE ONAY

Ata KAFADAR tarafından hazırlanan "ABDULLAH ZİYA KOZANOĞLU'NUN ROMANLARINDA MİLLİYETÇİLİK, MİLİTARİZM VE TOPLUMSAL CİNSİYET" başlıklı bu çalışma, 13/01/2025 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Aylin ÖZMAN (Başkan)

Prof. Dr. Metin YÜKSEL (Danışman)

Doç. Dr. Kadir DEDE (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan ***"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"*** kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. (1)
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ….. ay ertelenmiştir. (2)
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. (3)

……/……/……

Ata KAFADAR

[1] *"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"*

(1) Madde 6. 1. Lisansüstü tezle ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez ***danışmanının*** *önerisi ve* ***enstitü anabilim dalının*** *uygun görüşü üzerine* ***enstitü*** *veya* ***fakülte yönetim kurulu*** *iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.*

(2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez ***danışmanının*** *önerisi ve* ***enstitü anabilim dalının*** *uygun görüşü üzerine* ***enstitü*** *veya* ***fakülte yönetim kurulunun*** *gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.*

(3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, ***tezin yapıldığı kurum*** *tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise,* ***ilgili kurum ve kuruluşun önerisi*** *ile* ***enstitü*** *veya* ***fakültenin*** *uygun görüşü üzerine* ***üniversite yönetim kurulu*** *tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.*
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

****** Tez* ***danışmanının*** *önerisi ve* ***enstitü anabilim dalının*** *uygun görüşü üzerine* ***enstitü*** *veya* ***fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.***

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Prof. Dr. Metin YÜKSEL** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Ata KAFADAR

TEŞEKKÜR

Kendi yoğun temposuna rağmen her ihtiyaç duyduğumda ulaşabildiğim, materyaller içerisinde kaybolduğumda yoluma ışık tutan, eşine az rastlanır bir kibarlığa ve sabra sahip olan danışmanım Prof. Dr. Metin Yüksel hocama minnettarım. Abdullah Ziya Kozanoğlu hakkında tez yazma fikrini ortaya koyan, yüksek lisans dönemimde kendisinden aldığım derslerle ilgi alanlarımı genişleten ve öğrencilerine hocadan öte bir ağabey olan Doç. Dr. Kadir Dede'ye en derin teşekkürlerimi sunarım. Genç bir lisans öğrencisi olarak geldiğim Hacettepe'de Siyaset Bilimine Giriş dersini kendisinden alarak akademik maceraya başladığım Prof. Dr. Aylin Özman hocamın karşısında tezimi sunabilmenin mutluluğunu ve onun övgülerine mazhar olmanın gururunu yaşadım. Tüm çabaları ve değerli önerileri için müteşekkirim.

Bana verdikleri sonsuz destekle hep yanımda olduklarını hissettiğim, sevincimi ve hüznümü benden bile yoğun yaşayan anneme ve babama teşekkür ederim. Değerli ağabeyim Ayberk Tezel'e de tüm yardımları için teşekkür ederim. Onların destekleri olmasaydı pek çok şey hiç gerçekleşemezdi.

İçimdeki tarih sevgisini hep canlı tutan, uzun konuşmalarım ve sorularım karşısında hiç yılgınlık göstermeyen kadim dostum Cem İredi'ye teşekkür ederim.

Kendisini kelimelere sığdırmamın mümkün olmadığı, eşim, arkadaşım, editörüm, en stresli anlarımda hep yanımda olan Dr. Gökçe Çakmak Kafadar'a tüm kalbimle teşekkür ederim. Bu süreçte o da sosyal bilimci oldu sayılır, bu tezi tamamlamanın mutluluğu en çok onun olmalı.

Son olarak, ben çalışırken gelip yanımda utanmadan uyuyarak bana hayatın çalışmaktan ibaret olmadığını gösteren Çakıl'a teşekkür ederim.

ÖZET

KAFADAR, Ata. *Abdullah Ziya Kozanoğlu'nun Romanlarında Milliyetçilik, Militarizm ve Toplumsal Cinsiyet,* Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2025

Bu tez Abdullah Ziya Kozanoğlu'nun tarihi romanlarını milliyetçilik, toplumsal cinsiyet ve militarizm kavramları ekseninde incelemektedir. Tezin birincil kaynaklarını Abdullah Ziya Kozanoğlu'nun yazdığı tarihi romanlar oluşturmaktadır. Kozanoğlu'nun romanlarının söylem analizi şeklinde gerçekleştirilen çalışmada hakim temaların milliyetçilik, toplumsal cinsiyet ve militarizm olduğu görülebilir. Bu nedenle, tezin kavramsal ve teorik çerçevesini çizmek amacıyla, birinci bölümde öncelikle milliyetçilik kuramlarının feminist eleştirisi ve milliyetçilik-militarizm ilişkisi sunulacaktır. Bu bölümde yaygın milliyetçilik kuramlarının toplumsal cinsiyet olgusuna yeterince değinmediği tespiti yapılmakta ve ayrıca militarizm ile milliyetçiliğin birbirini nasıl etkilediği ortaya konmaktadır. Tezin ikinci bölümü milliyetçilik ve edebiyat ilişkisine ışık tutmaktadır. Bu çerçevede tarihi romanların milli ve cinsiyetlendirilmiş (*gendered*) kimlik inşa projelerindeki yeri ve önemi Türkiye'deki tarihi romanlar üzerinden ortaya konacaktır. Tezin üçüncü ve son bölümü bu tarihsel ve kavramsal çerçeveden hareketle Abdullah Kozanoğlu'nun romanlarına odaklanmaktadır. Tarihi romanları aracılığıyla gençlere tarihlerini ve kahramanlarını tanıtma iddiasında olan Kozanoğlu'nun bu amacına nasıl ulaşmak istediğinin izi sürülmektedir. Bu anlamda, tarihsel romanlarında en yaygın olarak kullandığı örüntünün kadınlık-erkeklik rolleri ve başına buyruk olarak gösterilen kahramanlar olduğu iddia edilmektedir.

Anahtar Sözcükler

Abdullah Ziya Kozanoğlu, Tarihi Roman, Milliyetçilik, Toplumsal Cinsiyet, Militarizm

ABSTRACT

KAFADAR, Ata. *Nationalism, Militarism and Gender in Abdullah Ziya Kozanoğlu's Novels,* Master's Thesis, Ankara, 2025

This thesis analyzes Abdullah Ziya Kozanoğlu's historical novels through the concepts of nationalism, gender and militarism. The primary sources of the thesis are the historical novels written by Abdullah Ziya Kozanoğlu. Based on a discourse analysis of Kozanoğlu's novels, one can argue that nationalism, gender and militarism are the common themes in his novels. To draw the conceptual and theoretical framework of the thesis, the first chapter surveys the feminist critique of nationalism theories and the relationship between nationalism and militarism. In this chapter, it is observed that common theories of nationalism do not sufficiently address the phenomenon of gender and it is also revealed how militarism and nationalism affect each other. The second chapter goes into an analysis of the relationship between nationalism and literature. In this framework, the place and importance of historical novels in national and gendered identity construction projects will be revealed through historical novels in Turkey. Based on this historical and conceptual framework, the third and final chapter turns to Abdullah Kozanoğlu's novels. As Kozanoğlu claims to identify their history and heroes to young people through his historical novels, it is traced how Kozanoğlu would like to achive this goal. In this sense, this thesis argues that the most common patterns he uses in his historical novels are gender roles and maverick heroes.

Keywords

Abdullah Ziya Kozanoğlu, Historical Novel, Nationalism, Gender, Militarism

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY……..…….……İ

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI……..…….……İİ

ETİK BEYAN……...……...……..……İİİ

TEŞEKKÜR……...……..…İV

ÖZET…….……..…..V

ABSTRACT…….…....Vİ

İÇİNDEKİLER……..….....Vİİ

TABLOLAR DİZİNİ…...…….…….....İX

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ…….……...…..X

GİRİŞ…….…….……..1

1. BÖLÜM: MİLLİYETÇİLİK, TOPLUMSAL CİNSİYET VE MİLİTARİZM.....9

1.1. MİLLİYETÇİLİK KURAMLARI……..……..……9

1.2. MİLLİYETÇİLİK KURAMLARININ FEMİNİST ELEŞTİRİSİ….....22

1.3. GEÇ DÖNEM OSMANLI'DAN ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNE TÜRKİYE'DE MİLLİYETÇİLİK VE TOPLUMSAL CİNSİYET……....28

1.4. MİLLİYETÇİLİK VE MİLİTARİZM…….……..……32

1.5. TÜRKİYE'DE MİLLİYETÇİLİK VE MİLİTARİZM….……...37

2. BÖLÜM: ULUS İNŞASI VE ROMAN……...…….…….....41

2.1. MİLLİYETÇİLİK VE ROMAN…….…….....41

2.2. TÜRKİYE'DE TARİHİ ROMAN……...…….46

2.2.1. Tarihi Romanlarda Köken Meselesi: Maziyi Bulmak…….……..…..52

2.2.2. Tarihi Romanlardaki Ortak Temalar: Militarizm ve Toplumsal Cinsiyet……...……..54

3. BÖLÜM: *KAHRAMAN BİR KERE, KORKAK BİN KERE ÖLÜR:* ABDULLAH ZİYA KOZANOĞLU ROMANLARINDAN TARİHİ OKUMAK……..…....….58

3.1. ÇOK YÖNLÜ BİR YAŞAM: ABDULLAH ZİYA KOZANOĞLU'NUN HAYATI……..……..…58

3.2. ABDULLAH ZİYA KOZANOĞLU ROMANLARINDA MİLLİYETÇİLİK, MİLİTARİZM VE TOPLUMSAL CİNSİYET…….....77

3.2.1. Türklük ve Milliyet…….…….….....78

3.2.2. Fethedilen Kadınlar...….……...……...……..86

3.2.3. Savaşçı Kahramanlar……..……...……..92

SONUÇ…….....100

KAYNAKÇA……...……..…….……...106

EK 1. ORİJİNALLİK RAPORU..……116

EK 2. ETİK KURUL MUAFİYET FORMU…….....118

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 3.1 Abdullah Ziya Kozanoğlu'nun Tarihi Romanları……..……..75

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

Fotoğraf 3.1 Kozanoğlu'nun Tasarımını Yaptığı Roman Kapaklarından Biri…….....62

Fotoğraf 3.2 Kozanoğlu'nun Milliyet Gazetesi'nde Yer Alan Vefat Haberi (Milliyet, 30 Mart 1966, s.1,7)…….……..……....….....73

Fotoğraf 3.3 Kozanoğlu'nun Vefatına Dair Beşiktaş Jimnastik Kulübü'nün İlanı (Milliyet, 30 Mart 1966, s.7)…….……..……73

GİRİŞ

Bu tezin amacı, mimar, müteahhit, tarihi roman ve çizgi roman yazarı, tiyatro yöneticisi ve Beşiktaş Jimnastik Kulübü'nün onuncu başkanı olan Abdullah Ziya Kozanoğlu'nun tarihi romanlarını milliyetçilik, militarizm ve toplumsal cinsiyet ilişkisi ekseninde incelemektir. Altmış yıllık hayatına birkaç ömür sığdıracak kadar farklı alanlarda çalışmış ve eserler vermiş olan Kozanoğlu'ndaki bu çok yönlülük, Kurtuluş Savaşı'ndan çıkmış Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk dönemlerindeki çok yönlü inşası ile adeta benzerlik oluşturur. Kozanoğlu, tarihi romanlarında okuyucularını kendi tarihlerindeki maceralara sürükleyerek onlara geçmişin şanını öğretmeyi ve böylece ulus bilinci kazandırmayı amaçlamaktadır. Kozanoğlu'nun yaşadığı dönemin gelişmeleri tabii olarak romanlarının temalarına ve bu temaları ele alış şekline de etki etmiştir. Bu da bir Siyaset Bilimi tezinde, dönemin ulus inşası sürecini irdelemek amacıyla Kozanoğlu romanlarını tercih etmemin altında yatan bir sebeptir.

Bu tez, Kozanoğlu'nun tarihi romanlarını milliyetçilik, militarizm ve cinsiyetçilik ekseninde incelediğinden tezin odak noktasını oluşturan roman ve tarih gibi iki esasi kavramın tanımıyla başlamak isabetli görünmektedir. Şiir ve destan gibi türlerin antik dönemlerdeki popülaritesine kıyasla, romanın destanlardan ayrışması ve kendisini ayrı bir edebi tür olarak kabul ettirmesi 17. yüzyıla rastlamaktadır (Tekin, 2017, s. 10). Matbuat devriminin yanında Fransız İhtilali ve Sanayi Devrimi gibi olaylar sonucu yaygınlığı artmaya başlasa da bu dönemlerde orta sınıfa ait bir meta olarak görülmüş ve kökleri antik dönemlere uzanan tiyatro ya da şiir gibi türlere nazaran daha bayağı bulunmuştur (Antakyalıoğlu, 2021). Orta Çağ'da şövalyelik hikayelerini merkezine oturtan yapıtlardan sonra modern anlamda Cervantes'in *Don Quixote* eseri ile dönüşüm geçirmeye başlayan roman türü, sonrasında ise modernitenin de etkisi ile "yabancılaşan" bireylerin bir kaçış noktası haline gelmiştir. Bunun ardından roman türü edebiyatın vazgeçilmez türlerinden biri olarak kabul edilmiş olup psikolojik roman ve tarihi roman gibi çeşitli alt türlerde incelenir olmuştur.

Romanın kısaca sunulan bu tanımından sonra tarihin ne olduğu sorusuna cevap aramak gereklidir. Tarih, temelde iki noktaya işaret etmek amacıyla kullanılır: geçmiş ve geçmişin incelenmesi. Bir bilim dalı olarak tarih, sosyal bilim disiplinleri arasında özerk bir kurumsal varlık edinmeyi başaran ilk disiplindir (Gulbenkian Komisyonu, 2014, s. 22). Edward Freeman adlı araştırmacı tarih için "geçmişteki siyasettir" (Freeman, 1886, s. 44) derken Walter Benjamin şunu kaydeder: "Tarih, kaybeden için üzüntü kaynağıdır. Zira tarihsellik demek kazananı anlatmak demektir. Tüm yöneticiler kendilerinden önceki fatihin halefleridir" (Benjamin, 1969, s. 256). Konuya çok daha şüpheci ve yapısökümcü yaklaşan Alun Munslow ise tarihin delilleri olgulara çevirmeye ilişkin bir uğraş olduğunu ancak "olguların" masum ve objektif olamayacağını belirterek tarihin bir çeşit edebiyat olduğunu kaydetmektedir (Munslow, 2000, s. 16-19).

Tarih bilimi tanımının ne olduğu kadar tarihçiliğin yöntemleri ve tarihçinin, tarihi nasıl ortaya koyduğu da tartışma konusudur. Alman tarihçi Leopold von Ranke'nin başlattığı ekolü takip eden ve "Rankeci" olarak nitelendirilen anlayışta, başta devlet arşivleri olmak üzere birincil kaynaklara fazlasıyla önem atfedilmektedir ve her türlü olguya yönelik yazılı kaynak bulunması beklenmektedir. Ranke, geçmişi yargılamayı ya da bugün için dersler çıkartarak geleceği daha iyi hale getirmeyi amaçlayan bir tarih araştırması metoduna karşıdır. Ona göre, tarihin tek amacı geçmişte gerçekten ne olduğunu ortaya koyabilmekten ibarettir (Ranke, 1885). Bu anlayışın karşısında ise Lucien Febvre, Marc Bloch ve Fernand Braudel gibi tarihçilerin mensubu olduğu Annales Okulu yer almaktadır. Bu ekol, tarih yazımında toplumun tüm tabakalarının dikkate alınması gerektiğini ve kararları/eylemleri şekillendiren kollektif zihinsel yapının olguların kendisinden daha önemli olduğunu savunmaktadır. Bu bağlamda Braudel'e göre tarih, yaşamın tüm yanlarını kucaklayacak şekilde toplumun tamamını inceleyen alandır (Stanford, 2013, s. 65). Annales Ekolü'nde yalnızca resmî arşive bağlı kalınmamakta, farklı bilim dallarıyla birlikte incelenen olgular her yönüyle kavranmaya çalışılmaktadır. Bunun gerekliliğini Nietzsche de şu şekilde belirtmektedir: "Şimdiye dek insana (*Dasein*) rengini veren hiçbir şeyin tarihi olmamış. Nerede aşkın, açgözlülüğün, kıskançlığın, vicdanın, sofuluğun, taş yürekliliğin tarihleri peki?" (Nietzsche, 2011, s. 30).

Tarihçilerin olguları elde etme sürecinin ardından belirli bir sistematik dahilinde bu olguların değerlendirilmesi ve bütünlüklü bir şekilde, bilim olarak ortaya konması gerekmektedir. Bu kısımda da önceki durumlara benzer şekilde, belirli sorular ortaya çıkmaktadır. Bunlar arasında en çok dillendirilen iki soru şudur: "Tarihçi tarafsız olabilir mi?", "Tarihin doğru ya da yanlış yorumları var mıdır?" Bu bağlamda, Bülent Somay şunu kaydetmektedir: "Tarihçiler, olguları değerlendirirken şüphesiz ki zihinlerinde bir teori vardır ve bu teori ideolojiden bağımsız değildir" (Somay, 2015, s. xvii). Karşıt görüş olarak Michael Stanford ise şunu ifade etmektedir: "Unutulmamalıdır ki ancak diğer tüm delillerin göz ardı edilmesi koşuluyla geçmişin her yorumu için bir delil vardır. Bunun doğal sonucu olarak da teori ne kadar parlak olursa olsun tarihi tek bir teoriye tabi kılmak tarihin suistimalidir" (Stanford, 2013, s. 71). Bu yaklaşımların hepsinde doğruluk payı olduğu söylenebilir. Bu durumda ortada inkar edilemeyecek olguların var olduğu ancak bunların tek açıklamasının olmayabileceği ve farklı yönlerden onları kavramamızın mümkün olduğu belirtilmelidir. Başka bir deyişle, tarih çok katmanlı ve prizmatik niteliktedir (Aydın, 2015, s. 147). Bu bağlamda önemli bir eleştiri de Joan Wallach Scott'tan gelmektedir. Tarihsel söylemin kadınları ikincil ve pasif konumda değerlendirdiğini belirten Scott, tarihin toplumsal politikayı üreten bir olgu olarak ele alınması gerektiğini belirterek cinsiyet-politika ilişkisini analiz eden yeni bir tarih yazımına gereksinim olduğunu kaydeder (Scott, 1999, 26).

Roman ve tarihe dair bu kısa tanım ve tartışmalardan sonra şimdi de tarihi romanın tanımına geçilebilir. Bu bağlamda en kapsamlı tanımlardan bir tanesi Hülya Argunşah tarafından şu şekilde yapılmıştır:

> Tarihi roman, tarihsel roman, belgesel roman, devir romanı gibi insanlık, devlet ve millet açısından gerçek, önemli ve yaşanılan zamandan daha eski bir zamana ait bir olayı veya kişiyi bir kurgu dünya içinde anlatmayı esas almış romanlar, tarihle ilgili romanlardır (Argunşah, 2016, s. 52).

Tarihi roman bağlamında genelde ilk eser olarak Walter Scott'un 1814 yılında yayımladığı *Waverley* romanı örnek gösterilmektedir. İsmiyle müsemma İskoçyalı bir yazar olan Scott, bu eserinde aslında zaman ve mekan olarak radikal tercihlerde bulunmamış ve kitabın yayın

yılına göre yakın bir zaman denebilecek 1745 yılında, Britanya'da geçen olayları anlatmıştır. Tarihi romanın popülerleşmesi ise daha ziyade Fransa'da başlamıştır (Ertem, 1938, s. 8-9). Fransız İhtilali'nin getirdiği kardeşlik duygusunu, ortak geçmişi baz alan konularıyla besleyebildikleri gibi bu dönemdeki tarihi romanların daha somut çıktıları da olabildiği görülür. Örneğin, Victor Hugo'nun 1831 yılında yayımladığı ve olayların 15. yüzyıl Paris'inde geçtiği *Notre Dame'ın Kamburu* eseri toplumda Gotik mimari hususunda farkındalık oluşturmuş ve modern binalar yapmak için eskilerin yıkıldığı ya da aslına uygun restore edilmemeye başlandığı bir dönemde Notre Dame Katedrali'nin milli bir simge halinde korunmasını sağlamıştır (Britannica, 2024). Bunun dışında klasikleşmiş pek çok eser de tarihi roman kategorisinde yer almaktadır. Örneğin, Charles Dickens'ın *İki Şehrin Hikayesi*, Alexander Dumas'nın *Monte Kristo Kontu* ve *Üç Silahşörler*, Tolstoy'un *Savaş ve Barış* gibi eserleri bu kategoridedir. Polonyalı yazar Henryk Sienkiewicz ise yazdığı *Tufan, Ateş ve Kılıç*, *Nereye Gidiyorsun/Quo Vadis* gibi tarihi romanlarının ardından 1905 yılında, henüz beşinci kez verilen, Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazanmıştır.

Türkiye'de tarihi romanın görülmeye başlanması ise Batı'dan gelen diğer modern yazınsal türler gibi Tanzimat sonrası dönemine tekabül etmektedir (Özcan, 2011, s. 255). İlk örneklerini Ahmet Mithat'ın ve Namık Kemal'in verdiği tarihi romanlar, altın çağını ise Cumhuriyet sonrası dönemde yaşayacaktır. Bu dönemde başta Abdullah Ziya Kozanoğlu olmak üzere pek çok tanınmış isim tarihi romanlar yayınlarken romanlardaki konuların da Orta Asya döneminden Selçuklular'a, Osmanlı döneminin önemli olaylarından Milli Mücadele'ye kadar uzandığı görülmektedir.

Tarih bilimine yönelik yaklaşımlarda bu disiplini zaten bir çeşit edebiyat olarak gören düşünürlerin fikirleri ele alındığında tarihi romancının "doğal" bir özgürlüğü olduğu belirtilebilir. Kurgu içerisinde hayali karakterlere yer vermek ya da tarihi olayların çehresini daha farklı sunmak tarihi roman yazarının yapabileceği şeyler gibi görünmektedir. Ancak yine de okuyucunun tamamen bir kurmaca evrende değil de gerçekten tarihin içinde yaşıyormuş gibi algılayabilmesi için tarihi roman yazarının iyi bir tarih bilgisi olması da

beklenmektedir. Nitekim tarihi roman yazımı konusunda öncü kabul edilen Scott'ın romanları da temelinde yatan tarih bilgisiyle öne çıkmaktadır (Özcan, 2011, s. 256).

Milliyetçilik hakkındaki akademik çalışmalar bağlamında da genel olarak edebiyatın, daha özele inildiğinde ise tarihi romanın önemli olduğu görülmektedir. Bu çalışmanın ilgili bölümünde daha da ayrıntılandırılacağı gibi, "millet ve milliyetçilik" olgusuna farklı yönlerden yaklaşan düşünürlerin edebiyata verdikleri önem anlamında ortaklaştığı görülmektedir. Örneğin, Türk milliyetçiliğinin öncülerinden olan Ziya Gökalp, edebiyatın milliyetçiliğin yayılmasında kullanılması gerektiğini açıkça savunmaktadır (Karpat, 1962, s. 21). Gökalp'in yaklaşımının temelinde milletin ezeli ve doğal olduğu, bireylerin sahip olduğu pek çok ortaklık yönünden milletin tarihselliğinin bulunduğu ancak milletin fertlerinin bu durumun farkında olmayabileceği ve bir uyuma halinde bulunabileceği fikri mevcuttur. Bu durumda milliyetçiler "uyandırma" görevini sahiplenmektedir (Keyder, 1993). 1980'li yıllarda ise millet ve milliyetçilik olgularına sundukları farklı yaklaşımlarıyla yeni bir ekol oluşturan teoriler ortaya çıkmaya başlamıştır. Gökalp döneminde *a priori* olarak görülen doğallık ve ezelilik gibi pek çok unsur bu dönemde tartışmaya açılmıştır. Bu teorik incelemelerin en önemlilerinden olan, *Hayali Cemaatler* olarak çevrilen kitabında Benedict Anderson millet ve milliyetçilik arasındaki nedenselliği öncekinin tamamen zıddı olacak şekilde düşündüğünü belirtmiştir. Ona göre millet, doğası gereği sınırlı ve egemen olacak şekilde tahayyül edilmiş (*imagined*) bir topluluktur (Anderson, 2006, s. 6). Yani var olanı "uyandırmak"tansa, ezeli ve doğal olarak var olmayanın ortaya çıkarıldığını belirtmektedir. Ancak bu farklılığa rağmen Anderson'ın, Gökalp ile çok önemli bir noktada buluştuğu görülür (Dede, 2015, s. 2). Zira Anderson bu tahayyülün nasıl realiteye döndüğü sorusuna şu cevabı verir: "Gazete ve roman" (Anderson, 2006, s. 25). Bu yaklaşımların da gösterdiği gibi, milliyetçi ideolojileri ve ulus-devletleri anlamlandırmak için özellikle konusunu "milletin tarihinden alma" iddiasında olan tarihi romanların incelenmesi son derece mühimdir.

Millet ve milliyetçilik olgusu tarihi ve siyasi yönden pek çok analize tabi tutulmuş olsa da genelde bu çalışmalarda işin toplumsal cinsiyet boyutuna ya hiç yer verilmemiş ya da bu konu geri planda kalmıştır (Yuval-Davis, 2014, s. 18). Bazı düşünürler bu durumun nedenini,

toplumsal sözleşme anlayışını baz alan klasik teorilerdeki kamusal-özel alan ayrımına ve kadınların genelde özel alanda konumlanacak şekilde düşünülmüş olmasına bağlamaktadır. Milletler ve milliyetçilik olgusu kamusal alan bağlamında değerlendirilirken toplumsal cinsiyet olgusu ve kadınlık-erkeklik tartışmanın dışında kalmaktadır (Pateman, 1988). Bu alanda yapılmış az sayıdaki çalışmada da genelde milliyetçilik ve toplumsal cinsiyet olgusu belirli ana başlıklar halinde incelenmiştir. Kadınlar, pek çok milliyetçi görüşte toplumun var oluşunu ve "milletin biyolojik yeniden üretimini" (Yuval-Davis, 2014, s. 54) sağlayan mekanizmadan sorumlu olarak, bir başka deyişle "anne" olarak konumlanmaktadır. Böylece kadınların ne zaman ve kaç tane çocuğa sahip olacakları tüm milletin kaderini etkileyen bir siyasi konu olarak öne çıkabilmektedir. Bunun bir uzantısı olarak yeni doğmuş çocuğa hangi kültürün, ne şekilde aktarılacağı konusu gündeme gelmektedir. Kadınlar burada da "kültürel yeniden üretimi" sağlayan, davranış kodları, giyim-kuşam, gelenek, görenek, din ve tabii dil ("anadil") gibi unsurları sonraki nesillere taşıyan kişi olarak konumlandırılabilmektedir (Yuval-Davis, 2014, s. 56). Bunların dışında ise orduların ve savaşların cinsiyet yönünden incelenmesine çaba harcanmaktadır. Erkeklerin savaşında korunacak bir unsur olarak yer alan "kadınlarveçocuklar" olgusunun yanında kadınların ordularda yer alıp almamasının millet içerisindeki konumlarına dair farklı görüşler mevcuttur (Yuval-Davis, 2014). Ancak milliyetçilik ile militarizm ilişkisi özellikle Türkiye siyasi tarihi düşünüldüğünde sadece bu bağlamda ele alınmayacak kadar girift bir yapı ortaya koymaktadır. Kurucu kadrosunun ve pek çok cumhurbaşkanının asker kökenli olması, birisi askeri hiyerarşi dışında gelişmiş olmak üzere iki darbe yaşanması, iki kez muhtıra ile hükümet düşürülmesi ve de çeşitli başarısız darbe girişimlerinin varlığı gibi örneklerden de anlaşılabileceği gibi, Türk siyasi hayatında askeriyenin esasi bir rolü olmuştur.

Milliyetçi ideolojilerin militarizmle bağlantısı ele alınırken fikirsel arka planın Thomas Hobbes'un "doğa durumu" görüşü ile uyumlu olduğu söylenebilir. İnsanların doğası gereği güvenilmez olduğu, milletlerin birbirleri ile güç mücadelesi içerisinde olduğu ve milletlerin var olmaya devam edip kendi çıkarlarını koruyabilmek için caydırıcı hale gelebilmesi gerektiği düşünülmektedir (Öztan, 2013, s. 75). Antik dönemde ve Orta Çağ'da farklı bir sosyal tabakanın tekelinde, hayat boyu süren meslek konumunda olan askerliğin, ulus-

devletlerin ortaya çıkmasının ardından tüm vatandaşların (geçici bir süreliğine de olsa) ortak görevi haline gelmiş olması, millet ve vatan gibi unsurlarla bu doğrultudaki öğelerin askeriyeye son derece içkin hale gelmesini kaçınılmaz kılmıştır. Bunun tersi de geçerli olmuş ve askeriyeye ait pek çok unsur doğrudan milletin ya da devletin vazgeçilmez parçası olarak görülür hale gelmiştir. Bahsedilen hususların da ötesinde genç yaştan itibaren merkezi eğitim, boş zaman faaliyetlerinin planlanması, endoktrinasyon ve çeşitli ritüeller aracılığıyla militer yapının yeniden üretiminin sağlanmasına da çalışılmıştır (Öztan, 2013, s. 75). Askeriyenin dönüştürücü gücünün modernleşmede öncü olarak görüldüğü örneklerde yukarıda bahsedilmiş olan ilişkiler daha net bir şekilde su yüzüne çıkmaktadır.

Bu genel çerçeveden yol koyulan bu çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, milliyetçilik, militarizm ve toplumsal cinsiyet ilişkilerini ele almaktadır. Böylece milliyetçilik olgu ve ideolojisinin toplumsal cinsiyet bakış açısından bir değerlendirmesi sunularak özellikle kadınlık ve erkekliğe atfedilen anlam ve rollere yer verilmektedir. Kozanoğlu'nun romanlarının okunması sonucu öne çıkan bu temalar gerçekten de Kozanoğlu'nun çoğu tarihi romanında konu seçiminden anlatının akışına kadar romanlarını karakterize eden hususlardır. İkinci bölüm, Türkiye'de tarihi romanın serüvenini takip etmek, hem bir "popüler tarih" ürünü olarak hem de uluslara "bir başlangıç noktası" belirlemek amacıyla nasıl kullanıldığını analiz etmek amacındadır. Böylece bu alanda yer alan, Abdullah Ziya Kozanoğlu dışındaki örnekler de ortaya konmuş olacak ve Kozanoğlu'nun eserlerinin etkisi, hangi yazar ve/ya edebiyatçılarla etkileşim halinde olduğu, yazarların hangi tarihi dönemlere daha çok ilgi gösterdiği belirlenmeye çalışılacaktır.

Tezin son bölümünde ise Abdullah Ziya Kozanoğlu'nun hayat hikayesi sunulacak ve Türk tarihi romancılığındaki öncü konumunun altı çizilecektir. Tarihçi olmamasına karşın tarihi romanları pek çok baskı yapmış olan ve *Kızıl Tuğ*, *Battal Gazi Destanı*, *Kolsuz Kahraman* ve *Gültekin* kitapları filmi çekilen Kozanoğlu'nun kendi döneminde hayli popüler olduğu anlaşılmaktadır. Yazarın hayatının aktarılmasının ardından, ilk bölümde ayrıntılandırılmış olan temalar kapsamında romanlarının analizi yapılacaktır. Dönemindeki popülerliğine karşın Kozanoğlu hakkında, Siyaset Bilimi araştırmacıları tarafından gerçekleştirilmiş bir tez

çalışması bulunmamaktadır. Yazarın çok yönlü hayatının bir uzantısı olarak kendisi hakkında Mimarlık (Angın, 2017), Karşılaştırmalı Edebiyat (Öztürk, 2022), Türk Dili ve Edebiyatı (Tolu, 2011; Mocan, 2011; Kaya, 2010; Türkmen, 2008; Metin, 2007) gibi alanlarda çalışmalar gerçekleştirilmiş olsa da Siyaset Bilimi alanındaki araştırmalar için de kıymetli bir kaynak teşkil etmektedir. Nitekim Kozanoğlu amacının sadece bir eğlence ürünü ortaya koymak olmadığını şu çarpıcı sözlerle dile getirmektedir: "Amacım, Türk çocuklarının kendilerine güvenmelerini, atalarıyla övünmelerini, kendilerini başarıcı görmelerini sağlamaktır" (Kozanoğlu, 1981, s. 5). Bu tezin amacı, bu alanda var olan boşluğu doldurmaya katkıda bulunmaktır. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, on sekiz tarihi roman yayımlayan, Türkiye'deki ilk mimari dergisini çıkartan, dört adet tiyatro eseri yazan, gazete yazıları, hikayeleri ve çizgi romanları da bulunan Kozanoğlu hakkında farklı temalar eşliğinde çalışmaların devam etmesi gerekmektedir. Yazarın mimari hakkındaki yazılarının yanında din olgusuna bakışı, toplumsal tabakalaşma, ihtilaller ve hatta kolonyalizm hakkındaki görüşleri Siyaset Bilimi disiplini bağlamında ele alınmalıdır. Bu çalışmada her ne kadar mümkün olduğunca diğer eserlerine de atıflar yapılacak olsa da çalışmanın ana odağını Kozanoğlu'nun tarihi romanları oluşturmaktadır.

1. BÖLÜM

MİLLİYETÇİLİK, TOPLUMSAL CİNSİYET VE MİLİTARİZM

Ulus-devletleri ortaya çıkartan şartlar ve ulusların tarihi konusunda literatürde farklı görüşler bulunmaktadır. Modernitenin bir ürünü olan tarihi romanların anlaşılabilmesi için öncelikle ulus-devlet ile milliyetçilik bağının anlaşılması gerekmektedir. Bu nedenle ilk olarak milliyetçilik kuramlarının bir incelemesi gerçekleştirilecek, sonrasında ise genelde göz ardı edilmesine rağmen gündelik hayatta dahi etkileri görülebilen milliyetçilik, toplumsal cinsiyet ve militarizm ilişkileri ele alınacaktır. Abdullah Ziya Kozanoğlu'nun zihin dünyasını anlamak açısından da önemli olduğundan özellikle ulus-devletin kuruluş yıllarında bahsi geçen ilişkilerin Türkiye'deki macerasına bu bölümün içerisinde alt başlıklar halinde yer verilmektedir.

1.1. MİLLİYETÇİLİK KURAMLARI

Millet ve milliyetçilik olgularına yönelik tartışmalarda kimi düşünürler farklı tarihleri ve olayları ele alsa da yaygın olarak bu kavramların ortaya çıkması ve tartışılması Fransız İhtilali sonrasıdır. Bu kavramlardan milliyetçilik, özellikle dar anlamda ele alındığında ne ifade ettiği hususunda çok daha az tartışma olan bir konumdadır. Milliyetçilik, devletlerin milletlerle "uyumlu" olması gerektiğini yani ulus-devletlerin kurulması gerektiğini savunan görüştür (Gellner, 2008, s. 1). Bu hususstaki önemli şerhlerden biri Anthony Smith tarafından düşülmüştür. Buna göre, Katalan, İskoç ve Flaman milliyetçiliklerini örnek veren yazar bunların temel amacının devlet kurmak değil, çok-uluslu bir devlette özerklik ve kültürel eşitlik meselesi olduğunu belirterek milliyetçiliğin çekirdek doktrini içerisinde "kendi devletine sahip olmak" anlayışının yer almasının şart olmadığını savunmaktadır (Smith, 2004, s. 122). Bu noktada şu sorular sorulmalıdır: tartışmanın odağını oluşturan "millet" nedir? Milletlerin kökeni nedir? Millet mi kadimdir, yoksa milliyetçilik mi milletleri "inşa" etmiştir? İşte bu konuda pek çok farklı görüş ortaya konmuş ve üzerinde bir fikir birliği oluşturulamamıştır. Bu alandaki kuramlar temelde "primordiyalizm, modernizm ve

etnosembolizm" başlıkları altında toplanmaktadır. Ancak bunların yanında Ernest Renan, Karl Marx ve Azar Gat gibi düşünürlerin basitçe yukarıda sayılan kategorilere yerleştirilemeyecek argümanları olduğu gibi aynı kategori içerisinde değerlendirilen düşünürler de birbirleri ile tam bir uyum içinde olmayabilmektedir.

Milliyetçilik kuramları içerisinde en yoğun şekilde eleştirilmiş ve günümüzde anaakım olmaktan uzaklaşmış olanı primordiyalizmdir. Bu ifadeyi ilk kez sosyolog Edward Shils 1957 yılında, aile içerisindeki bağları tanımlarken kullanmıştır. Antropolog Clifford Geertz ise ifadenin tanımını genişletmiş ve birey-toplum ilişkisini açıklamak için kullanmıştır (Coughlan & Eller, 1993, s. 184-186). Bu kuram milletin doğal bir toplum yapısı olduğunu ve başlangıç diyebileceğimiz bir tarihinin bulunmadığını iddia eder (Öksüz, 2016, s. 204). Bu grup içinde ise üç temel kutuplaşma vardır: Doğalcı, biyolojik ve kültürel yaklaşım. Doğalcı yaklaşım bir anlamda bu grubun en uç yaklaşımıdır. Buna göre, etnik kimlik koku alma, konuşma ve görme kadar doğal bir parçamız olup milletlerin de birer misyonu ve kaderi vardır. Bu yaklaşıma göre, milletler eski çağlardan beri vardır ve o günlerden beri fazla değişikliğe uğramadan yani özünü kaybetmeden günümüze gelmişlerdir. Bu öz, ortak kültür, tarih ve dil gibi olgulardır. Biyolojik yaklaşım ise milletin köklerini genetik bağlılıklar içinde aramaktadır. İnsanlar kendilerine benzer olanlarla birleşerek üreme eğilimindedirler, bu benzer olma olgusunu belirleyen en önemli şey de kültürel benzerliktir. Kültürel yaklaşıma göreyse birincil bağlılıklar insanlara verilidir, kelimelerle anlatılamayan bu hisler aynı zamanda zorlayıcıdır ve temel olan şey çıkar ilişkisi değil, duygu ve heyecandır. Primordiyalist yaklaşım özellikle 1960'lara kadar milliyetçiliğe yönelik akademik çalışmalarda kendine hayli yer bulmuş, sonrasında ise çeşitli eleştirilere maruz kalmıştır. Etnik kimliği oluşturduğu düşünülen öğelerin aslında değişken olduğu, etnik kökene yönelik temel primordiyalist yaklaşımların yanlışlığı, etnik kökenin diğer etnisitelerle ilişkisi ve milletlerin kadimliği ile bu bağların duygusal yönüne yönelik eleştiriler primordiyalist kurama karşı temel argümanlar haline gelmiştir (Özkırımlı, 1999, s. 78-87).

Primordiyalistlerin aksine, millet olgusunun kadimliğine eleştirel yaklaşan pek çok görüş mevcuttur. "Kadim millet" kavramına şüpheci yaklaşan düşünürlerin başında Karl Marx

gelir. Marx ve Engels tarihin milletlerin birbirleriyle mücadelesi şeklinde değil, toplum içerisindeki dikey ilişkilerin mücadelesi yani sınıf kavgası şeklinde geliştiğini savunur. Bu anlamda işçi sınıfının hangi millete mensup olduğunun önemi yoktur ve işçiler kendilerini millet aidiyeti ile kimliklendirmemelidir. Bu da millet diye bütüncül bir organizmanın var olduğunu iddia etmeyi imkansız kılmaktadır. Marx'ın bu doğrultudaki görüşleri şöyledir:

> İşçinin milliyeti Fransız, İngiliz ya da Alman değildir. Onun milliyeti emektir ve hükümeti sermayedir… İşçilerin kendilerini milli kavramlarla ifade etmesi için bir sebep yoktur. Onların çıkarları evrenseldir (Marx, 1975, s. 280; Engels, 1976, s. 6).

Bu tespitten hareketle, Marx ve Engels milli kimliklendirmeyi tek taraflı ve dar kafalı bir olgu olarak yorumlayarak milli farklılıkların giderek kaybolduğu yorumunu yapmaktadır (Spencer & Wollman, 2002, s. 10).

Modernist milliyetçilik kuramı, milletlerin ortaya çıkışını modernitenin getirdiği çeşitli olgulara bağlar ve milletleri "inşa edilmiş" olarak görür. Bu ifadenin yalnızca pejoratif bir anlamda kullanılmadığını da belirtmek gerekir. Ulusların inşa edilmiş olması gerçekliklerini tartışmamakta ya da onları önemsiz kılmamaktadır (Özkırımlı, 2010, s. 151). Hatta bu görüşteki düşünürlerin çoğu dahi milletlerin kalıcılığı ve ulus-devletlerin bir alternatifi olmadığını kaydetmektedir (Spencer & Wollman, 2002, s. 3). Bu kapsamda değerlendirilen düşünürlerin Sanayi Devrimi'ne, Basın Devrimi'ne ve Fransız İhtilali'ne önem verdiği görülür. Ernest Gellner, Benedict Anderson ve Eric Hobsbawm'ın görüşleri modernist kuram içerisinde yer almaktadır. 1980'li yılların ilk yarısında eserlerini yayımlamış bu düşünürlerin milletlerin kadim topluluklar olmadığı şeklindeki iddiaları önceki primordiyalist kuramdan ciddi bir kopuşu işaret etmektedir.

Ernest Gellner, 1983 yılında yazdığı *Nations and Nationalism* adlı eserinde Sanayi Devrimi'ne büyük önem atfeder. Bu gelişmeyi bir ülkeden başka bir ülkeye geçmeye benzetir ve eski tarım ülkesini "Agraria", endüstrileşmiş yeni ülkeyi ise "Industria" olarak adlandırır. Gellner'e göre, bu yeni ülke *Industria*'nın önemli gerekliliklerinden biri aynı dili konuşan işgücüne sahip olmasıdır. Haliyle aynı ülke içerisindeki kişilerin temel ve standart eğitimden

geçirilmesi zorunludur. Bunun da ötesinde, işlerin başarılı bir şekilde devam edebilmesi için ortak lisanın farklı lehçelerin etkisinden arınmış olması yani "ortak yüksek kültür" oluşması gerekmektedir. Orta Çağ döneminde ancak Latince ile elde edilmiş olan yüksek kültür artık yerel seviyelerde de elde edilmelidir (Gellner, 2008). Gellner'in bahsettiği bu duruma örnek olarak Türkiye'de İstanbul Türkçesi, Almanya'da ise *Standardhochdeutsch* oluşturulması örnek verilebilir. Sonuç olarak Gellner'e göre bir toplumun kendini millet addetmesi için ortak yüksek kültüre, standart ya da diğer bir deyişle milli eğitime ve kendini bunları gerçekleştirmek zorunda hisseden devlet-endüstri iş birliğine yani *Industria*'ya gerek vardır. Milletler bu gelişmelerden sonra inşa edilmiştir.

Modernist kuram içerisinde değerlendirilen bir diğer düşünür Eric Hobsbawm da kronolojik olarak milletlerin devlete temel olmadığını, aksine devletin kuruluşundan sonra inşa edildiklerini savunmaktadır (Hobsbawm, 2006, s. 100). Hobsbawm'ın temel argümanı milletlerin değişmez yapılar olmadığıdır. Bu yüzden milletler ancak modern bir ulus-devletle beraber ele alındığında anlam kazanmaktadır. Ona göre, doğuştan gelen bir kader olarak millete mensup olma düşüncesi yalnızca mittir. Hobsbawm bazen milliyetçiliğin, önceden var olan kültürleri millet haline getirdiğini belirtirken bazen ise tamamen yoktan millet icat edildiğini savunur (Hobsbawm, 2006, s. 24). Zaten onu diğer modernist düşünürlerden ayıran en önemli çıkış noktası da budur. Çünkü Hobsbawm bu hiç yoktan inşanın gerçekleştirilebilmesi için kadim olduğu zannedilen geleneklerin dahi icat edildiğini savunmaktadır. İcat edilmiş gelenekleri ise şöyle tanımlamaktadır:

> Alenen ya da zımnen kabul görmüş kurallarca yönlendirilen ve bir ritüel ya da sembolik bir özellik sergileyen, geçmişle doğal bir süreklilik anıştırır şekilde tekrarlara dayanarak belli değerler ve davranış normlarını aşılamaya çalışan bir pratikler kümesi (Hobsbawm & Ranger, 2006, s. 2).

Gellner'e benzer bir şekilde Hobsbawm da standart dilleri icat kategorisi içerisinde ele alır ve örneğin Belçika'da öğretilen Flamanca'nın eski nesillerin çocukluğunda konuştuğundan farklı bir dil olduğunu savunur (Hobsbawm & Ranger, 2006, s. 17). Bunların da ötesinde ise tarihsel sürekliliğin de yine icat olduğunu savunur (Hobsbawm & Ranger, 2006, s. 9).

Gerçekten de bu tarz örnekler bulmak mümkündür. 1789 yılında gerçekleşen Bastille Baskını için sonraki yıllarda anma törenleri yapılmamış, ancak üzerinden neredeyse yüz yıl geçtikten sonra, 1880 yılında anılmaya başlanmış ve sonrasında her yıl tekrarlanmıştır (Hobsbawm & Ranger, 2006, s. 151). Yine de Hobsbawm'ın görüşünün tarihin çok "kırılımlı" bir okumasını gerektirdiğini belirtmek gerekir. Geçmişte yer alan gelenek ya da yaşam tarzlarındaki değişimler bile icat olarak addedilmektedir. Bu durumu kendisi de şu şekilde kaydeder:

> Eski hayat tarzlarının varlıklarını sürdürdükleri yerde, geleneklerin ne icat ne de ihya edilmesine ihtiyaç duyulur. Yine de eski usuller artık ulaşılabilir ya da uygulanabilir olmadığından geleneklerin icat edildiği söylenebilir (Hobsbawm & Ranger, 2006, s. 10).

Modernist kuram bağlamında ele alınması gereken bir diğer teorisyen de Benedict Anderson'dır. Anderson'ın en çok ses getiren eseri, tıpkı Gellner gibi 1983 yılında yazmış olduğu *Imagined Communities* başlıklı kitabıdır. Burada öncelikle belirtmek gerekir ki Türkiye'de Metis Yayınları tarafından basılan kitabın başlığı maalesef yazarın argümanını yanıltıcı yansıtabilecek şekilde *Hayali Cemaatler* olarak çevrilmiştir (Anderson, 1993). Çevirinin "tasavvur edilen/hayal edilen cemaatler" şeklinde yapılması daha doğru olacaktır zira yazarın kullandığı kelime "imaginary" değil "imagined" ifadesidir (Öksüz, 2016, s. 104). Başta küçük gibi görünebilecek bu fark, yazarın argümanını tam olarak aktarmak ve okuyucuyu yanıltmamak açısından önem arz etmektedir. Bu ifadeden hareketle, Anderson'ın millet tanımı da şu şekildedir: "Millet, hayal edilmiş bir politik topluluktur. Hem sınırlı hem de egemen olacak şekilde hayal edilmiştir" (2006, s. 6). Sonrasında ise kullanmış olduğu "imagined" (hayal edilmiş) kavramını açıklamak için şunları kaydeder:

> Milletler hayal edilmiştir çünkü en küçük milletlerin üyeleri dahi bir diğerini görmeyecek hatta onlardan bir şey dahi duyamayacaktır. Yine de her birinin zihninde kendi toplumunun imgesi yaşamaya devam edecektir… Aslında yüz yüze temasın bulunduğu en ilkel köyler dışında (muhtemelen bunlarda dahi) bütün cemaatler hayal edilmiştir. Cemaatler sahtelik/gerçekliklerine göre değil hayal edilmişliklerinin tarzına göre ayrıştırılmalıdır (Anderson, 2006, s. 6)

Bu bağlamda yine modernist kuram içerisinde addedilen Gellner'i de şu şekilde eleştirir:

> Gellner, 'Milliyetçilik, ulusların özbilinçlerine uyanması değildir. Milliyetçilik ulusları var olmadıkları yerde icat eder' derken benzer bir noktaya belirli bir gaddarlıkla değiniyor. Ancak, bu formülasyonun sakıncası, Gellner'in milliyetçiliğin sahte bahaneler arkasına saklandığını göstermeye o kadar hevesli olmasıdır ki, 'icat'ı 'hayal etme' ve 'yaratma' yerine 'uydurma' ve 'sahtecilik'le özdeşleştirir (Anderson, 2006, s. 6).

Anderson, argümanlarının çıkış noktasına değinirken milliyetçilik kuramcılarının kafasını karıştıran üç paradokstan bahseder: Tarihçinin gözünde ulusların objektif modernliğine karşılık milliyetçilerin gözündeki subjektif antikliği, sosyo-kültürel bir kavram olarak tıpkı cinsiyet gibi herkesin bir milliyetinin olması gerekliliği ve milliyetçiliğin politik gücüne karşın felsefi anlamda yoksul hatta tutarsız olması, diğer "izm"lere benzer şekilde Hobbes, de Tocqueville, Marx veya Weber gibi düşünürler çıkaramamış olması (Anderson, 2006, s. 5).

Anderson'a göre millet üyeleri, hiç görmediği kişilerle sırf aynı toprak parçası üzerinde yaşadığı için bir ortaklık kuracak ve kendini o topluluğun bir parçası olarak hissedecektir. Ona göre bu yapıyı önceleyen iki yapı ise din ve hanedanlık sistemleri idi ancak moderniteyle birlikte bu etkenler arka plana itilmeye başlanmıştı. Dini toplulukları yıkan şeyler ise coğrafi keşifler ile Latince'nin ortak dil olarak önemini yitirmesidir (Özkırımlı, 1999, s. 169). Bunların sonucu olarak milliyetçilik, "rastlantıyı kadere dönüştürmeyi başaran bir yapı" olarak karşımıza çıkmayı başarır (Anderson, 2006, s. 12). Anderson bu dönüşü sağlayan şey olarak ise zaman algısını örnek verir. Artık her şeyi Tanrı'nın bildiği ebedi ve ezeli zamandan lineer bir zamana geçilmiştir. İnsanlar artık hayal kurup kurgular yaratabilir. Bunun en somut örnekleri ise zaten milliyetçiliğin "yeniden üreterek" de çokça faydalanacağı roman ve gazetedir (Özkırımlı, 1999, s. 170).

"Matbaa kapitalizmi" olgusu Anderson'ın görüşlerinde önemli bir yer tutmaktadır. Hayatları kendi yerel çevresinden ibaret olan kişiler, aynı dili konuşan insanların yazdığı dergi, gazete ve roman gibi matbu ürünler sayesinde zannettiklerinden geniş bir topluluğa üye oldukları

şuurunu oluşturdu. Bu geniş topluluğun sorunlarını, başarı ve başarısızlıklarını paylaştıkları düşüncesiyle ortaya çıkan mensubiyet şuuru, tasavvur edilen cemaate dönüştü (Öksüz, 2016, s. 218). Anderson'a göre matbaa kapitalizmi, hayal edilmiş cemaatleri ortaya çıkarmayı şu üç dönüşümü sağlayarak başarmıştır: Latince yerine yerel diller önem kazanmıştır, kapitalist yayıncılık sayesinde dile "sabitlik" getirilmiştir ve iktidar dilleri oluşturulmuştur (Anderson, 2006, s. 37-47). Yerel dillerin önemi ve iktidar dillerinin oluşturulmasına verilen önem konusunda Anderson ile Gellner'in benzeştiği görülür. Gellner, dil üzerinden milli eğitimi vurgularken Anderson ise toplumdaki iletişimin gücünü vurgular.

Güneydoğu Asya bölgesi ve özellikle Endonezya üzerine pek çok araştırması bulunan Anderson, diğer modernist kuramcıların aksine konuya yalnızca Avrupa merkezli yaklaşmamış ve ilk milliyetçilik örneklerinin Güney Amerika'daki İspanyol sömürge bölgelerinde yaşayan "Creole" lerde göründüğünü belirtmiştir. İspanyol ailelerden doğmuş olmalarına rağmen sırf Güney Amerika'daki sömürge bölgelerinde doğdukları için bu topluluğa "Creole" denmiş ve anakaradaki İspanyollar tarafından ayrımcılığa maruz kalmışlardır. Anderson, bu topluluğun milletleşerek İspanya'ya isyan etmesini öncül bir milliyetçilik olarak görür (Anderson, 2006, s. 47-67). Buradan hareketle, Anderson'ın Marksizm ile milliyetçiliği bir anlamda uzlaştırarak "ezilen ulus milliyetçiliği" konusunda pozitif düşündüğü belirtilebilir. Milliyetçiliğin, Marksizm için rahatsız edici bir anomali olduğunu, bu nedenle yüzleşilmekten ziyade büyük ölçüde göz ardı edildiğini belirten Anderson ardından şu soruyu sorar: "Marx'ın 1848'deki unutulmaz formülasyonunda yer alan kritik sıfatı izah etme başarısızlığını başka türlü nasıl açıklayabiliriz? 'Her ülkenin proletaryası, elbette her şeyden önce *kendi* burjuvazisiyle hesaplaşmak zorundadır'" (Anderson, 2006, s. 3). Ancak belki de bu anlayıştan yola çıkarak, 18. yüzyıl sonunda çeşitli tarihsel süreçlerin kesişimiyle ortaya çıkan milliyetçiliğin, bir kez yaratıldıktan sonra "kopyalanabilir" hale geldiğini ve farklı coğrafyalara uyarlanıp farklı siyasal görüşlere içkin hale gelebileceğini yazmıştır (Anderson, 2006, s. 4). Bu argüman, Hindistan'da milliyetçiliği inceleyen teorisyen Partha Chattarjee tarafından sert bir şekilde eleştirilmiştir:

> Eğer dünyanın büyük bir bölümündeki milliyetçilikler hayal edilmiş topluluklarını Avrupa ve Amerika'da geliştirilen 'kopya edilebilir' modeller arasından seçeceklerse, geriye hayal edecek ne kalır? Sanki tarih bizlerin, sömürge sonrası ülkelerin halklarının, modernleşmenin ebedi tüketicileri olmamızı buyurmuş. Tarihin tek gerçek özneleri olan Avrupa ve Amerika yalnızca nasıl aydınlanacağımızı ve sömürüleceğimizi değil, sömürge karşıtı direnişimiz ve sömürge sonrası sefaletimizin nasıl olacağını da bizim yerimize düşünmüş. Hayallerimiz bile sonsuza kadar sömürgeleştirilmiş (Chatterjee, 2002, s. 20-21).

Anderson milliyetçiliğin duygusal yönüne de önem veren bir yazar olarak insanların bu hayal edilmiş cemaatlere olan güçlü bağlılıklarını ve neden bu topluluk için ölmeye hazır olduklarını da açıklamaya çalışır. Diğer modernist düşünürlerde görmediğimiz şekilde şu tespiti yapar:

> İlerici kozmopolit entelektüelin (daha ziyade Avrupa'da mı?) milliyetçiliğin neredeyse hastalıklı karakteri, Öteki'ne yönelik korku ve nefreti ve ırkçılıkla yakınlığı üzerinde ısrar ettiği çağımızda, milletlerin sevgi hatta derin ve fedakarca sevgi ilham ettiklerini insanlara hatırlatmamız gerekir. Milliyetçiliğin kültür ürünleri -şiir, edebiyat, müzik, plastik sanatlar- bu sevgiyi binlerce farklı biçimde ve üslupla gösterir. Halbuki korku ve iğrenme ifade eden milliyetçi ürünler pek enderdir. Emperyalist yöneticilerine karşı nefret duymak için her türlü nedene sahip olan sömürgeleştirilmiş halklar söz konusu olduğunda bile, bu ulusal duygu ifadelerindeki nefret öğesinin ne kadar önemsiz olduğu şaşırtıcıdır (Anderson, 2006, s. 141-142; aktaran Öksüz, 2016, s. 106).

Milliyetçilik kuramları bağlamında yer alan bir diğer önemli kuram ise etnosembolizmdir. Öncelikle belirtmek gerekir ki bu terim özellikle modernist kuramın düşünürleri tarafından eleştirilmiş ve aslında bu teorinin primordiyalizm kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini kaydetmişlerdir. Ancak bu kuramın önemli isimlerinden sayılan Anthony Smith ilk kez açıkça bu terime sahip çıkmıştır (Özkırımlı, 1999, s. 195). Bu kuram kapsamında değerlendirilen bir diğer düşünür de John Armstrong'tur. Etnosembolist düşünürlere göre, etnik geçmişi dikkate almadan milleti açıklamak mümkün değildir zira bugünün milletleri modern öncesi toplulukların devamıdır (Özkırımlı, 1999, s. 195). Ancak bu düşünürler primordiyalistler gibi milletlerin tarihin başından beri var olan ve aynı kalan yapılar olduğunu

iddia etmeyerek onlardan da ayrışırlar. Sanayi Devrimi ya da Fransız İhtilali gibi hususlara yine önem verilse de hangi milletin hangi sınırlar içerisinde ortaya çıkacağını belirleyen milli destanlar, semboller, damgalar, hikayeler ve dil gibi kadim unsurların var olduğunu belirtirler. Onlara göre moderniteyle ortaya çıkan milletlerin, modernite öncesinden kalan bir "ethnie"si vardır. Her etnisite millet olamasa da her millet bir etnisiteye dayanır (Öksüz, 2016, s. 223).

Çalışmalarında özellikle Doğu Avrupa bölgesine yoğunluk veren John Armstrong'un görüşlerini aktardığı eseri *Nations before Nationalism*'dir (Armstrong, 1982). Yazar, modernist kuramdaki düşünürlerin önem verdiği ve tarihi kırılımlar yaratan olaylara atıfta bulunsa da milletlerin milliyetçilik düşüncesi öncesinde var olmadıkları ve birer icat oldukları hususunda modernist kuramdan ayrışır. Etnik kimliklerin değişmez olmadığını belirten Armstrong yine de antik çağlarda dahi etnik bilince rastlandığını belirtir. Bu nedenle ona göre etnik kimlik oluşumu yalnızca moderniteye atıf yapan belirli tarih olaylar özelinde değil, yüzyıllara yayılan geniş bir zaman aralığında incelenmelidir.

Etnosembolizm kuramcıları arasında yer alan bir diğer düşünür Anthony Smith ise millet ve milliyetçilik çalışmalarının kuramsallaşması için yoğun çaba harcamıştır. Bu alanda yazdığı eserlerin dışında *The London School of Economics and Political Science*'a bağlı olarak *Association for the Study of Ethnicity and Nationalism* (*ASEN*)'i kurmuş ve alandaki çalışmaların ilerlemesi için *Nations and Nationalism* isminde bir dergi de çıkartmıştır. Tıpkı Armstrong gibi geçmişteki etnik bağlar anlaşılmadan günümüzdeki modern milletlerin anlaşılamayacağını kaydeden yazar, bunun dışında toplumlarda paylaşılan kollektif kimlikleri de hiyerarşik bir kategorizasyona tabi tutmuştur. Yazara göre ülke kavramı cinsiyetin altında ancak sınıf kategorisinin üzerinde yer almaktadır (Smith, 2004, s. 17-18). Smith, modernist kuram eleştirisine ise son derece ilginç bir soruyla başlar: "Entelijensiya halk kitlelerini tarihe davet edebilir ama onlar bu çağrıyı neden kabul ederler? Yalnızca maddi çıkarlar uğruna mı? Cevap bu kadar basit olamaz" (Özkırımlı, 1999, s. 196). Buradan hareketle Smith, şu şekilde bir millet tanımı önerir: "Tarihi bir toprağı/ülkeyi, ortak mitleri ve tarihi belleği, kitlesel bir kamu kültürünü, ortak bir ekonomiyi, ortak yasal hak ve görevleri paylaşan bir insan topluluğunun adı" (Smith, 2004, s. 32). Yazar etnik özün nasıl tarihten

bugüne gelebildiği hususunda ise "kültürel devamlılık" ifadesini kullanarak insanların köklü değişimlerde dahi geçmişle örüntü kurmayı bırakmadığını belirtir. Bu durum dini reform, kültürel ödünç alma, halk katılımı ve etnik seçilmişliğe dair mitler aracılığıyla gerçekleştirilmektedir (Smith, 2004, s. 63-65). Smith, milliyetçilik ideolojisi için de dört ana çıkış noktasının altını çizer: Dünya farklı tarih ve karakterlere sahip milletlerden oluşmuştur, milli kimlik diğer sadakat bağlarından üstündür, bireyler ancak bir millete ait olarak özgür olur ve kendini gerçekleştirebilir, dünyada barışın sağlanması için milletler özgür ve güvenlik içinde olmalıdır (Smith, 2004, s. 121).

"Etnisite" ifadesinin kullanılmasından dolayı şu hususun altını çizmek gerekir: etnosembolist kuram, "öz"ün değişmezliğini çeşitli semboller aracılığıyla anlamakta, kan bağına indirgeme yapmamaktadır. Örneğin, 1620 yılında Mayflower gemisi ile Amerika'ya gelen yüz göçmenden bir sonraki yılın hasat mevsiminde yalnızca elli kişi hayatta kalabilmiştir. Yerlilerin de katılımıyla bu hasadın kutlanmasına "Şükran Günü" ismi verilmiş ve bugün Amerika'da yaşayan kişilerin, bahsedilen elli kişinin soyundan gelme ihtimali çok küçük olsa da sonradan ülkeye göç edenler dahi bu geleneği benimsemiş ve sembolleştirerek her yıl anmaya devam etmiştir (Öksüz, 2016, s. 224). Elbette böyle bir olay kan bağı olmaksızın, etnisitenin kültürel semboller aracılığıyla devamına kanıt olarak görülebileceği gibi, Hobsbawmcı bir okumayla sonradan Amerika'ya göç edenlerin "icat" ettikleri bir gelenek olarak da görülebilir. Bu örnek konunun giriftliğini ortaya koymaktadır. Nitekim etnosembolist kuram da etnik topluluklar ile milletler arasındaki farkı yeterince dikkate almamakla, etnik kimliğin değişkenliğini göz ardı etmekle, etnik kimliklerin kalıcılığını abartmakla ve etnik bilincin oluşumunu açıklamakta yetersiz kalmakla eleştirilmiştir (Özkırımlı, 1999, s. 212).

Milliyetçilik kuramları denince ilk olarak akla gelen üç kuramdan birine dahil edilemeyecek teoriler bildiren düşünürler de mevcuttur. Bu anlamda görece en yakın tarihli çalışmalardan biri Siyaset Bilimi profesörü Azar Gat'a aittir. Alexander Yakobson ile yazdığı ve 2013 yılında yayımlanan *Nations: The Long History and Deep Roots of Political Ethnicity and Nationalism* (Gat & Yakobson, 2013) isimli kitabında Gat, milleti sadece bir topluluk olarak

ele almaktansa onu devletle ilişkisi bağlamında değerlendirir. Kitabına hem modernist kurama hem de primordiyal kurama dair eleştirileriyle başlayan yazar, milliyetçiliğin "odadaki fil" olduğunu ve herkesin sadece filin bir bölümünü açıklamaya çalıştığını belirterek konuya bütüncül bir açıklama getirilmesinin zaruri olduğunu kaydeder (Gat & Yakobson, 2013, s. 2). Etnisite ve milliyetçiliğin her zaman birbirine bağlı olduğunu belirterek etnisiteden kastının akrabalık bağları (gerçek veya algısal) ve kültürü paylaşan topluluk olduğunu kaydeder. Bahsi geçen akrabalık bağlarının ise şartlara göre genişlediğini belirten yazar bunu bir Arap atasözüne atıf yaparak açıklar: "Ben, kardeşime karşı; ben ve kardeşim kuzenime karşı; ben, kardeşim ve kuzenim dünyaya karşı" (Gat & Yakobson, 2013, s. 35). Aile, klan ve kavim gibi ilerleyen bu güzergâhın, teknolojik gelişmelerle beraber günümüzde milletlere kadar uzandığı belirtilebilir (Öksüz, 2016, s. 265). Bu tarz teknolojik gelişmeler Anderson'ın bahsettiği matbaa kapitalizmi fikrini çağrıştırır. Aidiyetin özü akrabalık olsa da klan ve kabile seviyelerinden sonra artık konu mensubiyet şuuruna gelmektedir. Bu durumu İskender Öksüz şu şekilde özetler: "Burada, etnosembolizmin anlattığı dünyaya döner gibiyiz ama genetiğin desteğini de aldıktan sonra" (Öksüz, 2016, s. 266).

Gat, kabile-kültür bağlılığına sahip toplulukların yani etnisitelerin modern öncesi dönemlerde de temel rol oynadığını ve devletlerin etnisiteden bağımsız olmadığını kaydeder (Gat & Yakobson, 2013, s. 67). Modernist kuramda görülen, ulus-devletler öncesindeki imparatorluklarda etnisitenin bir önemi/gücü olmadığı fikrini de basite indirgemecilik olarak eleştiren Gat, imparatorlukların sadece seçkinlerin iktidar gücüne dayanmadığını, aynı zamanda hakim bir etnik çekirdeğe de sahip olduklarını iddia eder. Küçük ve zayıf olan etnisiteler kendilerinden güçlü etnisitelerce fethedilmiş ve bu güçlü etnisite imparatorluk içinde hakim pozisyona geçmiştir. Ulus-devletler ancak etnisite ile devlet arasında çakışmalar meydana geldikten sonra ortaya çıkmıştır (Gat & Yakobson, 2013, s. 5). Görüşünü ayrıntılandırmak için pek çok imparatorluğu inceleyen yazar, Osmanlı İmparatorluğu'ndan da bahseder. Her ne kadar farklı din ve etnisitelere hoşgörülü bir devlet olarak değerlendirilse de tıpkı diğer imparatorluklar gibi Osmanlı'nın da birliğinin güç kullanımına dayandığını ve bu gücün de Türk unsurunun askeri üstünlüğünden geldiğini kaydeder. İmparatorluktaki Türk

unsurunun en güçlü ve sadık unsur olduğunu belirten yazar, yeniçeri olmak üzere devşirilen yabancıların dahi Türk kimliği kazanacak şekilde, Türkçe eğitildiğini belirtir (Gat & Yakobson, 2013, s. 124).

Azar Gat'ın millet olma tahayyülünü sağlayan iletişim konusundaki fikirleri de ilginçtir. Bu bağlamda Eski Mısır ve Çin'i örnek veren yazar, Mısır'da dinin aynı zamanda milli din niteliğinde olduğunu, din adamları ve dini merasimler aracılığıyla topluma yine siyasi mesajların aktartıldığını ve bireylerin ruh dünyasının şekillendirildiğini kaydederek Anderson'ın modernite öncesindeki bu tarz iletişim yöntemlerini ihmal ettiği eleştirisinde bulunur (Gat & Yakobson, 2013, s. 87). Benzer şekilde modernite öncesi Çin'de de imparator fermanlarının basılı olarak ülkenin her yanına iletildiğini, toplumsal kurallara dair broşürlerin her evde olmasının zorunlu olduğunu, modernite öncesi dönemde dahi millet tahayyülünü sağlayan doğrudan iletişim yöntemleri olduğunu belirtir (Gat & Yakobson, 2013, s. 101).

Milliyetçilik kuramları bağlamında görüş bildiren düşünürlerin çoğunda, tarih ve geleneklerin ulusların ortaya çıkışıyla ne kadar ilgisi olduğuna dair tartışmalar görülmektedir. Bu anlamda Ernst Renan diğer teorisyenlerden ayrışmakta ve tarihi farklı bir yönden ele almaktadır. Renan, görüşlerini aktarırken modernistlere benzer bir şekilde antik dönem devletleri olan Mısır, Çin ve Roma gibi devletlerde bugün anlaşıldığı şekilde millet ve vatandaşlık kavramı olmadığını kaydeder. Milletlerin tarih sahnesine çıkışını ise moderniteden çok daha öncesine, Cermen istilalarına dayandırır. Bu istilalar sonucu galip kitlelerin mağlup olanın dinini yani Hristiyanlığı kabul etmesi ve kendi dillerini bırakıp Roma dili konuşmaya başlamasının halk kitlelerini birbiri içinde eriterek millet haline getirdiğini belirtir. Ancak kendisinin de çıkış noktası yukarıda bahsedilen tarihsel olaylar olsa da diğer düşünürlerde pek görmediğimiz şekilde, tarih araştırmalarının aslında millet oluşumuna zarar vereceğini belirtir. Ona göre toplumsal birlik ilk önce şiddet ve sertlikle olur. Tarih araştırmaları, bazen sonuçları hayırlı da olmuş olan bu tarz şiddet eylemlerini ortaya çıkartır. Unutma ve tarih konusunda yanılma, milletin oluşumunda esaslı bir amildir. Renan tarihte gerçekleşmiş olan katliamların dışında insanların eski zamanlardaki aidiyetlerini ve atalarının hangi boy ya da klandan geldiğini de unutmasının bir üst kimlik

olarak millet oluşumu için faydalı olduğunu belirtir. Ona göre millet, aynı doğrultuda gerçekleşen çeşitli tarihi olayların doğurduğu bir neticedir.

Renan, millet oluşumunda pek çok kez dile getirilen bazı olguların aslında hayati önemde olmadığını savunur. Günümüz milletlerinin oluşumunda ırkın temel olduğu fikrini reddeden Renan, insanlarda ırkın siyasi bir önemi olmadığını, bunun ancak kedi cinsinden hayvanlarda önemli olabileceğini belirtir. Dil konusunda ise biraz daha esnek davransa da yine de millet oluşumunun dil olgusu ile açıklanamayacağını belirterek dilin birleşmeye davet edeceğini ancak birleşmeyi zorunlu kılmayacağını kaydedip ABD ve İngiltere örneklerini verir. Din olgusunun kişisel olduğunu ve antik dönemdekinin aksine artık devlet dinleri görülmediğini belirterek buna da millet oluşumunda özel bir yer vermez. Menfaat birliği ve coğrafyanın da yine millet oluşumunu açıklamada tek başlarına yeterli olmayacağını kaydeder. Bunların sonucu olarak Renan, milletin maddi varlıklarla açıklanamayacak manevi bir ruh olduğunu belirtir. Kendi zamanındaki durumu tabiri caizse sıfır noktası olarak ele alan Renan, tarihi kökenleri ortak şan, şeref ve acılar mirası olarak övmesine rağmen tarihe asıl bakışında unutma kavramını öne çıkardığı için bu boşluğu gelecek olgusu ile doldurur. Ona göre millet kavramının önemli noktası, birlikte yaşamaya devam etme rızasıdır. Milletin varlığı, adeta her gün gerçekleştirilen birlikte yaşama referandumudur. Milletlerin ezeli olmadığı gibi ebedi de olmayacağını belirten Renan, örneğin ileride Avrupa Konfederasyonu kurulabileceğini belirtir. Ancak tıpkı Smith'in milliyetçiliğin dört ilkesi içerisinde kaydettiği gibi kendi yaşadığı dönem olan 19. yüzyılda milletlerin var olmasının iyi hatta mecburi olduğunu ve dünyanın tek bir sahibi olmasını engelleyerek milletlerin hürriyetin teminatı konumunda olduğunu belirtir (Renan, 1946, s. 97-124). Renan'ın görüşlerinin "milletlerin kendi kaderini tayin hakkı" fikrine büyük katkı sağladığı belirtilebilir.

Son olarak milliyetçilik kuramları bağlamında önemli bir konuya değinmek gerekir. Literatürdeki hayli geniş millet ve milliyetçilik tartışmaları içerisinde belki de en can alıcı problem Anderson'ın kaydettiği, milliyetçiliğin politik gücüne karşın neden felsefi anlamda yoksul hatta tutarsız olduğu ve diğer "izm"lere benzer şekilde Hobbes, de Tocqueville, Marx veya Weber gibi düşünürler çıkaramadığı paradoksudur. Milliyetçilik kuramları bağlamında

yukarıda görüşleri verilmiş olan düşünürlerin hepsinde kendi fikirlerini açıkladıktan sonra farklı tarihler ve farklı toplumlar üzerinde argümanlarını analiz etme çabası görülür. Halbuki yine pek çoğunun üzerinde uzlaştığı gibi millet olgusu aynı anda hem kapsayıcı hem de dışlayıcı niteliktedir. Topluluklar arasındaki "farklılık" millet olgusunun önemli bir parçasıdır. Bu nedenle kuramların bazı milletleri açıklamakta hayli başarılı olurken bazılarını açıklamakta ise yetersiz kaldığı görülür. Millet olgusunun "doğası" gereği konunun evrensel bir formülasyonu mümkün olmayabilir. Örneğin, tarihinde "Aziz Bartalmay Yortusu Katliamı" gibi mezhepsel katliamların olduğu ve Cermen kökenli Frank aidiyetinin yanında Kelt kökenli Breton aidiyeti gibi farklı etnik mensubiyetlerin bulunduğu Fransız milletini açıklamakta Renan'ın unutmaya dair görüşleri hayli önemli olabilir. Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu döneminde merkezi bir güçten yoksun ve Protestan-Katolik dikotomosi içerisinde yaşayan Almanların 1848 Devrimi sürecinde "Almanca konuşanların" merkezi bir devlet içerisinde birleşmesi talebiyle ortaya çıkması ve modern Almanya'nın halen kullandığı bayrağı herhangi bir resmi kurumdan bağımsız "icat" etmiş olması Johann Gottfried Herder ve Johann Gottlieb Fichte'nin dili merkeze koyan "kulturnation" kavramıyla açıklanabilmektedir. Bu anlamda Azar Gat'ın ifade ettiği "odadaki fil" belki de her odada farklı renk ve şekillerdedir.

1.2. MİLLİYETÇİLİK KURAMLARININ FEMİNİST ELEŞTİRİSİ

Milliyetçilik kuramları bağlamındaki literatürün zengin yelpazesi düşünüldüğünde milliyetçiliğin cinsiyet ve toplumsal cinsiyet olgularıyla ilişkisini değerlendiren çalışmaların azlığı çarpıcı bir gözlem olarak karşımıza çıkar. Üstelik primordiyalist düşünce, milleti akrabalık ilişkilerinin uzantısı olan evrensel ve doğal bir olgu olarak gördüğünden bu konuya pek değinilmemiş olması gerçekten de şaşırtıcıdır (Yuval-Davis, 2014, s. 18). Toplumsal sözleşme teorisi alanında çalışmalar gerçekleştiren Carole Pateman, bu teorinin toplumsal yaşamı özel alan ve kamusal alan olarak böldüğünü, kadınlar ve ailenin de özel alana yerleştirildiğini belirterek bahsedilen literatür eksikliğine güzel bir açıklama getirmektedir, çünkü millet ve milliyetçilik olguları genelde kamusal konular olarak değerlendirilmektedir. Buradan hareketle de yazar, feminist literatürde sıklıkla karşımıza çıktığı gibi özel alan-

kamusal alan ayrışmasını sorgular ve biri olmadan diğerinin açıklanamayacağını belirtir (Pateman, 1988, s. 4). Benzer şekilde Hobbes ve Rousseau'nun görüşlerine atıf yapan Rebecca Grant de doğa durumundan düzenli topluma geçişe dair teorilerde Hobbes'un erkeğin saldırgan doğasına, Rousseau'nun ise erkeğin akıl kapasitesine atıf yaptığını belirterek kadınların doğa durumunda kalmış, toplumsal olandan dışlanmış halde bırakıldığını belirtir (Grant, 1991, s. 9-11). Bu görüşlerden de anlaşılabileceği gibi, toplumsal sözleşme ve doğa durumu gibi teorilerde göz ardı edilen cinsiyet ayrımı, aynı kaderi milliyetçilik kuramları çalışmalarında da yaşamış ve genelde konunun önemli bir parçası olarak değerlendirilmemiştir.

Milliyetçilik ve toplumsal cinsiyet ilişkisini incelemeden önce toplumsal cinsiyet ifadesi ile ne anlaşılması gerektiği belirtilmelidir. Cinsiyet biyolojik kimlik anlamına gelirken toplumsal cinsiyet sosyal bir olgudur. Toplumsal cinsiyet ifadesi yalnızca biyolojik kadın-erkek ilişkisini değil, kültürel olarak ortaya çıkan kadınlık-erkeklik kutupsallığını da barındırır (Butler, 1990, s. 8). Politikada ve kültürel üretimde kendini gösteren, algılanan cinsiyet farklılıklarına dayalı olarak kadın ve erkek arasındaki yapısal ilişkiyi ifade eder (Moghadam, 2000, s. 43). Nira Yuval-Davis toplumsal cinsiyet terimine dair anlayışını ve bu terimin gerekliliğini şu şekilde kaydeder:

> Toplumsal cinsiyet, erkek ve kadın arasındaki 'gerçek' toplumsal farklılık olarak değil, toplumsal rollerinin, ekonomik konumları veya etnik ve ırksal topluluklara mensubiyetlerinin aksine cinsel/biyolojik farklılıklarıyla tanımlandığı özneler grubuna ilişkin söylem tarzı olarak anlaşılmalıdır… 'Biyolojik cinsiyet' ve 'toplumsal cinsiyet' söylemleri arasında bir ayrım olmasaydı, o toplumun politik ve ahlaki söyleminde biyoloji kader olarak kurulurdu (Yuval-Davis, 2014, s. 32)

Milliyetçiliğin toplumsal cinsiyet boyutuna ilişkin çalışmaların başlangıç noktası, politikanın cinsiyeti ve cinsiyetin politikayı inşa etme yollarını analiz eden yeni bir tarih yazımına ihtiyaç olduğu fikrine dayanır (Scott, 1999, s. 26-27). Tarihsel söylemin kadınların görünürlüğünü reddettiğini ve onların başkalarının eylemlerinin pasif alıcıları olarak ikincil konumda olduğunu kaydeden Joan Wallach Scott, tarihin toplumsal politikanın bir parçası olarak

incelenmesi gerektiği fikrini savunur ki bu aynı zamanda geçmişin yazılı hikayesinde kadınların görünmezliği sorununu daha iyi anlamamızı da sağlayacaktır (Scott, 1999). Bu noktadan hareketle, feminist çalışmalarda kadın ve erkeğin ulus inşası sürecine farklı şekillerde katıldıkları ortaya konmaya çalışılmış, milli söylemin erkek ve kadını nasıl inşa ettiği analiz edilmeye başlanmıştır. Silke Wenk, ulus inşası sürecinin aynı zamanda iki cinsiyetin modern inşası ile desteklendiğini, "erkekler savaşır-kadınlar üremeyle ilgilenir" ayrımında görülebileceği gibi milletlerin tanımlarının da toplumsal cinsiyet metaforları olmadan yapılamayacağını kaydetmiştir (Wenk, 2000, s. 63).

Susan Brownell, milletlerin de bir toplumsal cinsiyete sahip olduğunu ve bunun genellikle erkek olarak tasvir edildiğini belirterek toplumsal cinsiyet kavramlarının erkeklere ve kadınlara nüfuz etmek suretiyle tüm sosyal etkileşim düzeylerini etkilediğini belirtir (Brownell, 2000, s. 204-205). Burada ilginç bir noktaya değinmek gerekmektedir. Her ne kadar yazarın görüşü genel hatlarıyla doğru olsa da milletlerin kendisini özdeşleştirdiği cinsiyet her zaman erkek olmayabilmektedir. Bu konudaki en somut örnekler Ukrayna, Rusya ve Fransa'da görülür. Kiev'de bulunan altmış iki metrelik "Ukrayna Ana" heykelinin bir elinde kalkan diğer elinde ise kılıç vardır ve ülkesini korur bir şekilde ikisini de havaya kaldırmıştır. Benzer şekilde Rusya'nın Volgograd kentinde yer alan seksen beş metrelik "Anavatan Çağırıyor" heykelinin de bir eliyle kılıç kaldırmışken diğer eliyle halktan peşinden gelmesini isteyen bir işaret yaptığı görülür. Orta Çağ'dan beri Rusya'nın "insanlaştırılmasında" kadın figürü kullanılmaktadır (Figes, 2002, s. 321). Dostoyevski'nin romanlarında da "anamız Ruseyuşka (Rusyacığımız)" gibi ifadelere rastlanmaktadır (Dostoyevski, 2016, s. 930). Ancak bir yandan da belirtmek gerekir ki Rus Milli Marşı'nda geçen "*Отечество" (Oteçestvo)* ifadesi "Babavatan" şeklinde çevrilmektedir. Fransa örneğinde ise Eugene Delacroix'in 1830 yılında yaptığı ve günümüzde Louvre Müzesi'nde sergilenmekte olan "Halka Yol Gösteren Özgürlük" isimli tablodan bahsetmek gerekir. Bu tabloda, özgürlük bir kadın figürü ile sembolize edilmekte ve bir elinde Fransa bayrağı, diğerinde ise tüfek ile en önde gitmekte olan bu kadın, halkı mücadeleye çağırmaktadır. Bu durumu Nira Yuval-Davis de şu şekilde kaydeder: "Bir kadın figürü, çoğunlukla da bir ana, ister Rusya Ana, ister İrlanda Ana veya Hindistan Ana olsun, birçok kültürde topluluğun

ruhunu simgelemektedir. Fransız Devrimi'nde bunun sembolü '*La Patrie*' idi, yani bebek doğuran kadın figürü" (Yuval-Davis, 2014, s. 94). Ayrıca belirtmek gerekir ki Fransızcada millet anlamına gelen *Nation* ifadesi de dişi artikel olan *La* ile kullanılmaktadır. Almanya'da ise bu bağlamda yine ikili bir kullanım görülmektedir. 1848 yılında Philip Veit'ın yaptığı ve Alman milletini "insanlaştırdığı" tablo olan "*Germania*"da bir elinde kılıç, diğer elinde ise bayrak tutan bir kadın resmedilmektedir. Ancak vatan toprağı anlamında ise Alman Milli Marşı'nda da geçen "*Vaterland*" (Babavatan) ifadesi kullanılmaktadır.

Cynthia Enloe ise erkeklik olgusunun milliyetçi düşüncede hakim olduğunu, milliyetçi düşüncenin erkekleştirilmiş şekildeki hafıza, aşağılanma ve umuttan doğduğunu savunmuştur. Kadınların milliyetçi hareketlerde ya ulusun simgeleri olarak savunulmak üzere ya da savaş ganimeti olarak küçük ve sembolik rollere indirgendiğini belirten yazar, her iki durumda da gerçek aktörlerin özgürlüklerini, onurlarını, vatanlarını ve kadınlarını savunan erkekler olduğunu kaydeder (Enloe, 1990, s. 44). Bu bağlamda ilginç bir tespitte bulunan yazar, doğrudan savaşa katılan erkekler dışındaki unsurların sürekli birlikte anıldığını belirterek birleşik şekilde yazılan "kadınlarveçocuklar" ifadesini ortaya koyar. Erkekler bu uğurda savaşmaktadır ve kadınların aile ocağını yakmayı sürdürmeleri ve onların eve dönmesini beklediği duygusuyla rahatlar ve güven tazelerler (Yuval-Davis, 2014, s. 94,205). Bu duygunun çeşitli sanat eserlerinde somutlaştığı görülse de şüphesiz en meşhuru "Lili Marleen" şarkısıdır. Birinci Dünya Savaşı sırasında Alman ordusunda görevli Hans Leip'in yazdığı şiir, 1938 yılında şarkı haline getirilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sırasında düşman olarak savaşan farklı milletleri dahi etkilemeyi başaran şarkı, pek çok dile çevrilerek askerlerdeki bu duygunun evrenselliğini ortaya koymuştur. Şarkıda sevgiliye özlem temasının yanında sevgilinin askeri unutup unutmadığı sorgusu da mevcuttur.

Milliyetçilik ve toplumsal cinsiyet ilişkisi bağlamında çalışmalar gerçekleştiren Nira Yuval-Davis, primordiyal kuramcıların aile bağlarını öne çıkarmasına rağmen kadınlık-erkeklik ilişkisine karşı kör kalmasını eleştirmektedir. Yazar, Carole Pateman'ın çalışmalarına atıfla bu durumun, özellikle modernist kuramcıların öne çıkardığı, modernite sonrasında da pek değişmediğini kaydeder. Modern devlette ataerkillikten "fraternity" yani erkek kardeşlik

fikrine geçiş olsa da ataerkil dönemdeki babanın hem erkekleri hem kadını yönettiğini, "kardeşlik" döneminde ise değişimin yalnızca kamusal alanda kaldığını kaydeder. Özel alana dahil evde halen erkekler kadını yönetmektedir (Yuval-Davis, 2014, s. 28). Davis kadınların özellikle "yeniden üretim" süreçlerinde öne çıkarıldığını savunur. Bunun ilki milletin biyolojik yeniden üretimi iken ikincisi de milletin kültürel yeniden üretimidir.

Milletin biyolojik yeniden üretimi konusu feminist siyaset için de önemli bir husustur. Devletlerin de nüfus politikaları olarak adlandırıp müdahil olmaya çalıştığı, kadınların çocuk sahibi olup olmayacağı ya da kaç çocuğa ne zaman sahip olacağı konusu doğrudan kadınların bir milletin ferdi olmalarıyla ilgilidir (Yuval-Davis, 2014, s. 54-55). Bunun da ötesinde çocukların "karma ebeveynlerden" doğma konusu da politik arenada tartışılabilmektedir. Bu bağlamda Davis, İsrail'deki Kach Partisi'nin başkanın parlamentoya sunduğu Yahudilerle Araplar arasında cinsel ilişkinin yasaklanması kanun teklifini örnek verir (Yuval-Davis, 2014, s. 63). Millet adına konuşma argümanıyla iktidarlar, kürtajın yasaklanması kararını vererek nüfus artışı sağlamaya çalışabildiği gibi eskiden Çin'de görüldüğü üzere nüfus artışını durdurmak için çocuk sayısına limit de koyabilmektedir (Yuval-Davis, 2014, s. 74,68). Burada önemli bir noktaya değinen yazar, bu kurguların sadece nesnesinin değil, kimi zaman öznesinin de kadın olduğunu şöyle belirtir:

> Kendi toplumlarındaki biyolojik cinsiyet/toplumsal cinsiyet sistemlerinde her zaman olmasa da çoğunlukla erkekler egemen olmasına rağmen, kadınlar üremelerini denetlemeyi amaç edinmiş ideolojilerin ve politikaların sadece pasif kurbanları ve nesneleri değildir. Tam aksine, "sapkın" olarak kurgulanabilecek öteki kadınlar üzerinde denetim uygulayan, "uygun" davranış ve görünüşün ne olup olmadığı kararını vermeye yetkili olan ve "millet"in kültürel yeniden üreticisi rolü verilenler genellikle kadınlar, özellikle de yaşlı kadınlardır. Çoğunlukla kadınlara bahşedilen toplumsal iktidarın ana kaynağı budur ve tamamen bununla uğraşabilirler" (Yuval-Davis, 2014, s. 80).

Milletin kültürel yeniden üretimine dair iddialarda da kadınlar önemli bir yer tutar. Davis'e göre, bizzat toplumsal cinsiyet rollerinin kendisi, nesiller boyu aktarılacak kültürün ve yaşam biçiminin özünü oluşturmaktadır (Yuval-Davis, 2014, s. 90). Kültürel anlamda kadınlar

genelde değişimin öncüleri olarak değil, geleneğin taşıyıcıları olarak kurgulanmaktadırlar (Yuval-Davis, 2014, s. 122). Bu bağlamda toplumun aktarılmasını beklediği din ve dil gibi unsurları yeniden üreten olarak kadın kurgulanmaktadır. Yazar, bunun karşılığında özellikle dinsel hareketlerde yer alan kadınların, normalde kendilerine kapalı olacak alanlara da erişim sağlayabildiğini belirtir (Yuval-Davis, 2014, s. 125). Ancak bahsedilen görevler, kadınları "toplumun onurunun taşıyıcısı" konumuna da getirdiğinden özellikle yaşlı kadınların da katılımıyla, kadınların davranışlarının kontrol edilmesi gerekliliğine dönüşür (Yuval-Davis, 2014, s. 116). Kadınlar "düzgün" davranışlarıyla, uygun kıyafetleriyle, toplumsallığın sınırlarını belirten çizgiyi temsil eder. Yuval-Davis, birçok toplumda kadınların, topluma onursuzluk ya da utanç getirdiği düşünülen davranışları nedeniyle öldürüldüğünden ya da işkence gördüğünden bahseder (Yuval-Davis, 2014, s. 204).

Ulus-devletlerin toplumsal cinsiyetle ilişkileri incelenirken üzerinde durulması gereken bir diğer konu da vatandaşlık kavramıdır. Feminist düşünürlere göre, bireyin devletle yasal bağını ifade eden bu kavram da toplumsal cinsiyet rollerinden azade değildir. Tarihsel olarak bakıldığında da kadınların, vatandaşlığın haklar ve sorumluluklar dengesinde "tam vatandaş" haline gelebilmek için başta seçme ve seçilme hakkı olmak üzere çeşitli mücadelelere girdikleri görülür. Kadınların tam vatandaş olarak değerlendirilmemesini savunan görüşlerde vatan için ölmeyi göze almak ve askere gitmek önemli bir argüman olarak savunulmuştur (Lister, 2012). Burada da görülebileceği gibi, konunun özü toplumu yani kamusal olanı savunmak üzerinden toplumsal sözleşme fikrine dayanmaktadır. Bu nedenle feminist eleştirmenlerin modern devlette, devletin müdahalesinden korunan bir toplumsal alan olmadığı, devlet aktif müdahil olmadığında dahi bu sınırı belirleyen kendisi olacağından bizzat kamusal alan ve özel alanın kuruluşunun siyasi bir faaliyet olduğu savunulur (Yuval-Davis, 2014, s. 153). Yine de askere gitmek konusunun feminist harekette bölünmeye sebep olduğu, bazı feminist örgütlerin en büyük vatandaşlık görevi olarak görülen askerlik ödevi paylaşılırsa kadınların erkeklerle eşit vatandaşlığa sahip olacağı iddiası üzerinden kadınların da askere alınması için kampanya yürüttüğü görülür (Yuval-Davis, 2014, s. 169). Bunun dışında dini kurumların da toplumun yapı taşı olarak aileyi öncelemesi, "ailenin reisi" konumunda olan erkeğin kamusal alandaki görevleri gerçekleştirirken kadının temel alanının

ev olması sonucunu getirmiştir. Başka bir deyişle, aile kadına sınırlar getiren bir yapı haline bürünmüştür (Joseph, 2000, s. 23).

1.3. GEÇ DÖNEM OSMANLI'DAN ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNE TÜRKİYE'DE MİLLİYETÇİLİK VE TOPLUMSAL CİNSİYET

Türkiye'de milliyetçilik ve toplumsal cinsiyet ilişkilerini tam olarak anlayabilmek için ulus-devlet fikrinin öncülü olan Osmanlı'nın son dönemlerindeki gelişmelere değinmek gerekmektedir. Kadınların toplumsal bir aktör olarak kabul edilmeye başlandığına, ulusun modernleşmesi için göz ardı edilmemesi gereken bir zümre olduğuna dair çeşitli emareler bu dönemde görülmektedir. 1858 yılında çıkartılan Arazi Kanunnamesi ile kadınlara da babalarından kalan topraklar için veraset hakkı tanınmış, Mecelle ile kadınlara çeşitli haklar tanınarak cariyelik kaldırılmış, eğitim ve kılık kıyafet ile ilgili düzenlemeler ortaya konmuştur (Gökbilgin, 1967, s. 108). Özellikle eğitim alanında yeniden düzenlenen Sıbyan Mektepleri'ne kız çocuklarının da altı ilâ on yaşları arasında iken devam etmesi zorunluluğu getirilmiştir (Unat, 1964, s. 39). Belirtmek gerekir ki bu konuda atılan adımlar kadınların toplumdaki ikinci sınıf konumunu değiştirecek boyutta değildir. Ancak kadınların eskiye nazaran daha görünür olması basım-yayın dünyasında da belirli kadın yazarların ortaya çıkmasını sağlamış, özellikle imparatorluğun son dönemlerindeki savaşlar kadınlar arasında da vatan ve millet kavramlarını ön plana çıkartmıştır. Bu dönemde kadınlar hemcinslerine seslendikleri yazılarda milletin kurtuluşu için vatanperver evlatlar yetiştirmenin önemini vurgulamaktadır (Kamuran, 1914, s. 8).

Dönemin basınında yalnızca kadınların değil erkeklerin de bu konulara eğildiği görülmektedir. Özellikle Namık Kemal ulus ile aile arasında analoji kurarak huzurlu bir milletin ancak mutlu ailelerden oluşabileceğini belirtmiştir. Ayrıca kadınların kabiliyet yönünden erkeklerle eşit görülmesi gerektiğini ve "milletin evlatlarını yetiştirecek kişiler" olduklarından öncelikle onların eğitilmesinin önemli olduğunu kaydetmiştir (Çakır, 2012, s. 112-113). Her ne kadar bu dönemlerde kadınlar milleti oluşturan bir öğe olarak toplumsal görünürlük kazansa da bahsedilmiş olan örneklerden de görülebileceği gibi onlara temelde

atfedilen önem, asıl aktör olan erkekleri iyi eğitecek ve ailesini huzurlu tutarak toplumsal görevini yerine getirecek kişiler şeklindedir. Erkekler ise eve ekmek getiren ve aileyi kollayan kişi olma görevini sürdürerek otoritelerini muhafaza etmektedir (Çakır, 2012, s. 115). Dönemin aydınlarının bu bağlamda bir dengeyi de korumaya çalıştığı görülmektedir. Örneğin, Ahmet Mithat feminizmin cinsiyetlere yüklenmiş rolleri bozabileceğini, fikir olarak sağlam temellere dayanmadığını ve erkekler güçlerini kaybederse kadınların yozlaşarak toplumsal düzeni yıkabileceğini kaydetmektedir (Mithat, 1979, s. 49). Milliyetçi kanattan farklı bir görüş ise Ziya Gökalp'ten gelmektedir. Gökalp feminizm hakkındaki görüşlerini şu şekilde kaydetmiştir:

> Bugünlerde, herkes feminizm, milliyetçilik ve demokrasiden söz ediyor. Ancak, bizim bu değerlere uzun zaman önce sahip olduğumuzun kimse farkında değil. Bunu görmek için Türk tarihine bakmamız yeterlidir. Atalarımıza bir bakın. Biz bu değerlere Avrupa uluslarından bile çok önce sahip olmuştuk. Avrupalı toplumların demokrasi ve feminizm ilkelerine sahip olabilmek için geçmişlerini unutmaları gerekirken bizlerin tek yapması gereken şey geçmişimize sahip çıkmak, hatırlamak. İlham almamız gereken tek şey kanımız ve tarihimizdir (Flemming, 1998, s. 128).

Osmanlı'nın son dönemlerinde kadınların sosyal hayata dernekler aracılığı ile dahil olduğu görülmektedir. 1898 yılında "Şefkat-i Nisvan" isimli ilk kadın örgütü İttihat ve Terakki'nin Kadın Devrimi Kulübü başkanı da olan Emine Semiye tarafından kurulmuştur (Çakır, 1991, s. 43). Refah seviyesi yüksek ve iyi eğitimli kadınların katıldığı bu tarz derneklerde genelde hayır işleri yapma ve kadınlara meslek kazandırma gibi faaliyetler yürütülmüştür (Çakır, 2012, s. 130-131). Fatma Aliye'nin kurduğu Cemiyet-i İmdadiye, savaşlarda gazi olan kişilere ve şehitlerin ailelerine yardım etme amacını taşırken bunun bir uzantısı olarak kadınların Balkan Savaşı ile birlikte hastanelerde de çalışmaya başladıkları görülmektedir (Çakır, 1991, s. 67). Dernekler faaliyetlerini yürütürken ise dönemin erkek yöneticilerinin desteğini elde etmeye de çabalamaktaydılar. Örneğin Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-i Nisvan Cemiyeti devletten maddi yardım almadığını ancak dönemin önemli figürleri olan Enver, Talat ve Cemal Paşalardan manevi destek aldığını belirtmektedir (Çakır, 2012, s. 132).

Kadınların bu dönemde aktif olduğu bir diğer alan da kadın dergileridir. İkinci Meşrutiyet sonrası dönemde yaklaşık kırk adet kadın dergisi mevcutken bu dergilerde yazan kadınların toplumdaki "işe yaramaz kadın" algısını değiştirmeye çalıştıkları görülmektedir. Ancak genelde yazar ve okuyucu kitlesi elit kadınlardan oluştuğu için yalnızca kendi sınıfsal sorunlarını ortaya koymayı başarabilmişlerdir (Çakır, 2012, s. 136). 1908 yılında yayın hayatına başlayan *Kadın* dergisi ise bu anlamda bir istisna olmayı başarmış ve zengin-fakir ayrımı yapmaksızın tüm kadınlara hitap etmeyi amaçladığını bildirmiştir (Çakır, 2012, s. 136). Dönemin bir diğer önemli dergisi ise "kadınların yasal haklarını savunmak" amacında olduğunu belirten *Kadınlar Dünyası* dergisidir. Diğer dergilere kıyasla feminist yönü daha ağır basan dergide kadınların ikinci sınıf vatandaş görülmesinin yanlışlığına dair makaleler yayınlanmış ve hem kültürel hem siyasal alanda daha fazla kadının yer alması gerektiği savunulmuştur (Çakır, 2012, s. 138)

Türkiye Cumhuriyeti ile birlikte ulus-devlet kurulmuş ve özellikle kadınlar üzerinden toplumsal cinsiyet rollerinin konumu yine önemli bir mesele olarak karşımıza çıkmıştır. Batı'nın değerlerinin ön plana çıkartılması, Osmanlı mirasının reddi ve Türklerin Orta Asya dönemleri üzerinden "çağdaş Türk kadını" imgesi oluşturulmaya çalışılmıştır. İsviçre'den alınan Medeni Kanun'un kabulü, kılık-kıyafet devrimi ve hepsinden önemlisi kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmesi gibi inkılaplar ile kadınların toplumsal konumlarında önceki dönemlere nazaran köklü değişimler yaşanmıştır. Cumhuriyet'in kurucu ilkelerinde Ziya Gökalp'in milliyetçilik anlayışından etkilenmeler görüldüğü gibi, onun kadın-erkek ilişkileri bağlamındaki fikirlerinin yansımaları da gerçekleşen bu inkılaplarda, Atatürk'ün çeşitli sözlerinde ve Afet İnan, Halide Edip Adıvar gibi isimlerin yazılarında görülmekteydi (Çakır, 2012, s. 251).

Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki kadın imgesi "köylü kadın" ve "şehirli kadın" olmak üzere kendi içerisinde de bir ayrım içermektedir. Kurtuluş Savaşı dönemindeki realite de bu algıyı desteklemiştir. Köylü kadınlar savaşa cephane taşıyan konumdayken şehirli kadınlar yazıları ve katıldıkları protestolar gibi faaliyetlerle ön plana çıkmıştır (Çakır, 2012, s. 252). Cumhuriyet, kadınlardan "Anadolu kadını" olmalarına dair otantik özellikleri taşımaya

devam ederken Batılı ve laik bir modernizasyon sürecinin de öncülerinden olmalarını talep etmektedir (Çağatay & Nuhoğlu Soysal, 1995). Bunun somutlaştığı örneklerden birinin İstiklal Madalyası tasarımı olduğu belirtilebilir. Kurtuluş Savaşı'nda kahramanlık göstermiş askerlere ya da cephe gerisinde önemli görevler gerçekleştirmiş kişilere vermek üzere tasarlanan dönemin bu en önemli madalyasında, arka planda yeni dönemi simgeleyen Meclis binası yer almakta ve üzerine güneş doğmakta iken ön planda ise kağnı ile cephane taşıyan kadın figürü yer almaktadır. Hem "otantik kadını" hem modernliğin sembolü Meclis'i bir arada sunan bu yapısına karşın madalya kanunundaki verasete dair ifadeler ise toplumsal cinsiyet açısından hiyerarşiyi açıkça ortaya koymaktadır:

> İstiklal madalyasını hamil olanlardan vefat edenlerin istiklal madalyası erkek oğullarının en büyüğüne, erkek oğlu yoksa kız çocuklarının büyüğüne, yoksa pederine, o da yoksa validesine, o da yoksa zevcesine intikal eyler. Bunların vefatından yine bu suretle intikal eder (T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 1924).

Ulus-devlet sonrasındaki süreçte kadınlar çeşitli haklar kazanmış olmalarına ve modernite sürecinin önemli bir parçası olarak görülmelerine karşın temel görevleri ise "kültürün aktarıcısı olarak anne" şeklinde kalmaya devam etmiştir. Savaş sonrası azalan nüfusu arttırmaları ve çocuklarını yurtsever bireyler olarak yetiştirmeleri birinci vazife olarak görülmekteydi (Çakır, 2012, s. 253). Bu bağlamda ilkokul kitaplarının amaçları arasında erkek ve kadının aile ocağındaki rollerini kavratmak gibi ifadeler görülmekte ve "Halkevleri" ifadesinin seçiminde de olduğu gibi kişilerin burada bulunmasının bir aile toplantısı gibi görülmesi istenerek yine ulus-aile analojisi kurulmaktadır (Şerifsoy, 2013). Benzer analojinin edebiyat eserlerinde de kurulduğu görülmektedir. Örneğin Ömer Seyfettin *Primo Türk Çocuğu* ve *Fon Sadriştayn'ın Karısı* öykülerinde bu olguyu hem Türk ve yabancı evliliği üzerinden hem de kültürüne bağlı çocuk yetiştirme üzerinden işleyerek ailenin millete yeni fertler kazandırma ve kültür aktarma gibi somut yönleri olmasının yanında başarılı bir millet olabilmenin başarılı aile olmakla aynı dinamiklere bağlı olduğunu ortaya koymaktadır (Yüksel, 2013).

1.4. MİLLİYETÇİLİK VE MİLİTARİZM

Militarizm olgusu sınırları muğlaklaştıran bir niteliğe sahiptir. Savaşlar ve askerliğin dünya tarihinde kaçınılmaz bir yer tutmasına karşın modernite sonrası toplumsal alana askerliğin ve askeri kültürün sirayeti ile sivil-asker ayrımındaki belirsizleşme, savaşların niteliğindeki değişimler ve vatandaşlık olgusunun bir parçası olarak görülmeye başlanan zorunlu askerliğin toplumsal cinsiyet rollerine etkisi ele alınarak militarizm kavramı milliyetçilikle ve ulus-devletle ilişkisi bağlamında değerlendirilmelidir.

Yuval-Davis, militarizm ve toplumsal cinsiyet bağlarını kadınların ordulara katılımı konusu üzerinden incelemektedir. Kadınların doğrudan savaşa katılmasalar dahi ölü ve yaralılarla ilgilenmekte görev almak ve savaşı kazananın "mülkiyeti" olarak değerlendirilmek gibi yönlerden özgün bir konumda bulunduklarını belirtir (Yuval-Davis, 2014, s. 178). Ancak günümüzde "halk ordusu" kavramının giderek azaldığını kaydeden yazar, profesyonel ordular üzerinden vatanseverlik ve militarizm bağının eski moda kaldığını söyler (Yuval-Davis, 2014, s. 186). Kadınların askere alındığı örneklerde dahi toplumsal cinsiyet rolleri karşımıza çıkmaya devam eder. Askere alınmış kadınların, sivil iş dünyasında kendilerine biçilmiş rollere benzer görevlerde örneğin sekreter, hemşire ya da öğretmen olarak konumlandırıldığı görülür (Yuval-Davis, 2014, s. 188). Kadınların zorunlu askere alındığı İsrail'i örnek veren yazar, burada dahi kadınların ön cephelerde görevlendirilmediğini ve kadın birliğinin misyonlarından birinin de "askerlere göz kulak olma ve morallerini düzeltme" olarak belirlendiğini kaydeder (Yuval-Davis, 2014, s. 189). Günümüzdeki teknolojik gelişmelerin, askeriyede fiziksel gücün önemini hayli azaltmasına karşın kadınların askere alınması pek çok ülkede tartışılmamaktadır. Bunun bir nedeni de erkeklerin savaşla bağlantılı olduğu fikri hakimken kadınların çoğunlukla barışla bağlantılı rollerde kurgulanmalarıdır (Yuval-Davis, 2014, s. 177). Bu bağlamda özellikle "annelik" rolü üzerinde durulmuş, sadece kendi çocuklarını değil düşmanın hayatını dahi düşünen ve barışı önceleyen anti-militarist figürler olarak ortaya çıkmışlardır. Örneğin, Rusya'da yer alan "Asker Anneleri Komitesi" isimli STK, 1995 yılında Moskova'dan Çeçenistan'a yürüyüş gerçekleştirerek savaşı protesto etmiştir (Yuval-Davis, 2014, s. 208).

Militarizm ifadesi, dar ve geniş anlamlarda olmak üzere iki şekilde ele alınmalıdır. Dar anlamıyla militarizm, devletin çıkarlarını koruyabilecek güçlü bir ordunun var olması ve bu amacın sağlanması için politik anlamda ordunun öncelenmesidir (Öztan, 2018, s. 30). Geniş anlamda ise militarizm olgusu, askeriyenin dışına çıkıp sivil hayata taşar. Askerliğe ait davranışlar ve değer yargıları, sivil toplum tarafından da kıymetli görülerek benimsenir. Toplum tarafından şiddet imgeleri kabullenildiğinde ve karşılaşılan sorunlara dair en iyi çözüm yönteminin şiddet içermesi gerektiği düşüncesi hakim olduğunda toplumun militarizasyonu tamamlanmış demektir (Saigol, 2013, s. 231). Bu durumun bir uzantısı olarak toplumda askeri-sivil ve savaş-barış arasındaki ayrım bulanıklaşmakta ya da tamamen silinmektedir (Sjoberg & Via, 2010, s. 7).

Bu bağlamda topluma sirayet eden militarizm düşüncesinde, askeriyenin kendi işleyiş mantığı, kullandığı simge ve ritüeller ordunun duvarlarını aşarak toplumla buluşur (Bröckling, 2021, s. 25). Bu anlamda duvarlardan ilk önce sızan ve aslında askeri tören ve ritüellerle elde edilmeye çalışılan en büyük hedef olan disiplin olgusudur. Max Weber, ordu disiplinin toplumdaki diğer disiplinleri de doğurduğunu kaydeder (Weber, 2004, s. 335). Bu disiplin olgusu toplumdaki diğer hiyerarşilerin de temelinin atılmasını sağlar. Askerin komutanına bağlandığı gibi çalışanlar yöneticilerine, vatandaşlar devlete, çocuklar da anne ve babalarının emir komutasına bağlı olmayı öğrenir. Bröckling, bu nedenle askeriyeyi sosyal disiplinin laboratuvarı olarak anar ve savaşın gerekliliği olan ölme-öldürme faaliyetine hazırlığın dışında toplumsal ilişkilerin de içselleştirildiği, kişilerin bedenlerinin kontrolünün ele geçirildiği yer olarak kaydeder (Bröckling, 2021, s. 25).

Askeri jargon ve ürünlerin toplumsal hayatta görünürlük kazanması da militarizmin somut kültürel çıktıları olarak belirir. Örneğin, hastalıkların anılırken insan sağlığına düşman olduklarının belirtilmesi, salgınlarla savaş ya da suçla savaş gibi ifadelerin medya organlarında kullanılması bu durumun göstergesidir. Moda sektöründe de askeri kıyafetleri çağrıştıran kamuflaj desenli giysiler, asker künyesi şeklinde kolyeler gibi örneklere rastlanır. Dayanıklı otomobillerden bahsederken tank gibi ifadesi toplumsal hayatta sıklıkla karşımıza

çıkar. Zorunlu askerliğin insan hayatındaki kısa sayılabilecek süresine karşın askeri düşünce yapısının ürünleri, çoğu zaman varlığını dahi hissettirmeden hayat boyu devamlılığını korur.

Zorunlu askerliğin ilk kez Napoleon Bonaparte döneminde kurumsallaştığı görülür (Beşikçi, 2015, s. 101). Milli ordu ve zorunlu askerlik kavramları karşımıza ulus-devletlerle birlikte çıkar. Bu yapının en temel amacının "standart tasarımlı vatandaşlar" üreterek onları ölmeye ve öldürmeye hazır hale getirmek olduğu ise saklanan bir sır değildir. Britanyalı General Sör Ian Hamilton, zorunlu askerlik sürecinde milli ideallerin aşılandığını, siyah-beyaz ve iyi-kötü gibi ayrımlara bakılmaksızın bir değirmene atılan bireylerin buradan tekdüze haki renkte çıktığını belirtmektedir (Altınay, 2013, s. 207). Bu tanımdan da anlaşılabileceği gibi zorunlu askerlik sürecinin aynı zamanda bir okul işlevi de görmesi beklenmektedir. Vatandaş olmanın ne anlama geldiğini yanında, okur-yazarlık ve medeniyet de bu kurumda aşılanmalıdır (Altınay, 2013, s. 219-220). Bu sayede bireyler kimliklerini millet duygusu üzerinden tanımlar hale gelmekte ayrıca her an savaşmaya hazır "üniformalı adamlar" olarak kollektif bir milli kimlik de oluşturulmaktadır (Altınay, 2013, s. 220).

Ulus-devletlerin ortaya çıkması ve askerlik hizmetinin zorunlu hale gelmesiyle karşımıza "ordu-millet" ifadesi çıkmaya başlar. Ayrıntılı bir şekilde Colmar von der Goltz'un 1883 tarihli "Das Volk in Waffen" (Millet-i Müsellaha) (Goltz, 2016) kitabında açıklanan terim, militarizmin toplum tarafından tam olarak kabullenilmesi anlayışını benimser. Artık vatandaşlar yalnızca sivil hayattaki rolleriyle değil, potansiyel birer asker olmalarıyla da değerlendirilmelidir. "Topyekün savaş" anlayışı, milli orduya hizmet etmek üzere her vatandaşın silah altına alınmasını gerektirebilmektedir. Barış dönemleri toplum için aslında savaşa hazırlık dönemleri olarak görülmeli, askeri kültür pekiştirilmelidir. Topyekün savaş anlayışının somutlaştığı en net örneklerden birisi Nazi Propaganda Bakanı Joseph Goebbels'in 1943 yılında yaptığı, halkı topyekün savaşın en kısa savaş olduğuna ikna etmeye çabaladığı konuşmasıdır. Tarihte ise topyekün savaşa hazırlık bağlamında "millet-i müsellaha" oluşturmayı Prusya'nın başardığı söylenebilir. Kimi kaynaklarda Voltaire'e, kimilerinde ise Mirabeau'ya atıfla "Prusya ordusu olan bir devlet değildir, devleti olan bir

ordudur" sözü kullanılmaktadır (Franchetti, 2013, s. 160). Bu bağlamda militarist düşüncenin hedefi toplumda bu dönüşümü gerçekleştirmektir denebilir.

Ulus-devletlerle beraber, "millete ait ve düşmanlara karşı sürekli savunulması gereken vatan" anlayışının belirmesi, diğer toplumları sadece farklılık üzerinden değil potansiyel düşman olarak da kurgulama sonucunu doğurmaktadır. Düşman yaratma durumu da milliyetçiliği besleyen bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (Aydın, 2021, s. 31). Farklılığın düşmana evrilmesi, düşmana karşı sürekli teyakkuzda olan ve ülkenin birliğini koruyan orduyu devlet yapısında vazgeçilmez aktör haline getirir. Militarist düşünce, kendisini halkın özgürlük ve refahının koruyucusu olarak kurgular duruma gelir (Saigol, 2013, s. 230). Bu bağlamda "öteki" bir korku unsuru haline getirilebilmektedir. Üstelik bunun nesnel gerçekliği de önemli değildir. "Korku icadı" gerçekliğin abartılması ya da tamamen gerçeklikten kopuk bir kurgu halinde olabilmektedir (Kerestecioğlu, 2014, s. 29)

Militarizmin toplumdaki inşası henüz çocukluktan başlamaktadır. Ulus-devletlerin ortaya çıkmasıyla beraber zorunlu hale gelen ilköğretimde özellikle milliyetçi-militarist görüşlerin aktarılması için coğrafya ve tarih derslerinin öne çıktığı görülür. Bunun yanında geleceğin askerlerini hazırlamak ve beden terbiyesi elde etmek amacıyla beden eğitimi dersleri ve askeri marşları da içeren müzik dersleri kullanılmıştır (Öztan, 2019, s. 27-28) Genel olarak okul yapısı da zaten askeriyeyi andırmaktadır. Sınıfsal farkları örten üniforma zorunluluğu, öğretmenleri de kapsayan kıyafet yönetmelikleri ile öğrenci ve öğretmenlerin görünüşleri tektipleştirilmiştir. Öğrencilerin çeşitli disiplin kuralları ile başta öğretmenler olmak üzere idareye karşı görev ve yükümlülükleri ile ordudakine benzer itaat ve disiplin yapıları oluşturulmuştur (Öztan, 2019, s. 5). Ayşe Gül Altınay da eğitim ve savunmanın iki "milli cephe" olarak kurgulandığını, vatandaş ordularının ortaya çıkmasının eğitimi de şekillendirdiğini kaydetmiştir (Altınay, 2021, s. 180-181). Kışlalar zaten bir okul olarak görülürken okullar da kışla haline gelmiştir.

Çocukların militarize edilmesi okul yaşantısıyla sınırlı kalmamaktadır. Gündelik hayatta da çocuklara yönelik savaş içerikli oyuncaklar, asker figürleri ve oyuncak silahlar sıklıkla

karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında çocuklara yönelik edebiyat ürünlerinde de kahramanlık, askerlik, milliyetçilik gibi temalara rastlanmaktadır (Öztan, 2019, s. 28). Medya ürünlerinde de çocukluk ve askerlik temaları es geçilmemiştir. Bu bağlamda Kore Savaşı döneminde geçen "Şimal Yıldızı" filmini inceleyen Tebessüm Öztan, filmdeki Oğuzhan isimli çocuk karakterin düşmanlar tarafından kendisine önem verilmeyeceğini, ayrıca hızlı koşup aradan kolayca sıyrılabileceğini belirterek gönüllü olarak "asker" olmasını inceler. Yaralanmasına rağmen görevini de bırakmayan çocuk asker, ölümüyle de diğer karakterleri birleştiren bir unsur haline gelir (Öztan, 2013, s. 138). Benzer şekilde Kıbrıs Savaşı'nın anlatıldığı "Sezercik Küçük Mücahit" filminde de bu sefer çocuk asker başrolde yer almaktadır.

Beden terbiyesi, disiplin ve militarizasyonun kesiştiği bir diğer alan da izcilik teşkilatlarıdır. Bu bağlamda Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı dönemini inceleyen Yaşar Tolga Cora, izcilik teşkilatlarının militarizmle bağlantısı hususunda Alman Turnen jimnastiğinin kurucusu Friedrich Ludwig Jahn'ın sözlerini örnek gösterir. Jahn, amacını "Alman gençlerini zihnen ve bedenen mücadeleye hazırlamak ve Almanya'nın birleşmesi için çalışmak" şeklinde belirtmektedir (Cora, 2013, s. 47). Benzer şekilde İngiltere'de 1908 yılında Baden-Powell tarafından kurulan izci teşkilatı iki yıl gibi bir süre içinde 100.000 üyeye ulaşmayı başarmıştır. Teşkilatın amaçları ise şu şekilde ifade edilmiştir: "Karakter sahibi (erkek) vatandaş yaratmak ve asker-vatandaşlar yaratarak gençleri askerliğe hazırlamak" (Cora, 2013, s. 49). Bu bağlamda yaratılmak istenen ideal erkek modeli, fedakarlıktan kaçınmayan savaşçı/kahraman erkektir. Erkeklik kavramı içine sokulan yiğitlik ifadesinin de tanımı genişletilmiş ve silah kullanabilen, ailesini ve vatanını koruyabilen gibi anlamlarda kullanılmıştır (Cora, 2013, s. 53). Tezin ilgili bölümünde inceleneceği gibi, Kozanoğlu'nun da bu nedenle pek çok eserinde yiğitlik, kahramanlık gibi ifadeleri kullanmaya gerek görmeden doğrudan "erkeklik" kavramını kullandığı görülür. Yukarıda sayılan nedenlerle devletler de izcilik teşkilatına özel önem vermiş ve genelde bu teşkilatların devlet tarafından desteklendiği görülmüştür (Cora, 2013, s. 59-61).

1.5. TÜRKİYE'DE MİLLİYETÇİLİK VE MİLİTARİZM

Osmanlı'nın son dönemlerindeki gerek modernleşme hareketleri gerekse de arka arkaya yaşanan Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı ulus-devlete giden yolu açmış, aydınların ve politik figürlerin eylemleri vatanperverlik ve militarizm çerçevesinde şekillenmiştir. Osmanlı'da 18. yüzyıldan itibaren modernleşmeye dair gösterilen çabaların merkezinde ordunun yer alması, bahsi geçen savaşlar sonucunda da imparatorluğu kurtarmaya dair öne sürülen Osmanlıcılık ve İslamcılık politikalarının artık mümkün olmaması sebebiyle elde kalan vatanda ulus-devlet kurulması ve modern bir askeriyeye sahip olunması önemli görülmüştür. Modern sosyal ve politik yapının oluşturulmasında da İttihat ve Terakki döneminden itibaren askerler öncü bir rol üstlenmiş ve ulus-devletin kurucuları da Osmanlı döneminin subayları olmuştur. Bu bağlamda Osmanlı'nın son dönmelerinden başlayarak Türkiye'de asker, politikacı ve aydın sınıfları iç içe geçmiştir.

Türkiye'de militarizmin tarihini İttihat ve Terakki dönemi olan 19. yüzyıl sonlarından başlatmak gerekmektedir (Sünbüloğlu, 2013, s. 10). Goltz'un millet-i müsellaha tanımı kitabının 1885'teki Türkçe çevirisinden dahi önce 1864 tarihli *Tasvir-i Efkâr* gazetesinde görülmektedir (Sünbüloğlu, 2013, s. 12). Benzer şekilde İttihat ve Terakki dönemindeki vatandaşlık bilgisi (malumat-ı medeniyye) kitaplarında da vatandaşların görevleri itaat, askerlik ve vergi vermek olarak belirtilmektedir (Cora, 2013, s. 51). 1909'da zorunlu askerlik yasası çıkartılmış, millet-i müsellaha oluşturabilmek amacıyla 1914 yılında Avrupa'daki izci teşkilatlarına benzer şekilde *Osmanlı Güç Dernekleri* kurulmuştur (Cora, 2013, s. 52). İzciliğin askerliğe hazırlayıcı bir faaliyet olarak önemli görülmesi nedeniyle, Osmanlı Güç Dernekleri ile organik bağlara da sahip *Türk Gücü* gençlik derneği Türk Ocakları bünyesinde kurulmuş ve amacını "Türk gençlerinin fiziksel durumunu güçlendirmek, kamu sağlığını ve temizliğini sağlamak" olarak belirterek sloganını da "Türk'ün gücü her şeye yeter" olarak seçmiştir (Cora, 2013, s. 60). İzciliğin, tabiri caizse "yarı askerlik" olarak görülmesinin en büyük kanıtı bu teşkilatların devlet tarafından doğrudan desteklenmesi ve yaygınlaştırılmasıdır. 1914 yılında Osmanlı Güç Dernekleri'nin on yedi yaşından büyük gençler için Gayri Müslim okulları dışındaki tüm devlet okullarında açılması zorunlu

kılınmış, izcilerin kullanacağı dilin Türkçe olması istenmiş ve ilk oymak beylerinin mezuniyet töreni Harbiye Nezareti'nde, Enver Paşa'nın katılımıyla gerçekleştirilmiştir (Cora, 2013, s. 61).

Ulus-devlet sürecine giden yolda Türk milliyetçiliği, Osmanlı'nın askeri yenilgilerinin de etkisiyle, ulusal birliğini sağlamış Almanya ve Japonya gibi ülkelerden etkilenmiş ve bu ülkelerin yükselişlerinin ardındaki birincil etkinin militarist yapıları olduğuna inanmıştır (Öztan, 2013, s. 81). Bunun uzantısı olarak askerliğini yapmış kişiler çocukluktan çıkmış, olgun erkekler olarak örnek gösterilmiş, şehitlik ve gazilikle ilgili anlatılar yaygınlaştırılmıştır (Öztan, 2013, s. 82). 1930'larda Türk Tarih Tezi'nin de ortaya çıkmasıyla askerliğe özel bir önem atfedilmiş ve Türk kültürünün bir uzantısı olarak tarif edilmeye başlanmıştır. Cumhuriyet döneminde ordu, kendisine resmi milliyetçiliğin belirleyicisi rolü de biçmiştir (Sünbüloğlu, 2013, s. 12-13). Ulus-devletin ortaya çıkışandan sonraki süreçte de gençliğe bakış Osmanlı'nın son dönemindeki izci teşkilatlarının düşüncelerine benzer şekillenmiş, 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı stadyumlarda jimnastik ve askeri geçiş törenleri şeklinde kutlanmıştır (Sünbüloğlu, 2013, s. 21).

Askerliğin erkek vatandaşlar için zorunlu tutulması ve olgunlaşmanın bir basamağı olarak görülmesi, "erkekliğe" giriş olarak atfedilen sünnet olgusuna kadar etkilerini yaymıştır. Sünnet kıyafetleri minyatür subay elbiseleri gibi tasarlanmış, çocuklar subaylarda görülen şekilde baston ya da kılıçlarla donatılmıştır (Öztan, 2013, s. 88). Ayrıca sünnet, erkek çocuklar için cesaret ve acıya karşı metanet göstermesi gereken bir olgu olarak askerlikte de kendisinden beklenecek tavırlara sahip olduğunu ispatlayacağı bir toplumsal kabul merasimi haline gelmiştir.

Kışlanın ve zorunlu askerliğin hayatı tanıma ve olgunlaşma yeri olarak anlamlandırılması, kışlaların askeri eğitimin ötesinde bir eğitim işlevine sahip olmasını da sağlamaktadır. Askerliğin gereği olmanın ötesinde kişinin sonraki iş hayatında da uygulaması beklenen disiplinin verilmesi (Altınay, 2013, s. 207), rejimin halka tanıtılması, toplumdaki düşük okur-yazarlık oranının kışladaki eğitimle düzeltilmesi ve üniformanın getirdiği eşitlik duygusu ile

ulusal birlik bilinci sağlanması amaçlanmıştır. Böylece ordu, "milletin en büyük okulu" olarak addedilmiştir (Öztan, 2013, s. 90-95). Yine de yalnızca kışlada verilen eğitimle yetinilmemiş ve bireylerin daha milli eğitim sürecindeyken askerliğe hazırlanıp ordunun sınırlarını çizdiği resmi milliyetçiliği öğrenmeleri için 1926 yılından itibaren, üniforması ile subayların liselere gelerek verdiği, eski ismi *Askerlik* olan *Milli Güvenlik Bilgisi* dersi müfredata konmuştur (Altınay, 2021, s. 182).

Askerliğin kışladan taşan boyutlarının yanında bizzat askerlerin silahlarıyla çıkıp siyaseti kontrolleri altına aldığı örnekler de görülmektedir. Erken Cumhuriyet dönemi ve sonrasındaki söylevlerde ordunun tüm ulusu ve onun menfaatlerini temsil ettiği, orduya yönelik sevginin milletin bölünmez menfaatlerine de sevgi anlamına geleceği belirtilmiştir (Öztan, 2013, s. 87). Haliyle ordu yalnızca dış tehditlere karşı güvenliği sağlamayı değil, iç huzursuzluklara karşı da tavır almayı kendine görev addetmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün daha İttihat ve Terakki döneminden itibaren askerlerin siyasete müdahale etmemesi yönünde söylemleri olmasına ve Cumhuriyet'in kurulmasının ardından askerlik ile politika arasında seçim yapılmasını istemesine rağmen Türkiye'de gerçekleşen darbelerin bildirilerinde ordu Atatürk'e bağlılığını sunmuş ve harekatı bu şekilde meşrulaştırmaya çalışmıştır. Benzer bir şekilde bildirilerde demokrasi ve seçim vurguları da bulunmaktadır. Başta ironik gibi görünen bu durum aslında tıpkı eğitim alanında olduğu gibi adalet ve demokrasiyi sağlamakta da ordunun en iyi işi yapabileceği fikrine dayanmaktadır. Örneğin, 27 Mayıs'ın ardından iki kez başarısız darbe girişiminde bulunan Talat Aydemir, yargılandığı mahkemedeki hakimin Kore'de görevliyken kaçakçılık yaptığını iddia edip "işte görün Türkiye'de teşkil edilen en büyük sorumlu ve tarihi mahkemeye seçilen askeri hakimi. Her işimiz böyle olduğu için bizler isyankar ve ihtilalci olduk" (Aydemir, 2020, s. 237) diyerek aslında adaleti sağlamaya çalıştıklarını belirtip şu sözleriyle uygun görülen demokrasinin sınırlarını da çizme görevini savunup üstlenmektedir:

> Demokrasinin tekabül ettiği fikir, halkın hükümete iştirakidir. Ancak büyük bir kitlenin seçimlere iştiraki ve reylerin belirli partilerde toplanması bu fikri tahakkuk için kafi gelmez.

> Ayrıca tezahür eden milli iradenin mevcut sistemin demokratik gerçek ve gayelerine fikir unsurunda da uygun olması icap eder (Aydemir, 2020, s. 268)

Sonuç olarak, milliyetçilik kuramcılarının ulusların ne zaman ortaya çıktığı ve onları ortaya çıkartan tarihsel gelişmelerin neler olduğu hususunda farklı görüşleri olduğu ancak bu olguları araştırırken milliyetçilik-toplumsal cinsiyet ve milliyetçilik-militarizm olgularına yeterince değinmedikleri belirtilebilir. Kadın-erkek ilişkilerinin, toplumsal görev ve konumlarının modernite sonrasında ne kadar değiştiği halen tartışma konusudur. Milletlerin ve vatanın sembolleştirilmesinde de kadınlık ve erkeklik olgularının kullanılmaya devam ettiği görülmektedir. Zorunlu askerlik konusu toplumsal cinsiyet kurgusunda önemli bir yer tutarken askeriyeye ait gelenek ve iş yapış tarzının topluma sirayet etmesi üzerinden ordu-millet yaratılmaya çabalanmakta, eğitim, beden terbiyesi ve kültürel ürünler sayesinde de militarizm toplumda güçlü bir konum elde etmektedir.

Gerek milliyetçilik kuramlarında yer alan tartışmalar gerekse de milliyetçiliğin militarizm ve toplumsal cinsiyet hususları ile bağları çeşitli şekillerde somutlaşmaktadır. Milli dil, edebi metinler ve matbaa kapitalizmi olguları bu anlamda milliyetçilikle iç içe geçmişlerdir. Ortaya çıkışı itibariyle modernleşme ve milliyetçilik tartışmalarının ortasında yer alan ve mensubu olduğu edebiyat ailesi dahi ulusa dair sıfatlarla ifade edilen roman, ulus inşası sürecinde kritik bir rol oynamaktadır (Dede, 2015, s. 93). Anderson'ın "millete fedakarca sevgi" oluşturan kültür ürünleri içerisinde edebiyatı da saydığı düşünüldüğünde (Anderson, 2006, s. 141-142) bu edebiyat ürünlerinin belki de en hacimlilerini oluşturan romanların milliyetçilikle ilişkilerinin incelenmesinin zaruriyeti ortaya çıkmaktadır.

2. BÖLÜM

ULUS İNŞASI VE ROMAN

Milliyetçiliğin topluma yayılmasında ve popülerleşmesinde romanlar önemli bir yer tutmaktadır. Ulus-devletlerin ortaya çıkmasından 20. yüzyıl başlarına dek gazete, dergi ve kitap gibi ürünler hem bilgilendirme araçları hem de toplumun eğlence ürünleri konumundadır. Bu bağlamda özellikle tarihi romanlar aracılığıyla bilimsellik kaygısı gütmeden yazarlar topluma kendi bakış açılarından milli tarih aktarma çabasına girişmişlerdir. Bu bölümde öncelikle milliyetçilik ve roman ilişkisi ele alınacak, ardından Türkiye'deki tarihi romanların izi sürülecektir. Böylece Kozanoğlu'nun romanlarının bağlamsallaştırılması için gerekli inceleme çerçevesi sağlanmış olacaktır.

2.1. MİLLİYETÇİLİK VE ROMAN

Milliyetçilik kuramcılarında sıklıkla görülen bir husus, toplumların tarihine ve tarih boyu oluşturdukları kültürlerine ya da "özlerine" verilen önemdir. Bu bağlamda belirtmek gerekir ki yalnızca romanın değil, duygu ve düşünce dünyasını inşa eden genel bir tür olarak edebiyatın ulus inşasında müstesna bir konumu bulunmaktadır. "Edebiyat" terimi, bugünkü anlamıyla ilk kez Şinasi tarafından kullanılmıştır (Dede, 2015, s. 95). Dönem yazarlarının da edebiyat ifadesinin kökü olan "edeb" anlamına vurgu yaptığı görülür. Namık Kemal ve Ahmet Mithat gibi yazarlar, edebiyatın amacının iyi, ahlaklı ve kibar davranışları yaygınlaştırmak olduğunu belirtir (Yılmaz, 2002, s. 17; Karpat, 2009, s. 164). Bu açıklamadan da görülebileceği gibi, edebiyata biçilen görev toplumu dönüştürmektir. Edebiyat bunu yansıtma ve yaratma işlevleri aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Yansıtma işlevi, zamanın koşullarını, insan ilişkilerini, hayat tarzlarını ve toplumdaki olumlu ve olumsuz yönleri okuyucuya aktarmayı amaçlamaktadır. Bu işlev için metaforik olarak "ayna tutmak, ışık tutmak" gibi ifadelerin de kullanıldığı görülür. Yaratma işlevi ise dünyayı yansıtmanın ötesinde, toplumu iyi ve güzel olana doğru yönlendirmek üzere ideal olanı kurgulamaktır. Bu işlevler sayesinde gerçekle kurmaca arasındaki sınır belirsizleşmekte ve

edebiyat bir dönüşüm unsuru olarak araçsallaşmaktadır (Dede, 2015, s. 98). Özellikle tarihi romanlarda bu iki işlev de net bir şekilde görülebilmektedir. Yazar, okuyucuyu kurgunun içerisine çekebilmek için dönemi mümkün olduğunca iyi yansıtmaya çalışırken genelde tamamen kurmaca olan karakter veya karakterler üzerinden de ideal bulduğu davranışları okuyucuya sunmaktadır.

Edebiyat ifadesi doğal olarak akla yazıyı ve yazın türlerini getirse de edebiyatın topluma yön gösterici ve dönüştürücü işlevinin sözlü dönemlere kadar uzandığı görülür. Sözlü edebiyat ürünleri olan destanlar bu anlamda romanların öncüsü olarak kabul edilmektedir (Argunşah, 1990, s. 2). Destanlar ve yine kısmen destan özelliği gösteren sözlü edebiyat ürünleri olan *Dede Korkut Hikayeleri, Danişmentname* ve *Battalname* gibi edebiyat ürünlerinde genelde büyük savaşlar, doğal afetler ve kahramanların bu tarz olaylar karşısındaki tavırları anlatılmaktadır (Argunşah, 1990, s. 2; Gökyay, 1994; Ocak, 1993; Ocak, 1992). Bu hikayelerin dilden dile aktarılmasıyla hem toplumsal hafıza oluşturulmaya çalışılmakta hem de genç nesillerin de bu hikayelerde portresi çizilen kahramanlar gibi davranmasının sağlanması amaçlanmaktadır. Ancak değişen siyasal ve toplumsal koşullar nedeniyle edebiyatın bilinen türlerinin yansıtma ve yaratma işlevlerini yerine getirmede yetersiz kaldığı, romanın doğuşunun modern toplumun ortaya çıkmasından kaynaklanan bir ihtiyaç olduğu belirtilebilir (Dede, 2015, s. 101).

Milliyetçiliğe katkısı bağlamında ele alındığında roman türü içerisinde tarihi romanların müstesna bir yeri olduğu söylenebilir. Herhangi bir bilim-kurgu romanın ya da aşk romanının aksine bu türde anlatılan olaylar özünde tekil değil, kişinin kendisini de üyesi olarak tahayyül ettiği cemiyetin ortak geçmişinin ürünüdür. Bu bağlamda okuyucu yalnızca geçmişte geçen bir maceraya katılmayı değil, tarih biliminin anlatısında genelde arka planda kalan toplumsal ve gündelik yaşamı hayal etmeyi amaçlar. Bir diğer deyişle, tarih bilimi bir romancı gibi gündelik yaşamı ortaya koyamayacağından okuyucu tarihsel romanın bir boşluğu doldurmasını da beklemektedir (Gürsel, 2000, s. 20). Bu nedenle tarihsel romana konu olan olayın tam olarak ele alınabilmesi için başlangıcı ve sonuçlarıyla tamamlanmış, üzerinden zaman geçmiş olması gerekir (Argunşah, 2016, s. 22). Tarihsel romanın tabiri caizse

"boşlukları doldurması" için konu edinilen tarihi olayın sonuçlarıyla birlikte tamamlanması da yeterli olmayabilir. İlk tarihi roman olarak Walter Scott'un 1814 yılında yayımladığı *Waverley* eserini kabul eden Georg Lukacs (1989, s. 19), 17. yüzyılda da tarihi roman örnekleri olduğunu ancak bu eserlerde tema ve kostümler tarihsel betimlenirken romanlardaki karakterlerin duygu ve düşünce durumlarının yazarın dönemini yansıtan, anakronik bir konumda olduğunu belirtir (Lukács, 1989, s. 381). Buna göre tarihi roman yazarı, okuyucuyu yalnızca tema olarak değil, karakterlerin zihin dünyası ile de tarihe götürmelidir.

Tamamlanmış olması ve üzerinden zaman geçmesi tarihi olayın bilimsel gerçek olup olmadığının sorgulanmasına engel olmamaktadır. Postmodern düşüncede tarih biliminin objektifliğine şüpheyle yaklaşıldığından belgelere veya resmi tarihe bağlı kalma kaygısı güdülmemekte, postmodern tarihi romanda "boşlukları doldurma" çabasının ötesinde tarihin tamamen yeniden kurgulanmasına rastlanmaktadır. Bu durumu Ömer Türkeş şu şekilde kaydetmektedir:

> Tarihi, bilgi olarak keşfedilmiş değil de dil içinde ve dil aracılığıyla —bir metin olarak— üretilmiş bir anlatı olarak kabullendiğimizde, elbette üzerinde fikir birliğine varılacak bir gerçeklik peşinde koşmanın anlamı kalmıyor ve bir kez daha romanla tarihi metin birbirlerine yaklaşıyorlar (Türkeş, 2017, s. 110).

Tarihin objektifliği tartışması aslında tarihi roman yazarının gerçek ve kurgu arasındaki dengeyi nasıl kurması gerektiğine yani yansıtma ve yaratma işlevlerini ne ölçüde kullanabileceğine yönelik kaygının bir devamı niteliğindedir. Eserde tamamen bilimsel yayınlara atıflarla ilerlenirse roman yönü kadük kalacak, postmodernist görüşlerde olduğu gibi herhangi bir tarihi belgeye dayanma kaygısı olmaksızın ilerlenirse de romanın tarihi olma iddiası eleştiriye tabi tutulacaktır. Bu durum tarihi roman ile gerçeklik ilişkisini paradoks haline getirmektedir (Göğebakan, 2004). Bu tartışma bağlamında belirtilmesi gereken önemli bir husus kendini milliyetçi ya da muhafazakar olarak nitelendiren yazarların tarihi romanlardaki kurgu yoğunluğuna karşıt olmalarıdır. Tarihi romanın bir ahlakı olduğunu belirten Yavuz Bahadıroğlu, bu alanda eser üretme iddiasındaki kişilerin bir akademisyen

titizliği göstermesini zorunlu görmektedir (Bahadıroğlu, 2000, s. 16). Mustafa Necati Sepetçioğlu da tarihi romanın diğer roman türlerinden daha ilmi olduğunu ve ciddiyetli bir araştırma gerektiğini kaydetmektedir (Çalık, 1993, s. 86). Benzer bir tavır Abdullah Ziya Kozanoğlu'nda da görülmektedir. Kozanoğlu, "Bir roman yazmak için en azından yüz kitap okurum. Bilgisiz, yalnız hayal gücü ile yazar olunmaz" (Kozanoğlu, 1973a, s. 7) diyerek genelde kitaplarının sonunda ya da dipnotlarda kaynakçalara yer vermektedir. Bahsedilen görüşlerin nedeni romana bir eğlence ürünü olmanın çok ötesinde işlevler de yüklenebilmesinden kaynaklanmaktadır.

Ulus inşası sürecinde romanların dört önemli işleve sahip olduğu görülmektedir. Bunlar dilsel bütünlüğün sağlanması, eğitici bir araç olması, propaganda amacıyla kullanılabilmesi ve toplumsal iletişimi sağlamasıdır (Dede, 2015, s. 114-128). Başta Ernest Gellner olmak üzere pek çok düşünür ulus inşası sürecinde ortak dilin önemine değinmektedir. Kültürü oluşturan etmenlerin başında gelen dil, milliyetçilikteki en somut olgulardan birini de oluşturmakta ve ulusal ruhun cisimleşmiş hali olarak görülmektedir (Aytürk, 2006, s. 93). Osmanlı'nın son döneminde edebiyat camiasında *Genç Kalemler* dergisi çevresinde gelişen Yeni Lisan hareketinin dilde sadeleşme ve millileşme çabalarının yanında Cumhuriyet'in ilanının ardından da dil konusunda başta alfabe değişikliği olmak üzere yapılan çalışmalar da dilsel bütünlüğün sağlanması amacı bağlamında değerlendirilmelidir (Dede, 2015, s. 115-116).

Edebiyata eğitici bir rol biçilmesinin kökenleri oldukça eskiye dayanmaktadır. Aydınlanma döneminin düşünürleri edebiyatı bir toplum mühendisliği olarak ele alırken (Dede, 2015, s. 118) romanın da 19. yüzyılda dahi öne çıkan yönünün "ahlak dersi vermek" olduğu görülmektedir (Forster, 1985, s. 14). Milliyetçiliğin ve ulus-devletlerin sahneye çıkmasının ardından ise devlet eliyle verilen eğitimin tamamlayıcı unsuru olarak görülmeye başlanmıştır. Milli eğitimin kendi başına yetmeyebileceği "ulus olma" düşüncesini kitlelere içselleştirmek için roman, toplumu eğitici popüler bir araç olarak konumlanmaktadır (Jusdanis, 1998, s. 28). Yaşamı boyunca pek çok roman yazmış ve hatta bu nedenle "yazı makinesi" olarak anılmaya başlanan Ahmet Mithat da romana atfedilen bu görevi onaylarcasına hiç edebi eser

yazmadığını, toplumun edebiyatı anlamaktan uzak olması nedeniyle romanlarının bir eğitim aracı olduğunu belirtmiştir (Önertoy, 1984, s. 68).

Romanların propaganda amacıyla kullanıldığı da görülebilmektedir. Propaganda terimi, belli bir topluluğun istenen tarafa çekilmesi için harcanan her türlü sistemli çabayı ifade etmektedir (Dede, 2015, s. 122). Bu bağlamda reklamlar, halkla ilişkilere yönelik çalışmalar ve siyasal söylevler propaganda araçları olarak değerlendirilebilmektedir (Messinger, 1992, s. 9). Propagandadan beklenen duyguları harekete geçirmesi, bilginin bir amaç doğrultusunda sunulması ve kitlenin bu şekilde ikna ya da manipüle edilmesidir (Foulkes, 1983, s. 13). Ulus inşası sürecinde roman, insanların kimlik algılarını ve düşünce kalıplarını "millete aidiyet" doğrultusunda harekete geçirmek üzere kurgulanabilmektedir. Böylece sınırlı bilgiyle manipülasyon sağlama gibi bir amaçtan çok öte bir hedefe yönelmekte ve rıza üretimi yoluyla yeni bir zihniyet kalıbının oluşmasını sağlayabilmektedir (Dede, 2015, s. 124). Örneğin Birinci Dünya Savaşı döneminde Türk Edebiyatı ve propaganda ilişkisini çalışan Erol Köroğlu, okuyucuların da aslında siyasallaşmanın farkında olduğunu ve okudukları edebiyat ürününün sadece edebi olmadığını, "edebiyatın ötesine geçen bir şey" okuduklarını bildiklerini kaydetmektedir (Köroğlu, 2010).

Ulus inşası sürecinde, düşünürlerin üzerinde durduğu konuların başında iletişimin yaygınlaşması gelmektedir. Gellner, merkezi ve standartlaşmış iletişimin yaygınlaşmasının milliyetçiliğin gelişiminde büyük bir önemi olduğunu belirtirken (Gellner, 2008), Benedict Anderson da ulus tahayyülünü mümkün kılanın basın kapitalizminin gelişmesi olduğunu kaydeder (Özkırımlı, 1999, s. 170). Karl Deutsch ise adeta ulusun devamlılığını ve sınırlarını iletişim gücüne bağlamaktadır. Ona göre ulus, iletişim aracılığıyla birbirine bağlanmış insan topluluğudur ve bu grubun içinde ya da dışında olmanın kıstası iletişim ağına dahil olma durumudur (Deutsch, 1966, s. 96-97). Bu bağlamda romanlar, özellikle günümüzdeki gibi ulaşım, telefon ve internet gibi doğrudan iletişim araçlarının mevcut olmadığı ya da yaygınlaşmadığı dönemlerde bir iletişim aracı görevi de görmüştür (Dede, 2015, s. 127-128). Kitlelere görüşlerini ve hayata dair hayallerini derli toplu bir şekilde sunmak isteyen aydınlar için roman tek taraflı da olsa bir iletişim metodu olmuştur. Ayrıca bazen diğer iletişim

araçlarıyla iş birliğine gidilmiş olması roman aracılığıyla iletişim kurulma çabasına kanıt olarak gösterilebilir. Özellikle 20. yüzyılın başlarında pek çok romanın gazetelerde tefrika edildiği görülmektedir. Böylece gazeteler de gündelik haberleri veren, düşünce yazıları içeren ve bunların üzerine bir de roman aracılığıyla edebiyat barındıran bütüncül iletişim araçları haline gelmiştir.

Romanların burada bahsedilen genel işlevlerinin yanında konularının örüntüsünden kaynaklanan farklı ulus inşası işlevleri olduğu da görülmektedir. Farklı yazarlar ve ele alınan farklı dönemler nedeniyle ilk bakışta tamamen özgün gibi görünmelerine rağmen özellikle tarihi romanlarda karşımıza sıklıkla belli başlı kalıpların çıktığı görülmektedir. Yazarlar, tarihi romanlarında okuyucuya "kim olduklarını" göstererek kimlik kazandırmak kadar (hatta bazen daha çok) "kim olmadıklarını" da göstermeyi amaçlar. Bu nedenle "öteki" inşa edilirken genelleyici ifade ve stereotiplere sıklıkla rastlanır. Konular genelde millete atfedilen tarihin zafer dolu ve şaşaalı dönemlerinden seçilirken eğer hezimetlerden bahsedilecekse de suçlu ya da bir diğer deyişle günah keçisi ortaya çıkarılmaya çabalanır. Zaferler kollektif çabanın ürünü olabilir ve milleti geçmişe yönelik gurur duygularıyla doldurarak geleceğe umutla bakmalarını sağlayabilir ancak hezimetlerde fatura ulusa kesilirse bu, birlik duygusunu zedeleyecektir. Kurgudaki bu ortaklık sayesinde tarih kitaplarındaki sıkıcılık olmaksızın olaylar topluma aktarılabilmekte, özellikle milli tarihteki kırılma anlarına dair anlatı "kanon"laşmakta ve tarihsel hafıza üretilebilmektedir. Mehmet İpçioğlu bu durumu şu şekilde dile getirmektedir: "Tarihsel hafızayı oluşturan yaşanmışlıkları resmi ideolojinin hafıza kurucusu olan devlet erki genelde bilimsel kitapları, siviller ise romanları kullanarak inşa etmeye çalışır" (İpçioğlu, 2014, s. 121).

2.2. TÜRKİYE'DE TARİHİ ROMAN

Abdullah Ziya Kozanoğlu'nun romanlarını doğru bir şekilde konumlandırmak ve Türkiye'de tarihi romanın köklerini anlayabilmek için Osmanlı dönemine uzanmak gerekmektedir. Uzun süredir devam eden ıslahatların askeri alandan taşıp toplumsal hayatı da etkilemeye başladığı dönem Tanzimat dönemidir. Roman da bir yazın türü olarak Tanzimat sonrası literatürümüze

girmiş ve üzerinden çok geçmeden tarihi romanlar da ortaya çıkmıştır (Özcan, 2011, s. 256). Bu bağlamda Türkiye'de romanın öncüleri konumunda olan Ahmet Mithat ve Namık Kemal, aynı zamanda ilk tarihi romanları da kaleme alan yazarlardır. Ahmet Mithat'ın 1871 yılında yayımladığı *Yeniçeriler* romanı Türk edebiyatındaki ilk tarihi roman olarak görülürken (Tanpınar, 2006, s. 263) onu Namık Kemal'in 1880 yılında yayımladığı *Cezmi* isimli tarihi romanı takip edecektir. Özellikle toplumdaki aydınlar tarafından Osmanlı'nın çözülme sürecine girdiği görüldüğünden bu dönemin yazarları tarih vasıtasıyla topluma kahramanları hatırlatmayı amaçlamaktaydı ve bu anlamda özellikle Namık Kemal'in *Cezmi* romanı ideolojik bir romandı (Tanpınar, 2006, s. 368). Namık Kemal günümüz kahramanının çıkmasını umuyor ve ona yol gösterecek, devletin selametiyle bütünlüğü uğruna mücadele etmiş kahramanları tarihten bulup çıkarmaya çalışıyordu (Özcan, 2011, s. 256). Bu bağlamda belirtmek gerekir ki Namık Kemal bu açık misyonuna rağmen karakterlerini tarihi romanın gerekliliklerine uygun ele almış, "tarihi çerçeve içinde, en tabi şartlarıyla yaşatmıştır" (Tanpınar, 2006, s. 369).

Namık Kemal örneğinde açıkça görülebileceği gibi, Türkiye'de tarihi romanın ortaya çıkışı romantik akımın sonucudur. İlk tarihi roman örneklerinden sonra Servet-i Fünûn akımı ortaya çıkmıştır ve bu akımın daha ziyade kendi döneminin toplumsal olaylarına realist bir bakışla yaklaşma kaygısı nedeniyle tarihi romanların üretilmediği görülmektedir (Argunşah, 1990, s. 16). Ancak İkinci Meşrutiyet dönemiyle birlikte tarihe ve tarihi konu edinen edebiyata ilgi yeniden artmaya başlar. Öyle ki Meşrutiyet sevinci ile gazete ve dergi gibi yayın türlerinin sayısında ciddi bir artış olur ve yazarlık toplumda popüler hale gelir. Zamanla bu konuda bir denge ortaya çıkacak, pek çok süreli yayın yalnızca birkaç sayı çıkarken yazarlıktan da vazgeçenler artacaktır (Gündüz, 1997, s. 48). İkinci Meşrutiyet döneminde tarihi konular şiir ve tiyatrolarda incelense de tarihi roman yazımı anlamında yine de verimli bir dönem olmadığı görülür (Özcan, 2011, s. 261). Hülya Argunşah bunun nedenini şu şekilde açıklar: "Umumiyetle önce tefrika halinde yayımlanan, sonra kitaplaştırılan tarihi roman, savaş yıllarının getirdiği ekonomik sıkıntılar yüzünden az sayfalı yayımlanan gazetelerde yer alamamış olmalıdır" (Argunşah, 1990, s. 16). Ahmet Özcan ise farklı bir noktaya değinerek bu dönemde tarihi bilim olarak görme eğiliminin artmasından, tarih metodolojisine dair

tartışmaların yaşanmasından ve tarihçi-edebiyatçı ayrışmasının ortaya çıkmasından bahseder. Önceden yalnızca vakanüvislere açık olan devlet arşivi, Tarih-i Osmani Encümeni tarafından düzenlenmiş ve tarihçiler tarafından görülebilir hale getirilmiştir. Bu dönemde tarih bilimi belgelerle konuşma ve kendini hikayeden arındırma gayesindedir (Özcan, 2011, s. 262). Yine de bu dönemde çeviri eserler üzerinden tarihi romanlara rastlanmaktadır. Bunlardan en önemlisi Leon Cahun'un *Göksancak* ve *Gökbayrak* olarak iki farklı çevirisi yapılmış olan tarihi romanıdır. Cahun bu eserinde Avrupa'ya uygarlık getirenlerin Turan ırkı olduğunu belirterek İslam sonrasındaki gibi yozlaşmamış, kadın-erkek eşitliğine sahip, hiyerarşiye ve örgütlenmeye önem veren saf Türk profili çizmiştir (Dede, 2015, s. 61). Bu profil daha sonra Cumhuriyet dönemi ders kitaplarındaki söylemin temelini teşkil etmenin (Copeaux, 1998, s. 21) yanında yakın gelecekte ortaya çıkacak tarihi romanlarda Osmanlı öncesinin konu alınacağının da habercisidir.

İkinci Meşrutiyet sonrası dönemde tarihi romanın yeniden yükselişi Abdullah Ziya Kozanoğlu'nun 1925 yılında tefrikasına başladığı ve 1927 yılında kitap olarak yayımladığı *Kızıl Tuğ* eseriyle başlamaktadır (Özcan, 2011, s. 264). Kurtuluş Savaşı yıllarının ardından ulus-devletin kurulması sürecinde tarihi romanların yeniden revaçta olması bir anlamda hayli olağandır. Bu romanlar aracılığıyla tarihte örnek gösterilecek kahramanlar topluma hatırlatılırken eskinin belirli figürleriyle hesaplaşmalar da yaşanabilmektedir. Örneğin, özellikle 1930'lu ve 1940'lı yıllarda edebiyat ile tiyatro alanlarında Osmanlı karşıtlığı belirgin şekilde görülmektedir (Argunşah, 1990, s. 21). Kozanoğlu'nun eserlerinde de bu durum görülmekte ve başta Osmanlı padişahları olmak üzere pek çok tarihi figürün sert şekilde eleştirildiğine rastlanılmaktadır. Kızıl Tuğ kitabında anlatılan Cengiz Han da bu görüşten kısmen nasibini almakta, genel olarak milliyetçi diyebileceğimiz şekilde yansıtılmasına rağmen kitabın ana karakteri Türk "Otsukarcı" tarafından bir yandan sert şekilde de eleştirilmektedir. Ayrıca Türk-Moğol ilişkileri yönünden "biz" algısı da sorgulanmaktadır. Kızıl Tuğ eserini önemli ve öncü kılan ise çıkış yılı ve konusudur. Türk Tarih Tezi'nin ortaya çıkması ve Türk Tarih Kurumu'nun kurulması gibi tarihe yönelik somut çalışmaların 1930'lu yıllarda gerçekleştiği düşünüldüğünde Kızıl Tuğ'un, *Semerkant'tan Ölüme* ismiyle henüz 1925 yılında tefrikasına başlanmış olması ve konusunun Anadolu'da

değil de Türklerin kadim anavatanı olarak görülen Orta Asya'da geçmesi onu Cumhuriyet dönemi zihin dünyasının ve tarihi romanlarının öncüsü kılmaktadır.

1920'li yıllarda tarihi roman yazan bir diğer isim de Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu'dur. Yazar, 1928 yılında *Kara Davut, Köroğlu* ve *Deli Deryalı* isimlerinde üç tarihi roman yayımlamıştır. Kozanoğlu'ndan farklı olarak Tepedelenlioğlu'nun kitapları Osmanlı döneminde ve Anadolu'da geçmektedir. Bu eserler Osmanlı'ya karşı menfi tavrın en net görüldüğü tarihi romanlardandır. Öyle ki Kara Davut kitabında "zaferler kumandanların değil milletindir" fikri uyarınca Osmanlı tarihinde en az eleştirilen padişahlardan biri olan Fatih Sultan Mehmed'e dahi olumsuz yaklaşılmış, fetih daha ziyade kurgusal karakter olan Kara Davut'un çabalarına atfedilmiştir (Argunşah, 1990, s. 107). *Deli Deryalı* kitabı ise Kozanoğlu'na öncü olmuş ve o da 1929 yılında yayımladığı (Kozanoğlu, 1978, s. 311) *Türk Korsanları* kitabında Barbaros Hayreddin Paşa ve diğer önemli denizci figürleri işlemiştir. Kozanoğlu 1929 yılında bir de *Battal Gazi Destanı* isimli romanını yayımlar. Ayrıca belirtmek gerekir ki Kozanoğlu ilk tarihi romanı olan Kızıl Tuğ'un ardından *Attila* ismiyle bir tarihi romanın tefrikasına daha başlasa da bu eserin adı daha sonra *Atlı Han* olarak değişmiş ve ancak 1942 yılında kitap olarak basılabilmiştir (Kaya, 2010, s. 241).

1930'lu yıllara gelindiğinde Turhan Tan'ın çok sayıda tarihi roman yayımladığı görülmektedir. Bu dönemde tam dokuz adet tarihi roman yayımlayan yazar konu seçiminde de Timur'dan Cengiz Han'a, Osmanlı'nın Viyana seferinden Hint Denizi seferine kadar geniş bir yelpazede çalışmıştır (Argunşah, 1990, s. 76). Bu yıllarda Peyami Safa *Attila* (1931) isimli romanını yayımlarken Enver Behnan Şapolyo da Milli Mücadele dönemini anlattığı *İnkılap Ötkünçleri* (1934) isimli romanını yayımlamıştır. Dönemin en popüler konusunun ise denizcilik tarihi olduğu görülür (Özcan, 2011, s. 269). Ali Rıza Seyfi ve Kemalettin Şükrü bu yıllarda denizcilikle ilgili tarihi romanlar ortaya koymuşlardır. Yine bu dönemde eser veren İskender Fahrettin Sertelli ise Türk Tarih Tezi'ni kaleme alan ekibin içerisinde yer aldığından diğer yazarlarda görmediğimiz bir şekilde Sümerleri konu edinen *Sümer Kızı* (1933) isimli tarihi romanı yazmıştır (Argunşah, 1990, s. 100-101). Bu dönemde Abdullah

Ziya Kozanoğlu da *Patronalılar* (1930), *Kolsuz Kahraman* (1933) ve *Gültekin* (1935) isimli tarihi romanlarını yayımlamıştır.

1940'lı yıllara gelindiğinde hakim temanın "fetih" olgusu ve haliyle Fatih Sultan Mehmed olduğu görülmektedir (Özcan, 2011, s. 271). Bu dönemin özellikle sonlarına doğru eserler veren Feridun Fazıl Tülbentçi ile birlikte Osmanlı geçmişi ile barışılmaya başlandığı, padişahların olumlu roman kahramanlarına dönüştüğü görülür (Özcan, 2011, s. 271). Bu dönemde önceki yıllarda bahsedilmiş olan yazarlar da çeşitli eserler vermeye devam etse de yeniden Orta Asya'ya dönmek konusunda önemli bir kırılma Hüseyin Nihal Atsız'la yaşanır. Yazar, Orhun Kitabeleri'nde anlatılan olayları baz alarak *Bozkurtların Ölümü* (1946) ve *Bozkurtlar Diriliyor* (1949) isimli tarihi romanlarını yayımlar. Atsız, tarihi roman yazımında tarihi araştırmalar yapmaya yönelik ilgisiyle öne çıksa da yoğun siyasi kimliği nedeniyle kendi döneminde yeterli ilgiyi görememiştir (Özcan, 2011, s. 271-272). Kozanoğlu ise bu dönem daha ziyade Osmanlı'yı merkeze alan eserler ortaya koymuştur. *Atlı Han* (1942), *Malkoçoğlu* (1943), *Savcı Bey* (1944), *Sarı Benizli Adam* (1945), *Seyit Ali Reis* (1947) isimli kitapları bu dönemde yayımlanmış, *Savcı Bey* ve *Sarı Benizli Adam* kitaplarında Osmanlı'daki taht kavgalarını merkeze almıştır.

1950'li yıllarda Şapolyo, Malazgirt ve İstanbul üzerinden fetih temalı eserler vermeye devam ederken Nihal Atsız *Deli Kurt* (1958) isimli eserinde Osmanlı'daki taht kavgalarını konu edinmekte, Kemal Tahir ise *Rahmet Yolları Kesti* (1957) isimli romanıyla bu kez vitrine eşkıyaları çıkarmaktadır. Genel olarak bakıldığında ise 1950'li yıllarda yeni yazarlar ve orijinal temalar konusunda bir ilerleme görülmemektedir (Özcan, 2011, s. 271). Genelde kahraman odaklı ve macerayı merkeze alan tarihi romanlar benzer tarihi konuları işlemeyi sürdürmektedir. Ahmet Özcan'a göre 1950'li yıllarda gerçekleşen iki gelişme bunun nedeni olabilir: Birincisi bu dönemde köy edebiyatına ilgi artmış ve romanların ana konusu haline gelmiştir, bu nedenle tarihi romanlara ilgi azalmıştır. İkincisi ise tarih dergilerinin ortaya çıkışı ile normalde tarihi romanlar yazan "popüler tarihçiler" zamanlarının çoğunu bu dergilerde yazarak geçirmişlerdir (Özcan, 2011, s. 271). Kozanoğlu bu yıllarda *Sarı Benizli*

Adam'ın devamı niteliğindeki *Fatih Feneri* (1952), *Dağlar Delisi* (1953) ve *Sencivanoğlu* (1957) isimli romanlarını yayımlamıştır.

1960'lı yıllara gelindiğinde artık farklı bir yazar kuşağı ortaya çıkmış ve önceki dönemlere nazaran daha özgün işler görülmeye başlanmıştır. Kahraman merkezli tarih anlatısı da bu dönemde değişmeye başlamaktadır (Özcan, 2011, s. 271-272). Temalarda da görülen önemli bir değişim Milli Mücadele'nin tarihi romanlarda kullanılmaya başlanmasıdır (Argunşah, 1990, s. 22). Bu dönemde eser veren yazarlar arasında Feridun Fazıl Tülbentçi, Bekir Büyükarkın, Reşat Ekrem Koçu, Tarık Buğra ve Kemal Tahir gibi isimler bulunmaktadır. Normalde tarihi romanlarıyla öne çıkmayan Halikarnas Balıkçısı mahlaslı Cevat Şakir Kabaağaçlı da denizcilik tarihi üzerinden bu dönemde eserler vererek *Uluç Reis* (1962) ve *Turgut Reis* (1966) romanlarını yayımlamıştır. Bu dönemde ortaya çıkan romanlardan Kemal Tahir'in *Devlet Ana* (1967) eseri, Türklerin tarihinin nereden başlatılacağı sorunsalı bağlamında ayrıca ele alınacak önemli bir edebiyat ürünüdür. Dönemin hakim temasına uygun şekilde Kemal Tahir diğer romanlarında Milli Mücadele'yi ya da işgal altındaki İstanbul'u konu edinmiştir. Benzer şekilde Tarık Buğra da *Küçük Ağa* (1964) ile başlayan roman serisinde Kuva-yı Milliye'yi konu edinmektedir. Diğer yazarların aksine Milli Mücadele'yi konu edinen bir romanı bulunmayan Kozanoğlu da bu dönemde *Hilal ve Haç* (1961), *Kızıl Kadırga* (1963), *Arena Kraliçesi* (1964) ve *Kubilay Han'ın Gelini* (1966) eserlerini yayımlamıştır.

1970'ler ve sonraki dönemlerde basılan eserlerde, Türkiye'deki siyasi durumun da bir uzantısı olarak tarihin ideolojik saiklerle yorumlanmasının öne çıktığı görülür. Artık tarihi romanlar ideolojilerin sembolü haline gelmektedir (Argunşah, 1990, s. 23). Bu bağlamda tıpkı Kemal Tahir gibi Osmanlı'yı modern Türk tarihinin başlangıcı olarak ele alsa da Tarık Buğra'nın 1983 yılında yayımladığı *Osmancık* romanı ideolojik farklılığın tarihin yorumlanmasında nasıl öne çıkacağına dair önemli bir örnektir (Belge, 2008, s. 54).

2.2.1. Tarihi Romanlarda Köken Meselesi: Maziyi Bulmak

Tarihi roman yazarları, konularını seçerken milletlerinin tarih havuzundan beslenmektedirler. Ancak burada çözülmesi gereken bir sorun ortaya çıkar: Mazi nerede başlamaktadır? Bugün yaşayan herkesin, mazi kavramı içerisine ilk insanları bile dahil etmesi teorik olarak mümkündür. Örneğin Eduardo Galeano görüşlerini şu şekilde kaydetmektedir: "Hepimiz Afrika kökenli göçmenleriz. Bembeyaz kişiler bile Afrika'dan geliyorlar. Belki de ortak kökenimizi hatırlamayı reddediyoruz" (Galeano, 2010, s. 9). Söz konusu tarih, milli mazi olarak daraltıldığında dahi milliyetçilik kuramları tartışmalarında görüldüğü üzere soruya net yanıt verilememektedir. Bu soru tarihi roman yazarlarının yaklaşımlarını da etkilemiş, günümüz Türklerini halen etkilemekte olan tarihin ne zamandan ya da hangi olaylardan başlatılacağına dair farklı görüşler sunulmuştur. Örneğin, Ziya Gökalp'i maziye arkasını çevirip yalnız istikbale bakmakla tenkit ederek *Kökü mazide olan âtiyim* dizesini yazan (Kemal, 1969, s. 123) Yahya Kemal'e göre Türk tarihi 1071 Malazgirt Zaferi ile başlamakta, bugüne değin devam eden millet-vatan buluşması bu tarihte gerçekleşmektedir. Yazar 1071 öncesini yok saymasa da milletin önceki maceralarını tarihin mukaddimesi (ön sözü) olarak görmektedir (Tanpınar, 1962, s. 33). Benzer şekilde Sepetçioğlu da Selçuklu'yu öne çıkartırken Namık Kemal maziyi Osmanlı'da bulmakta, Nihal Atsız ise Orta Asya'nın steplerine değin dönmektedir. Bunun yanında başta Halikarnas Balıkçısı olmak üzere Mavi Anadolu akımında görülebileceği gibi maziyi Anadolu'da kurulmuş eski medeniyetlerde bulanlar da mevcuttur (Belge, 2008, s. 17-22).

Maziyi bulma (ya da Murat Belge'nin ifadesiyle "*Genesis*") tartışmaları bağlamında tarihi romanları ele alırken değinilmesi gereken önemli bir husus bulunmaktadır. Bazı yazarlar tarihi gerçeklere sadık kalma konusunda daha yoğun gayret gösterip ele aldıkları dönemi çok boyutlu yansıtmaya, "halis edebiyat" yapmaya ve mazinin başlangıcını belirlemeye çalışmışlarken kimi yazarlar okuyucuların bilgi birikimlerinin de azlığına güvenerek kapsamı ve bütünlüğü bağlamında tam olarak tarihi roman denemeyecek, yalnızca tarihe ilgi uyandırma amacı güden basit tarihi macera romanları yazmışlardır (Argunşah, 1990, s. 25-27). Bu bağlamda şunu da belirtmek gerekir ki tarihi roman ve tarihi macera romanı ifadeleri

iki ayrı türü değil, ancak aynı tür içerisindeki üslup ve estetik olarak birbirinden ayrılabilecek edebiyat ürünlerini tasnif etmek için kullanılan kavramlardır (Özcan, 2011, s. 264). "Halis edebiyat" kaygısı güden yazarların aynı zamanda güncel meseleleri tarihe taşıyarak geçmişten cevap bulmaya çalıştıkları, bir diğer ifadeyle "mesaj veren eserler" yazdıkları söylenebilir (Argunşah, 1990, s. 26). Bu anlamda Kozanoğlu ilginç bir istisna oluşturmaktadır. Bir roman yazmak için en az yüz kitap okuduğunu ve bilgisiz yazar olunamayacağını (Kozanoğlu, 1978, s. 7) belirten Kozanoğlu, eserlerinde kullandığı kaynakçayı da sıklıkla belirtmektedir. Bunun yanında bahsedilen "halis edebiyatçılar" gibi güncel olayların tarihsel benzerliklerini aramakta, hatta kimi eserlerinde açıkça bağlantıyı belirterek tıpkı modern bir Dede Korkut gibi akıl vermektedir. Örneğin, *Gültekin* (1935) romanının sonunda Atatürk ile Gültekin dönemi arasında şu şekilde bağlantı kurarak okuyucuya seslenmiştir:

> Sen de gördün ki, baş eğmemek, kul olmamak için yirmi yedi kişi ile dağa çıkıp koca bir acuna boyun eğdiren kahraman bir ulusun oğlusun… Bunları ben hayalimden çıkarıp yazdım sanma. Hem sen gördün! Daha dün ulusun silahı alınmış, dilini kaybetmiş, yurdunu yağı basmış, ikiye ayrılmış, bayrağı solmuşken sıçradı. Bugün gene şanlı bir bayrağın, temizlenen bir dilin, üzerinde kollarını kabarta kabarta gezdiğin bir yurdun, gece gündüz senin için çalışan bir başbuğun var (Kozanoğlu, 1981, s. 152).

Ancak bahsedilen bu özelliklerine karşın Kozanoğlu'nun eserleri okuyucuyu temelde tarihteki bir maceraya götürdüğü ve bütüncül bir "mazi" arayışından uzak olduğu için tarihi macera romanları olarak kategorize edilmektedir (Yalçın, 2002, s. 257-268; Argunşah, 1990, s. 136; Belge, 2008, s. 236).

Tarihi romanları aracılığıyla mazinin başlangıcını bulmaya çalışan yazarlarda bunun ciddi bir ideolojik yönlendirme ile yapıldığı görülmektedir. 1960'lar ve sonrasındaki dönemde sıklıkla görülen, tarihin ideolojik yorumlanması konusunda belirli isimler net şekilde öne çıkmaktadır. Nihal Atsız'da Türkçü-Turancı bir yorumla mazi Orta Asya'dan başlatılırken Mustafa Necati Sepetçioğlu'nda Türk'ün İslam'la buluştuğu ve de üstelik Anadolu'yu yurt tuttuğu Selçuklu öne çıkmaktadır. Ancak asıl farklılık aynı dönemi mazi olarak ele alsalar da

farklı ideolojik yönlerden bu tarihe yaklaşan yazarlarda belirginleşir. Kemal Tahir bu bağlamda Osmanlı'yı ele almasına karşın maziyi hem resmi tarihten hem de Ortodoks Marksist anlatıdan farklı şekilde işler. *Devlet Ana* eserinde Osmanlı'nın kuruluş dönemini solun "Asya tipi üretim tarzı" argümanları üzerinden değerlendiren yazara karşı Tarık Buğra'nın muhafazakâr-milliyetçi bir Osmanlı kuruluşu portresi karşımıza *Osmancık* eseri ile çıkmaktadır (Belge, 2008, s. 21).

2.2.2. Tarihi Romanlardaki Ortak Temalar: Militarizm ve Toplumsal Cinsiyet

İster maziyi arayan kapsamda tarihi romanlar olsun isterse de okuru temelde çeşitli maceralara sürükleyen tarihi macera romanları olsun, yazarların belirli şablonları ve belirli yaklaşımları eserlerinde ortak olarak kullandığı görülmektedir. Militarizm bu bağlamda en baskın özelliklerin başında gelmektedir. Tarihi mücadele denince akla genelde savaşlar gelmekte ve "biz" temsilinde kullanılan karakterlere savaşçılık özelliği yüklenmektedir. Bu karakterler güçlü, korkusuz kahramanlar ve yalnızca bireysel anlamda savaşmayı değil toplu savaşın da taktik bilgisine hakim akıllı (bazen de kurnaz) kişiler olarak resmedilmektedirler (Belge, 2008, s. 32). Seçilen konular da bu bağlamda kendini doğrudan göstermektedir. Örneğin, bahsi geçen diğer yazarlara nazaran milliyetçi çizgide denemeyecek Halikarnas Balıkçısı dahi denizcilikle ilgili yazdığı tarihi romanlarında daha ziyade bilimsel yönüyle ön planda olan Piri Reis'i konu edinmemekte, savaşçılıkları ve taktisyenlikleri ile öne çıkan Turgut Reis ve Uluç Reis'i yazmayı tercih etmektedir. Bu bağlamda görülen bir diğer ortaklık da kendini vatan için feda etmek temasının sürekli ön planda tutulmasıdır. Murat Belge'nin ifadesiyle: "Yazarlarımız toplumlarına yaşamayı değil ölmeyi öneriyor, durmadan, koro halinde. Bayıltıcı bir ölüm edebiyatı" (Belge, 2008, s. 154).

Erkeklik ve kadınlık olgusu da bu eserlerde önemli bir yer tutmaktadır. "Akıl" ve savaşçılık erkeklere atfedilen en temel değerler olarak görülürken (Belge, 2008, s. 40-42) kadınlar söz konusu olduğunda konu biraz daha girift hale gelmektedir. Karşımıza ilk olarak koruyucu, kollayıcı ve kendi topluluğuna bağlı bir figür olarak "anne" çıkmaktadır. Kemal Tahir'in *Devlet Ana* kitabında bir anlamda temelini attığı bu figür günümüzde dahi "Osmanlı kadını"

denince akla gelen, saygın ancak cinsellikten soyutlanmış "ana" figürüdür (Belge, 2008, s. 45-46). Yine de bu figürün tam olarak saygı görmesi için erkeklere atfedilen özelliklerin başında gelen savaşçılık ve mertliğe de sahip olması beklenmektedir, kitapta da *Devlet Ana*'dan aynı zamanda "Bacıbey" diye bahsedilmektedir (Belge, 2008, s. 46; Tahir, 2019, s. 116). Ok atmada, mızrak savurmada, kılıç tutmada, binicilikte ve korkusuzlukta değme savaşçıdan geri kalmadığı da ayrıca belirtilir (Tahir, 2019, s. 116). Kozanoğlu'nun *Kızıl Kadırga* eserinde de diğer kitaplarında görülmeyen derecede övülen kadın figürü, korsanlara taş çıkartırcasına kaptanlık yapabilen ve savaşabilen kadındır (Kozanoğlu, 1973c).

İkinci kadın figürü olarak ise karşımıza "sevgili" çıkmaktadır. Kadın genel olarak erkeğin "fethettiği", koruyup kolladığı bir rolde yer alır. Ancak söz konusu sevgili Türk ve/ya Müslüman değilse yazarların cinsellik konusunda daha açık davrandığı görülür (Belge, 2008, s. 47). Özellikle Kemal Tahir'in *Devlet Ana* kitabında bu tarz tasvirler yer alırken (Tahir, 2019, s. 218, 464) Halikarnas Balıkçısı'nın kitaplarında ise yabancı kadınlar adeta Türk korsanlar tarafından esir edilmeyi arzulamaktadır. Uluç Reis kitabında bir kontes için dahi şu ifadeler kullanılmaktadır:

> Ateşli Dona İnez, için için İspanyol kadırgasının korsanlar tarafından zapt edilmesini istiyordu. Onun gönlünde hep harlayıp alevler saçan sevgi ve şefkat yangınını söndürmek için bir gemi dolusu korsan değil, bir donanma dolusu pala bıyık haydut ve izbandut bile yetmezdi (Halikarnas Balıkçısı, 1989, s. 326).

Benzer şekilde Kozanoğlu da Afrika'da geçen *Sencivanoğlu* eserinde, artık ortada güdülecek bir medeniyet kaygısının olmamasının ve hatta Afrikalıları tam olarak insan olarak dahi görmemenin getirdiği rahatlıkla açık cinsel tasvirlere girişir. Fransız ve İspanyol kadınlarının cinsel özelliklerini Afrika yerlileriyle kıyaslar (Kozanoğlu, 1973c, s. 64). Sencivanoğlu'nun dilinden okuyucuya erotik ifadeler aktarılır:

> Her kadının kendine göre bir ter kokusu vardır. Baskınlardan veya 'Avrat Pazarından' kaldırdığım karıların çoğunu öperken kokularını duymamak için nefesimi keserim… Kızmış

> bir kadının ağzı soğumuşsa ateşi başka bir yöne gitmiş demektir. Bu anda ağzı serin olan kâfir karısının da başka yerlerinden cayır cayır yandığını anladım (Kozanoğlu, 1973c, s. 75).

Daha muhafazakar sayılabilecek Tarık Buğra ve Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun eserlerinde ise cinsellik neredeyse hiç yer almamaktadır (Belge, 2008, s. 112, 190).

Türkiye'deki tarihi romanlarda kadınların bir namus nesnesi olarak öne çıktığı görülebilir. Kemal Tahir bunu açıkça "Kullanılmışı başkadır karı milletinin, hiç el değmemişi başkadır" (Tahir, 2019, s. 290) şeklinde ifade ederken Kozanoğlu ise *Kızıl Kadırga* romanında bekaretten, "bir genç kızın en değerli hazinesi" şeklinde bahsetmektedir (Kozanoğlu, 1973a, s. 134-135). Halikarnas Balıkçısı'nın *Turgut Reis* romanında da söz konusu Müslüman bir çift olunca namus ve cinsellik kavramları "erdem sınırları içerisinde", üreme temelinde ele alınmaktadır (Belge, 2008, s. 334).

Söz konusu romanlarda görülen diğer ortak şablonlar ise "bizden" görülen karakterlerin adalete ve ahlaka bağlılığı, diğer milletler çoğunlukla olumsuz özelliklerle özdeşleştirilirken Türk karakterlerin genelde iyi denecek özelliklere sahip olması, "küçükken büyük hale gelme" temasının işlenmesi, eski savaşçıların yaşlanıp akil adam haline gelmesi gibi özelliklerdir (Belge, 2008). Burada bahsi geçen şablonlarda da genelde ikircikli bir tavır görülmektedir. Örneğin, yabancı bir karakter yaptığında entrika ya da hile olarak adlandırılan şeyler Türkler yaptığında yalnızca kurnazlık olarak görülüp normalleştirilebilmektedir (Kozanoğlu, 1958, s. 13, 155).

Bahsedilmesi gereken bir diğer ortaklık da iyi şekilde anılacak tarihi karakterin soyca Türk olup olmadığı hususunda bir tartışma mevcutsa bunun gerekirse ayrıntılı bir açıklama ile okuyucuya sunularak netleştirilmesi ve tabii ki karakterin Türk kılınmasıdır. Bu bağlamda en net örnek Uluç Reis'in kökeni meselesidir. Pek çok kaynak tarafından Kalabriyalı Hristiyan bir ailenin çocuğu olarak doğduğu ifade edilen Uluç Reis'in (Belge, 2008, s. 322; Bostan, 2022), Kozanoğlu'nun *Kızıl Kadırga* ve Halikarnas Balıkçısı'nın *Uluç Reis* kitaplarında soyca Türk olduğu iddia edilmektedir. İki yazar da kitapları boyunca devşirmeleri eleştirdiği için (Kozanoğlu, 1973a, s. 9, 173; Halikarnas Balıkçısı, 1989, s. 409), Osmanlı donanma

tarihinde derin yara açan İnebahtı mağlubiyetinde dahi Uluç Reis'in komuta ettiği kanadın bir miktar başarı kazanmış olması, bu son büyük denizci komutanın soyca Türk olarak görülmek istenmesi sonucunu doğurmuştur denebilir. Ancak Kozanoğlu bunu gerçekleştirmek için Uluç Reis'in Anadolu'da bilinmeyen bir yerde doğduğu gibi muğlak bir ifadeyi kullanmak durumunda kalmış ve karakterin ağzından da ayrıca bir açıklama yaptırmışken (Kozanoğlu, 1973a, s. 127, 171-172) Halikarnas Balıkçısı çok daha gerçeküstü olaylarla bu ispata girişmiştir. Ona göre, Uluç Reis'in annesi Anadolu'dan İtalyan korsanlar tarafından kaçırılmış ve İtalya'ya götürülmüş olmasına rağmen bölgeye akın yaparken yaralı düşen bir levendi iyileştirmiş ve Uluç Reis'in babası da bu Türk levent olmuştur (Halikarnas Balıkçısı, 1989, s. 19-42). Böylece İtalya'da doğduğu kabulüyle bile Uluç Reis, Türk ilan edilebilmiştir.

İncelenen örneklerde de görülebileceği gibi farklı siyasi görüşlerden olmalarına karşın pek çok yazarda tarihe cinsiyetçi ve militarist bakış ortak temalar olarak yer almaktadır. Yazarların bu yaklaşımlarını Lukacs'ın belirttiği anakronizm tuzağına düşmemek için yaptıkları ve aslında anlattıkları dönemlerde cinsiyetçi ve militarist öğelerin yoğun olmasıyla açıklamak mümkün olduğu gibi okuyucu kitlelerinin genelde genç erkekler olduğunu düşündükleri ve onların hoşuna gidecek şekilde yazdıkları da iddia edilebilir. Her halükarda Türkiye'de tarihi roman konusunda öncülerden olmasına ve kitaplarında pek çok farklı dönemi işlemiş olmasına rağmen hakkında az çalışma bulunan Kozanoğlu, bahsedilmiş olan temalar eşliğinde özel bir incelemenin konusu olmayı hak etmektedir.

3. BÖLÜM

KAHRAMAN BİR KERE, KORKAK BİN KERE ÖLÜR:

ABDULLAH ZİYA KOZANOĞLU ROMANLARINDAN TARİHİ OKUMAK

Pek çok farklı meslek icra etmesinin yanında yazın hayatında da farklı türlerde eserler veren ve tarihi romanlarında okuyucuyu bin yıllık bir periyot içinde maceralara çıkartan Kozanoğlu'nun eserlerinde de pek çok farklı temaya değindiği görülmektedir. Okuyucularına din, millet, vatanperverlik, saltanat, ihtilal ve denizcilik gibi pek çok hususta bilgi vermeyi amaçlayan yazarın tarihi olayları konu alan romanlarındaki baskın temanın cinsiyetçi ve militarist bir tasavvur olduğu görülmektedir. Bu bölümde yazarın zihin dünyasını oluşturan hayat deneyimleri anlatılıp eserleri hakkında bilgi verilecek, ardından da seçilen temalar doğrultusunda tarihi romanlarının analizi sunulacaktır.

3.1. ÇOK YÖNLÜ BİR YAŞAM: ABDULLAH ZİYA KOZANOĞLU'NUN HAYATI

Abdullah Ziya Kozanoğlu bir döneme tarihi romanlarıyla damga vurmasının yanında şairlik, çizgi roman, tiyatro oyunu ve gazete köşe yazarlığı, mimarlık, müteahhitlik, gezici muhabirlik, Beşiktaş Jimnastik Kulübü onuncu dönem başkanlığı, spor yöneticiliği ve tiyatro sahipliği yapmıştır. Ancak buna rağmen hayatına dair görece ayrıntılı bilgilerin yalnızca kendi kitaplarının önsöz kısımlarında derlendiği görülür. İsmi dahi farklı kaynaklarda farklı şekillerde (Abdullah, Apdullah, Aptullah, Abtullah, Aptulah gibi) geçmektedir. Konuyla ilgili olarak Murat Belge, Kozanoğlu'nun ismini tam olarak millileştirmeye çalışsa "Yaradanakul Işık Kozanoğlu" yapması gerektiğini, elindeki 1953 tarihli kitapta bulunan tek "l" harfli Aptulah kullanımının ise aynı zamanda laik bir mesafe koyma olabileceğini belirtmiştir (Belge, 2008; Kaya, 2010, s. 48). Kozanoğlu hayattayken yapılan baskılarda en sık görülen ise "Aptullah" kullanımıdır.

Kaynaklarda 16 Ocak 1906'da Abdullah Osman Bey'in ve Seyyide Hanım'ın çocuğu olarak İstanbul Beşiktaş'ta dünyaya geldiği belirtilmektedir (Nebioğlu, 1961, s. 414; Necatigil, 1967, s. 162). Atlas Yayınları'ndan çıkan kitaplarının önsözünde, yayınevi tarafından verilen hayat hikayesi de bu bilgi kullanılmaktadır (Kozanoğlu, 1973a, s. 5). Ancak Kozanoğlu bir açıklamasında, ailesinin kendisini nüfusa bir yıl geç kaydettiğini ve aslında doğum yılının 1905 olduğunu belirtmiştir (Solelli, 1950, s. 10-11). Mezar taşında kullanılan tarih de 1905'tir. Aptullah Ziya Bey'in soyadı kanunu çıktığında "Kozanoğlu"nu almış olması, ilk görev yerinin Adana olması, çocuklarına Seyhan ve Ceyhan isimlerini vermiş olması Adana ili Kozan ilçesi ile bir bağı olduğu fikrini akla getirmektedir. Hatta Uğur Tanyeli ve Ali Cengizkan'a göre, Kozanoğlu'nun ailesi Adanalıdır ve Adana'nın köklü ailelerindendir (Tanyeli, 2007, s. 149; Cengizkan, 2015, s. 85). Kızı Ceyhan Koçak ise Kozanoğlu'nun Adana ile bir bağı olmadığını, bu ilişkilerin tamamen tesadüf olduğunu ve babasının İstanbullu olduğunu, dedelerinin ise Kafkaslardan göçtüğünü belirtmiştir (Angın, 2017, s. 6).

Abdullah Osman Bey'in ve Seyyide Hanım'ın çocuğu olarak dünyaya gelen Abdullah Ziya Kozanoğlu, Emine Mutiya (Karameşe) Hanım ile evlenmiştir. Bu evlilikten 1938 yılında ilk çocukları olan Ahmet doğmuş, dokuz yıl sonra ise Ceyhan ve Seyhan isminde ikiz kızları olmuştur (Nebioğlu, 1961, s. 414). Abdullah Ziya Kozanoğlu'nun oğlu Ahmet Kozanoğlu Türkiye'nin tanınan iş adamlarından biri iken kızları Ceyhan Koçak ve Seyhan Tuğcu ise Boğaziçi Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak çalışmışlardır (Kaya, 2010, s. 33). Abdullah Ziya Kozanoğlu'nun aile büyükleri ile ilgili kaynak ise bulunamamıştır. Babasının memur olduğu, Zeki Sayar'ın her ikisinin de babalarının memur olduğu için zengin olmadıkları ile ilgili sözlerinden anlaşılmaktadır (Anonim, 1990, s. 41).

Abdullah Ziya, ilk öğrenimini Nişantaşı İttihad ve Terakki Mektebi'nde 1916'da, orta öğrenimini Gazi Osmanpaşa Ortaokulu'nda 1919 yılında tamamlamıştır (Nebioğlu, 1961, s. 414). Daha ilkokuldayken hareketli bir yaşamı olacağının emarelerini gösteren Kozanoğlu enerjik, zeki ve başarılıdır. Gazi Osmanpaşa Ortaokulu'nda öğrenimine devam ederken bir öğrenci ayaklanması sonucu oluşturulan disiplin kurulu, ayaklanmanın sorumlusu olarak Abdullah Ziya'yı belirler ve ceza sebebiyle okuldan haftalarca uzaklaştırılır. Başarılı bir

öğrenci olmasına rağmen karnesinde ise ahlak notu sıfıra kadar indirilmiştir (Kozanoğlu, 1973a, s. 6).

Kabataş Lisesi'ni 1922'de tamamlayan (Angın, 2017, s. 6) Abdullah Ziya lisede de hareketliliğinden bir şey kaybetmemiştir. On yedi yaşında lisede futbola başlamış ve okulun futbol takımında yer almıştır. Ancak okulun futbol takımındakiler Beşiktaş Kulübü'nde yer almaya başladığında Abdullah Ziya mühendislik okuluna başlamış olduğu için futbol oyunculuğu kariyerini kısa zamanda terk etmiştir (Solelli, 1950, s. 10). Liseyi bitirmesinin ardından ismi sonradan Yüksek Mühendis Mektebi olarak değiştirilen ve günümüzde de İstanbul Teknik Üniversitesi olan Mühendis Mekteb-i Âlisi'ne girmiş, ancak beşinci yılında yani son senesinde ayrılmak zorunda kalmıştır. Ayrılma sebebi olarak ise kurmaya çalıştığı öğrenci birliğinin vapur kaçırma olayını işaret etmiştir. Kozanoğlu öğrenciyken dönemin yüksek okulları olan Mühendis Mektebi ve Darülfünun öğrencileri talebe birliği kurmayı planlamıştır. Bu 600 kişilik öğrenci grubu toplantılarını yapmak için vapur tahsis edilmesini istemiş ve Şehir Hatları tarafından bu istek reddedilmiştir. Buna rağmen öğrenciler Büyükada'ya giden bir vapuru işgal etmişlerdir. Mühendis Mektebi'nin bu olay zamanındaki temsilcisi olan Abdullah Ziya, olaydan sorumlu sayılmış ve okuldan ayrılmak zorunda bırakılmıştır (Kozanoğlu, 1973a, s. 6). Okumayı ve kendini geliştirmeyi, yenilikler yapmayı seven Abdullah Ziya, eğitimine devam etmek istemiş ve Mühendis Mektebi'nden ayrıldıktan sonra Güzel Sanatlar Akademisi'nin Mimarlık bölümüne girmiştir. Zeki Sayar ile de Güzel Sanatlar Akademisi'ne gittiği zaman tanışmıştır ve Zeki Sayar da Mühendis Mektebi'nden ayrılıp Güzel Sanatlar Akademisi'ne devam ettiğini belirtmiştir (Anonim, 1990, s. 41). Burada öğrenciyken hiçbir yardım almayan Kozanoğlu gazetelere roman yazıp resim yaparak harçlığını çıkarmaktadır. Buna rağmen akademiyi iki yıl gibi kısa bir sürede ve birincilikle 1929 yılında bitirmiştir (Kozanoğlu, 1973a, s. 6).

Kozanoğlu, yüksek öğrenimini tamamladıktan sonra eğitim hayatına Avrupa'da devam etmek istemiştir. Bu amaçla girdiği sınavlarda başarılı da olur ancak üslubunun sertliği ve dönemin bürokratlarını eleştiren yazıları sebebiyle Avrupa'da eğitim görmesi engellenir. Kozanoğlu, "Avrupa ve Biz" adlı yazısında dönemin İstanbul'undaki çarpık kentleşmeyi

aktarıp kendisinin *Son Posta* gazetesindeki yazısına rağmen Süleymaniye önüne Nebatat Enstitüsü ve Mecidiyeköy'e de mezarlık ile bahçeli evler yapıldığını kaydeder. Bu olay sonrasında hocalarına kendisi hakkında çeşitli karalamalar yapıldığını ve Avrupa eğitimi için hocasının önayak olmaktan vazgeçtiğini, bu sebeple Avrupa'da ileri eğitim almasının engellendiğini belirtmektedir (Kozanoğlu, 1956, s. 26). Avrupa'daki öğrenimi engellenen Kozanoğlu'nun eğitim hayatı bu noktada son bulur. Ancak çocukluğu, ergenliği ve genç yetişkinlik dönemi aktif geçen Kozanoğlu'nun şaşırtıcı olmayacak şekilde iş hayatı da renkli geçecektir (Kaya, 2010, s. 35-41).

Kozanoğlu, üniversite ve ortaokulda yaşadığı olaylardan sonra çevresinin de kendisi ile "Ressam olamadın, mimar olamadın, kör olası Ziya, adam olamadın!" (Solelli, 1950, s. 10; Kozanoğlu, 1973a, s. 6) sözleriyle alay etmesi sonucu "her şey" olmak için uğraşmıştır. Sporcu, ressam, mimar ve mühendis gibi birbirinden farklı alanlarda faaliyetlerde bulunan Kozanoğlu, mühendislik öğrencisiyken 1928 yılına kadar yayımlanmaya devam eden *Resimli Mecmua*'da ressamlık yapar ve bu dergide tarihi öyküler yazar (Demiray, 1941, s. 3-4). Güzel Sanatlar Akademisi'ne girdikten sonra kendisinin üst sınıfı olan Zeki Sayar ile kadastroda desinatörlük yapmış ve mimarlık alanında da ilk kez çalışmaya başlamıştır (Anonim, 1990, s. 41).

Güzel Sanatlar Akademisi'ne devam ettiği dönemde kapak resimleri Kozanoğlu tarafından tasarlanan, ilk tarihi romanı *Kızıl Tuğ* (1927), çizgi roman *Keloğlan'ın Hatıratı* (1928), *Türk Korsanları* (1929) ve *Seyit Battal (Battal Gazi Destanı)* (1929) adlı eserleri yayımlanmıştır (Kaya, 2010, s. 580-581). Kozanoğlu'nun Cengiz Han dönemini anlattığı *Kızıl Tuğ* eserinin çıkış noktası da aslında yaptığı bir resimdir. *Resimli Mecmua*'nın on üçüncü sayısına kapak olması için Orta Asyalı iki Türk atlısının resmini gönderen Kozanoğlu, Tahsin Demiray'ın bu resme bir öykü yazmasını talep etmesinin ardından *Semerkant'tan Ölüme* isimli bir hikaye yazmıştır. Daha sonra tefrika halinde devam eden bu hikayenin adı *Kızıl Tuğ* olarak değiştirilmiş ve 1927 yılında eski harflerle kitap olarak yayımlanmıştır (Kozanoğlu, 1971a, s. 9). Kozanoğlu, *Türk Korsanları* kitabını ise Deniz Harp Okulu öğretmenleri Fevzi, Ali Haydar Emiri ve Ahmet Halit beylerin ricası üzerine, onların kitaplarını ve el yazması

eserlerini kendisine vermeleri sayesinde yazdığını belirtmektedir. Kitabının bir tarih kitabı olmadığını ancak yalnızca roman olarak da görülemeyeceğini belirten Kozanoğlu, eserinin "Türk korsanlarının destanı" olduğunu söylemektedir (Kozanoğlu, 1978, s. 9). Kozanoğlu, *Battal Gazi Destanı* kitabının en beğendiği romanlarından biri olduğunu ancak okuyucuların böyle düşünmediğini belirtmiştir (Kozanoğlu, 1972, s. 5). 1929-31 yılları arasında, Latin harfleriyle çıkan ilk çocuk dergisi olan *Çocuk Sesi* dergisinde (Erdil, 2018) ressamlık ve yazarlık yapan Kozanoğlu, mezun olduktan sonra 1930 yılında yayımlanmaya başlayan, kurucuları Zekeriya Sertel, Selim Ragıp Emeç, Halil Lütfü Dördüncü ve Ekrem Uşaklıgil olan *Son Posta* gazetesinde yazarlık yaparak gazetecilik kariyerine de bu noktada başlamıştır (Kaya, 2010, s. 582).

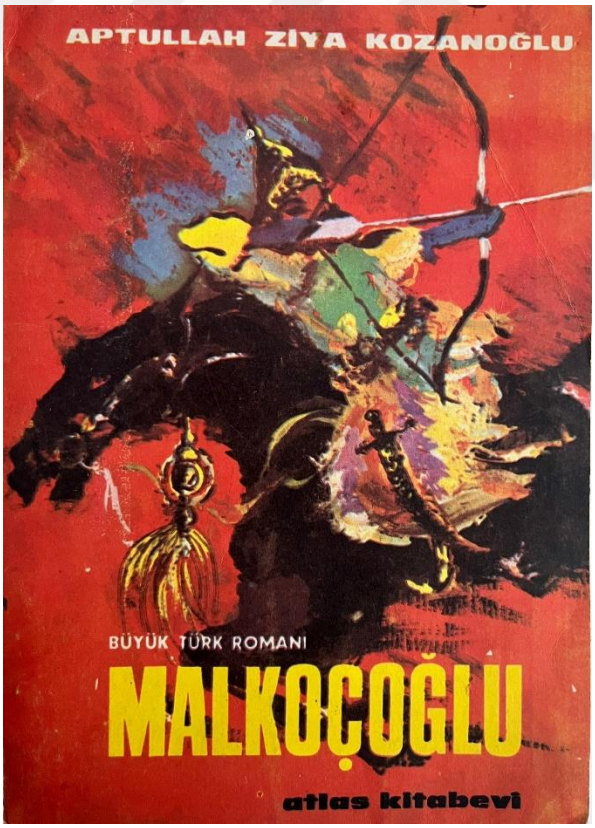

Fotoğraf 3.1 Kozanoğlu'nun Tasarımını Yaptığı Roman Kapaklarından Biri

Mezun olduktan sonra Akademi'nin uygulama eğitimlerinde birlikte çalıştığı, Zeki Sayar'ın da içinde olduğu bir üst dönemi olan 1928 mezunları ile *Mimar* (Arkitekt) dergisini

çıkarmaya karar vermişlerdir. Derginin çıkarılma amacını Abidin Mortaş halka ve devlete mimarlık mesleğini icra eden mimarları tanıtmak olarak belirtir. Derginin kurucuları Abidin Mortaş, Abdullah Ziya (Kozanoğlu), Sedad Hakkı (Eldem), Samih Akkaynak ve Zeki Sayar'dır (Kumral, 1996, s. 101).

Mimar dergisi 1931 yılı Ocak ayında yayımlanmaya başlamıştır ve 1935'ten itibaren ismini *Arkitekt* olarak değiştirmiştir. Derginin isim değişikliği macerası da hayli ilginçtir. 1935 yılında, Matbuat Umum Müdürlüğü tarafından Arapça olan "Mimar" adının değiştirilmesi istenmiştir. Dergiyi Kozanoğlu'yla birlikte çıkartmakta olan Zeki Sayar ve Abidin Mortaş, "Arkitekt" adını önerince başta bu öneri de reddedilmiştir. Sonrasında Finlandiya'da çıkan ve o günlerde bir nüshası Zeki Sayar'a gönderilmiş olan *Arkkitehti* adlı bir dergiyi delil olarak gösterip Ural-Altay dil ailesinden olan Fincenin, Türkçeye akraba bir dil olduğunu beyan ederek bu adı kabul ettirmeyi başarmışlardır (Altıner, 2008). Bu dergi, 1940'lara kadar Türkiye'nin tek mimarlık dergisidir ve yayın hayatına 1980'lere kadar devam etmiştir. Kendisinden bir yıl önce mezun olan kişilerin oluşturduğu ekibin içerisinde Abdullah Ziya'nın bulunma nedeni, hem uygulama derslerinde bu kişilerle iletişim kurabilmiş olması hem de yayın hayatı sebebiyle yayınevleri ile sıkı ilişkileri olmasındandır. Abdullah Ziya aracılığı ile ekip, Cumhuriyet Matbaası'nın sahibi Yunus Nadi ile tanışmış ve böylece Abdullah Ziya derginin içerik işleri görevini alarak resmi imtiyaz sahibi olmuştur (Anonim, 1988, s. 47). Ancak Kozanoğlu, 1931 yılında Adana'ya Fen İşleri Müdürü olarak atandığı (Anonim, 1931, s. 180) için imtiyaz haklarını arkadaşı Zeki Sayar'a devretmiş ve 1936 yılına kadar dergiye makale göndererek destek olmuştur. Dergi kurucuları, 1927 yılında Ankara'da kurulmuş olan Mimarlar Cemiyeti ile iletişime geçmiş ve 1933 yılında bu cemiyete bağlı olarak İstanbul şubesini kurmuştur (Ünalın, 2002, s. 17).

Abdullah Ziya Kozanoğlu Adana ili Fen İşleri Müdürü olarak Şehir Stadı, Çınarlı İlkokulu ve Ziraat Laboratuvarı gibi çeşitli kamu projelerinde yer almıştır. Aynı dönemde Kozanoğlu, konut projelerinin tasarımında ve bazılarının uygulamasında serbest mimar olarak yer almıştır. Serbest mimarlık çalışmaları arasında Mersin Belediye Başkanı için konut ve kira evleri ve Kimyager Ali Rıza Bey evi bulunmaktadır. Kozanoğlu erken Cumhuriyet dönemi

modern mimarlık anlayışını ilk olarak Adana'da uygulama imkânı bulmuş ve 1930'dan sonra orada çalışan meslektaşı Semih Rüstem'le birlikte Adana'nın çehresini modernleştirmeye önemli katkılar sunmuşlardır (Angın, 2017, s. 18,33).

Kozanoğlu, Adana'da çalıştığı sürede edebi karakterinden vazgeçmemiş ve *Çocuk Sesi* dergisine öykü yazmaya devam etmiştir. Ayrıca 1930 yılında Ali Naci Karaca'nın direktifiyle *Politika* gazetesi için (Kaya, 2010, s. 183) *Patronalılar* romanını yazmıştır. Her kitabında bir önsöze yer vermeyen Kozanoğlu bu kitabının girişinde ise şu ifadeleri belirtmektedir:

> Bu kitap, Büyük Türk ulusunun bitmeyen sonsuz ihtilallerinden birinin canlı bir romanıdır. Bey zihniyeti, padişah, sadrazam, ağa ve diğer herhangi bir ad altında olursa olsun halkın üstünde yaşamak istedikçe bu romandaki dava olduğu gibi kalacak. Halka dayanmadan yapılan ayaklanmalar bir kargaşalık (ihtilal) biçiminde olacak, hiçbir vakit bir devrim (inkılap) olmayacaktır (Kozanoğlu, 1972, s. 2).

Kozanoğlu'nun Adana'daki memuriyeti uzun yıllar devam etmemiş ve 1933 yılında Maarif Vekaleti baş kontrol mimarı olarak atanmıştır (Nebioğlu, 1961, s. 414; Kozanoğlu, 1973a, s. 7). Maarif Vekaleti baş kontrol mimarı görevinde iken İzmir'e gideceği, inşa edilecek okulların planlarını kontrol edeceği ve buradan Manisa, Akhisar ve Salihli'ye geçerek buralarda yapılacak yatılı okullar ile Akhisar Ortaokulu'nun planlarını hazırlayacağı yönünde gazete haberleri mevcuttur (Vakit, 2 Temmuz 1933, s. 5). Maarif Vekaleti'ndeki memurluğu devam ederken *Son Posta* gazetesinin İstanbul'daki matbaa binasının inşasını tamamlamıştır (Kozanoğlu, 1933, s. 74-75). Bu süreçte yazarlığa devam eden Kozanoğlu 10 Ekim 1932 tarihinde *Çocuk Sesi* dergisinde tefrikasına başladığı ve Göktürkler döneminde geçen *Kolsuz Kahraman* romanını 1933 yılında kitap olarak yayımlamıştır (Kaya, 2010, s. 205). Ardından 1933 yılında aynı dergide Gültekin romanını tefrikaya başlayan Kozanoğlu, bu romanı da 1935 yılında kitaplaştırarak yayımlamıştır (Kaya, 2010, s. 223). Maarif Vekaleti'ndeki memurluğu da uzun sürmeyen Kozanoğlu, 1934 yılında serbest mimarlık yapmak amacıyla görevinden istifa etmiştir (Solelli, 1950, s. 10).

Kozanoğlu, Maarif Vekaleti baş kontrol mimarı görevindeyken Cumhuriyet Halk Partisi'ne bağlı olan Halkevleri'nin yayın organı *Ülkü*'de köycülük ve köy mimarisi konulu yazılar yayımlamış ve bu süreçte Halkevleri ile Kozanoğlu'nun bağlantısı oluşmuştur. 1934 yılında son memurluk görevinden de serbest mimarlık fikriyle istifa ettikten sonra İstanbul Halkevi güzel sanatlar komisyonuna seçilmiş (Akşam, 3 Şubat 1934, s. 2) ve daha sonra soyadı olarak alacağı *Kozanoğlu* tiyatrosunu bu süreçte yazmıştır. *Kozanoğlu* oyunu, Anadolu ve İstanbul'da bulunan birçok Halkevi şubesinde sahnelenme imkanı bulmuştur (Akşam, 10 Şubat 1945, s. 5). 1934 yılında yine Halkevleri bağlantısı sayesinde bir heykel grubu ile "Gazi Abidesi"ni tasarlamış ve dönemin en büyük ölçekli Atatürk heykeli olan bu eserin inşasında görev almıştır (Hakimiyet-i Milliye, 20 Kasım 1934, s. 3). Halkevleri on seneye yakın süredir devam eden mübadele sonrası göçmenlerin barınak sorunu için 1935 yılında Trakya göçmen evleri mimari proje yarışması açmıştır. Kozanoğlu bu süreçte yönetim ekibinde yer almasına rağmen yarışmaya katılmıştır ve birinci olmuştur (Kozanoğlu, 1935, s. 205-206). Böylece köycülük ve köy mimarisi hakkında yazılarının üzerinden daha bir yıl bile geçmeden bu konulardaki görüşlerini somutlaştırma imkânı bulmuştur (Angın, 2017, s. 20). Kozanoğlu bahsi geçen yazısında ilginç noktalara değinmektedir. Ona göre Cumhuriyet öncesi dönemde padişahlar da köylü ile ilgilenmeyi düşünmüş ancak bu fikir köylere cami yaptırmak noktasında kalmıştır. Bu durum başta padişaha bağlılığı arttırsa da Kozanoğlu'na göre köy camileri sonrasında softa teşkilatını kuvvetlendirmiş, bireysel taassubu toplu hale getiren bir kale şekline bürünmüştür. Bu nedenle Kozanoğlu, köy camisinin yerini alacak, köylüye rejimi aşılayıp bilgi verecek modern bir mabet yapılması gerektiğini belirtir (Kozanoğlu, 1935, s. 203-204).

Abdullah Ziya Kozanoğlu'nun memuriyetten ayrılma amacı olan serbest mimarlık ile ilgili bilinen son işi 1936 yılında gerçekleştirdiği Moda'da villa projesidir (Kozanoğlu, 1936, s. 245-248) ve bu tarihten sonra inşaat müteahhitliği yapmaya başlamıştır. Müteahhit olarak yaptığı ilk iş 1936 yılında inşasına başlanan Çorlu Askeri Hastanesi'dir (Özbay, 1981, s. 183). Daha sonra müteahhit olarak yaptığı işler Ankara Hukuk Fakültesi (1938), Malatya Tütün Fabrikası (1940) ve İstanbul Fen Edebiyat Fakültesi'dir (1942) (Angın, 2017, s. 136). 1946 yılından sonra Mimarlar Birliği'nin herhangi bir toplantısında Aptullah Ziya'nın adının

geçmemesi, yönetimde yer almaması ve bu yıllarda sadece müteahhitlik problemleriyle ilgili çalışması, Kozanoğlu'nun mimar kimliğini bıraktığı ve müteahhit kimliğini üstlendiğini düşündürse de 1954 yılında kurulan Türkiye Mühendisler ve Mimarlar Odası arşivinde "560" sicil numarası ile üye kaydı olması "mimar" kimliğini hiçbir zaman terk etmediğini göstermektedir (Angın, 2017, s. 22).

Kozanoğlu'nun hayatına 1942 yılında bir başka yönetim deneyimi girmiş ve Beşiktaş Jimnastik Kulübü başkanlığına başlamıştır (Akşam, 26 Ekim 1942, s. 2). Ortaokul çağında futbolla oyuncu olarak ilgilenmeye başlamış olan Kozanoğlu, Mühendis Mektebi'ne devam ederken derslerinin yoğunluğu sebebiyle futbol oynamayı bırakmıştır (Solelli, 1950, s. 10; Kozanoğlu, 1973a, s. 6). Ancak Kozanoğlu'nun hayatından futbolu hiç çıkarmadığı, tarihçi ve gazeteci Altan Deliorman'ın Kozanoğlu'nun spor muhabirleri ile görüşmeleri ve koyu Beşiktaşlı olduğuna dair verdiği demeçten anlaşılmaktadır (Deliorman, 2002, s. 50-52). 1942-1950 ve 1952-1955 yılları arasında Beşiktaş Jimnastik Kulübü Başkanlığı yapmış olan Kozanoğlu, kulübün tarihi boyunca Süleyman Seba'dan sonra en uzun süre başkanlık yapan kişidir. Altan Deliorman'ın demecinde de bahsettiği gibi kulüp yöneticiliğinde bile farklılık yaratmaya çalışmış, sistemi değiştirerek kulüplerin şirketleşmesi için çalışmıştır (Deliorman, 2002, s. 50-52).

Roman yazarlığı kariyerine beş yıldan uzun bir süre ara veren Kozanoğlu, 1942 yılında *Atlı Han* romanı ile tekrar edebiyat camiasına dönmüştür. Aslında *Kızıl Tuğ* romanının ardından henüz 1925 yılında *Attila* ismiyle tefrikasına başlamış olsa da tefrika esnasında adını değiştirdiği bu romanını ancak 1942 yılında tamamlayıp yayımlayabilmiştir (Kaya, 2010, s. 241) Benzer şekilde henüz 1935 yılında *Çocuk Sesi* dergisinde tefrikasına başladığı *Malkoçoğlu* romanı da 1943 yılında kitap olarak yayımlanır (Kaya, 2010, s. 266). Bu romanları Osmanlı şehzadesi Savcı Bey'i anlattığı *Savcı Bey* (1944), Mustafa Çelebi'yi anlattığı ve "bu kitap insanoğlunun kaderini değiştiremeyeceğini anlatmak için yazıldı" dediği (Kozanoğlu, 1973b, s. 4) *Sarı Benizli Adam* (1945) ve "birbirini çekemeyen Türk milletlerinin hikayesidir" dediği (Kozanoğlu, 1964b, s. 4) *Seyit Ali Reis* (1947) romanları takip etmiş, yaklaşık her yıl bir kitap yayımlamıştır (Kaya, 2010, s. 580). İkinci kez kulüp

başkanlığı yaptığı dönemde de yazmaya devam eden Kozanoğlu 1951 yılında Vatan gazetesinde tefrikasına başladığı ve İstanbul'un fethi konusunu işlediği *Fatih Feneri* romanını 1952 yılında kitap olarak yayımlamıştır (Kaya, 2010, s. 348). Ardından IV. Murat dönemini anlattığı *Dağlar Delisi* romanı 1953 yılında yayımlanmıştır (Kaya, 2010, s. 371). 1954 yılında Tan gazetesinde tefrikasına başladığı ve Afrika'daki Türk korsanlarının maceralarını anlattığı *Sencivanoğlu* romanını ise 1957'de kitap olarak yayımlamıştır (Kaya, 2010, s. 395). Kozanoğlu bu kitabının girişinde şu ifadeleri kullanmaktadır:

> Afrika'daki insan eti yiyen zencilere İslam dinini ve beyaz adamın üstünlüğünü aşılayanlar Türk korsanlarıdır… Zenciler beyaz adamın önünde giden ay yıldızlı bayrağı öğrendiklerinden Türk korsanlarından sonra Afrika'ya girmek isteyen her Avrupalı sömürgeci bu bayrağı kullanmak zorunda kalmıştır. Gerek Fransız lejyonlarının şapkalarının önündeki gerek İngiliz alaylarının bayraklarındaki ay yıldızın nedeni budur. Fakat Türk korsanlarındaki insanlık duygularından yoksun olan Avrupalılar zencilere köle gözüyle baktıklarından bizim 450 yıl idare ettiğimiz Mısır'da 45 yıl, 350 yıl oturduğumuz Cezayir'de 35 yıl tutunamamışlardır (Kozanoğlu, 1973c, s. 8).

1955 yılından sonra başkanlık dönemi bitmesine rağmen Beşiktaş kulüp yönetimi ile ilişkisini kesmeyen Kozanoğlu, 1957 yılındaki yönetime muhalif tarafta yer almış, bu süreçte bir toplantıda çıkan kavga gerekçe gösterilerek "haysiyet divanına" sevk edilmiş olsa da bir ay sonra kulübün ikinci başkanı olmuştur (Akşam, 16 Mart 1957, s. 4). Kulübün ikinci başkanlığı görevinden kısa bir süre sonra istifa etmiş ve idare heyetinde aza olarak görev almıştır. Ancak Abdullah Ziya'nın kulüp yönetimiyle kavgaları bu süreçte de son bulmamış ve 1963 yılında Beşiktaş yönetimiyle bütün ilişkisini kesmiş, konuya dair *Akşam* gazetesinde bir açıklama yazısı yayımlamıştır (Kozanoğlu, 30 Kasım 1963, s. 5). Kulübün üzerine alacakları sebebiyle 800 bin liralık temlik koydursa da bir ay sonra temlik kaldırılmıştır (Akşam, 3 Ocak 1964, s. 6).

Kozanoğlu, Beşiktaş'ta kulüp başkanlığı sürecinde müteahhitlik işine de devam etmiştir. 1955 yılında Sağmalcılar Cezaevi inşaatının müteahhitliğini yapmıştır. Bu projede sorunlar yaşamış ve cezaevi inşaatını altı yıl sonunda bırakmıştır. İnşaat, başka bir müteahhit

tarafından tamamlanmıştır (Angın, 2017, s. 24). Bu yıllarda ayrıca gazetecilik kariyerine de devam etmiştir. Kitaplarının yayıncısı olan Türkiye Yayınevi'nin sahibi Tahsin Demiray'ın o yıllarda çıkardığı *Hafta* dergisine hikâye ve köşe yazıları yazmıştır (Cantek, 2003, s. 114). *Hafta* dergisinde Kozanoğlu'na ilk olarak "Tarih Hikayesi" bölümü ayrılmıştır ve ilk hikayesi "Gazneli Mahmut"un başında belirtilene göre dergi için haftalık yayınlanacak on hikâye yazmıştır (Kozanoğlu, 1950, s. 22). Kozanoğlu 1950 yılından 1957 yılına kadar zaman zaman *Hafta* dergisi için yazarlık yapmaya devam etmiştir (Angın, 2017, s. 24-25).

Kozanoğlu, 1950'li yıllarda *Son Posta* gazetesi kurucu ortaklarından Halil Lütfü Dördüncü ile Tan Matbaası'nda bir gazete çıkarmaya karar vermiştir (Deliorman, 2002, s. 51). Çizgi roman ressamı işi için Altan Deliorman başvurmuş ve iş görüşmesini Kozanoğlu yapmıştır. Halil Lütfü Dördüncü ile anlaşamayan Kozanoğlu, gazete yayımlanmadan ayrılmış ve gazete ilk basımını yapamadan kapanmıştır (Deliorman, 2002, s. 52). 1959 yılında Beşiktaş bağlantısı nedeniyle spor yazarı olarak *Akşam* gazetesinde yer almış, burada Beşiktaş haberleri ve Beşiktaş'ın yurtdışı kampları ile ilgili izlenimlerini paylaşmıştır. 1959 yılı Ağustos ayında Aziz Nesin'in de yer aldığı *Akşam* gazetesi yazarları ile "Akşam yazarları yurdu dolanıyor" yazı dizisi için Anadolu'ya gitmiştir. Bu yazı dizisi kapsamında gittiği şehirlerde yaptığı röportajları ve şehirlerde gördüğü problemleri paylaşmıştır. 14 Ağustos 1959 ile 26 Şubat 1960 tarihleri arasındaki faaliyetleriyle gezici muhabir unvanını da kariyerine ekleyen Kozanoğlu, bu yazı dizisi kapsamında Adana, Çukurova, Hatay, İskenderun, Mersin, Konya ve Konya Ereğlisi'ni ziyaret etmiş, kendi deyimiyle memleket davalarını bu yazı dizilerinde işlemiştir (Angın, 2017, s. 26). *Akşam* gazetesinde çalışırken 1959 yılında tefrikasına başladığı ve Üçüncü Haçlı Seferi'ni anlattığı *Hilal ve Haç* romanını 1961 yılında kitap olarak yayımlamıştır (Kaya, 2010, s. 414).

Yalnız ülkesindeki davaları değil, ülkesinin insanlarının göçmenlik davalarını da yazılarına konu eden Kozanoğlu, 1961 yılında "Almanya'daki Türk İşçileri" başlıklı yazı dizisini hazırlamıştır. Bu yazı dizisi için Almanya'nın Frankfurt ve Münih gibi Türk işçilerin yoğunlukla gittiği şehirlere giden Kozanoğlu, buradaki Türk işçilerle röportajlar yapmış ve işçilerin sorunlarını köşe yazılarında işlemiştir. Yine 1961 yılında Suudi Arabistan'a gitmiş

ve Evliya Çelebi'nin üç ayda aştığı yolu üç saatte jet uçağı ile kat ettiği için "Jet Hacılar Röportajları" adını verdiği yazı dizisi yayımlanmıştır. Bu yazı dizisinde ise Arap aleminde gördüklerini, İslam ülkelerinin geriliği, Müslümanlık ve Türk-Arap ilişkileri temaları ile incelemiştir (Angın, 2017, s. 27). Kozanoğlu bu ziyaretindeki anılara kitaplarında da yer vermiştir. *Türk Korsanları* adlı kitabında verdiği dipnotta, 1961 yılında Kabe'yi tavaf etmekte iken yanına gelip onun Türk olduğunu öğrenen bir Endülüs göçmeni torununun dayanamayıp boynuna sarıldığını aktarır ve onların hala Türk sevgisi taşıdığını kaydeder (Kozanoğlu, 1978, s. 148).

1962 yılında Kozanoğlu yine yaşadığı anlaşmazlık üzerine *Akşam* gazetesinden ayrılarak *Milliyet* gazetesinde yayın hayatına devam etmiştir (Kaya, 2010, s. 84). 1962 yılı Şubat-Temmuz ayları arasında *Kızıl Kadırga* isimli romanı *Milliyet* gazetesinde tefrika halinde yayımlanmış (Kozanoğlu, 4 Mart 1962, s. 4) ve roman 1963 yılında kitap olarak basılmıştır. Yazarın diğer romanlarında da görülen devşirme karşıtlığı bu kitabın önsözünde açıkça ifade edilir. *Milliyet* gazetesi okurlarından gelen sorulara cevap vermek için önsöz yazdığını belirten yazar burada şu ifadeleri kullanır:

> Okuyucu, bu kitapta, kendilerine okutulmuş, alışageldikleri bilgilere uymayan olaylarla karşılaşacaklar. Bize birer kahraman gibi tanıtılan Sokullu'ların, Cağaloğlu Sinan Paşaların, tarihçi sanılan Münşeat-üs Selatıyn müellifi Feridun Bey'in gerçek yüzlerini tanıyacak… Sokullu'nun çevresinde yaratılan zafer haleleri, onun büyük bir sadrazam, İkinci Sultan Selim'in aciz bir sarhoş olduğu rivayetleri; Uluç Ali'nin, Barbaros kardeşlerin, hatta Turgut Reis'in Anadolu çocuğu olmayıp -kendileri gibi- Hristiyan asıllı bir devşirme çocuğu oldukları yakıştırmaları, bu tarihi belge kalpazanlarının kendilerine emredilen biçimde tarih yazma çabalarından doğmuştur (Kozanoğlu, 1973a, s. 9-10).

1963 Ağustos-Kasım ayları arasında da konusu Bizans İmparatoriçesi Teodora olan *Arena Kraliçesi Teodora* isimli öyküsü yine tefrika halinde *Milliyet* gazetesinde yayımlanmış (Kozanoğlu, 1 Eylül 1964, s. 4) ve 1964 yılında kitap olarak basılmıştır. Okuyucularından gelen sorulara yine kayıtsız kalmayan Kozanoğlu kitabının önsözünde şu ifadelere yer verniştir:

> Okuyucularım Arena Kraliçesi'nin bundan önceki eserlerime benzemediğini, düşük ahlaklı Teodora'nın portresini çizerken gençlere ahlaksız bir kadından örnekler verdiğimi, bunu niçin yaptığımı sordular. Kırk yıllık yazarlık hayatımda tuttuğum yol şudur: Kitaplarımı öncelikle aranır, sıkılmadan okunur, herkesin anlayabileceği şekilde yazmak ve kuru bir övünme yerine -diğer milletlerin de onurlarıyla oynamadan- tarihteki başarı ve başarısızlıklarımızın içyüzünü açıklamak.
>
> Arena Kraliçesi'nde bugün içinde yaşadığımız eski adıyla Bizans İmparatorluğu'nun ve dolayısıyla bizden öncekilerin karakterlerini anlattım, toplum halinde yaşayışlarından örnek verdim. Bize benzemiş olmaları, bizim hala onların yolundan ayrılamadığımızı ve onlar gibi -aynı yoldan gittikçe- başımıza gelecekleri belirtir.
>
> Bir hırsızın hayatını okumakla hırsız, bir fahişenin hayatını okumakla fahişe olunmaz. Tersine, ibret dersi alınır. Batı'da çocuklar genç yaşta bu konuları okur ve bilirler…
>
> Arena Kraliçesi romanındaki kahramanların bize benzemesi normaldir. Bizans İmparatorluğu'nun baş şehrinde yaşıyoruz. Ay yıldızlı bayrağımızdan, hadım edilen harem ağalarımızdan, stadyumumuzdan, ihtilallerimizden, orta ve karagöz oyunlarımıza, dini ve politik, ekonomik kavgalarımıza, gösteriş, alâyiş ve riyakârlığa bayılışımıza kadar her halimizle bir Bizans karakteri yaşıyoruz.
>
> Orta Asya'dan gelip buradaki halkı yok ederek yerine geçmedik. Belki buradan Orta Asya'ya doğru gerisi geriye gitmekteyiz. Önce utanmasını öğrenelim ki sonra övünecek bir şeyler yapmamıza sıra gelsin. Tıpkı Teodora'nın hayatı gibi. Önce ahlaksız bir oyuncu iken, dini ve ahlakı örnek gösterilen, kocasına sadık bir kraliçe oldu (Kozanoğlu, 1979, s. 9-10).

Kozanoğlu, *Kızıl Kadırga* ve *Arena Kraliçesi* öykü serileri devam ederken 27 Mayıs İhtilali yıldönümü gibi yazıları da yayımlanmıştır. 1964 yılı Mart-Ağustos ayları arasında Kozanoğlu'na "Tarihte Mizah" isimli bir köşe ayrılmış olup bu köşede tarihi fıkralar yazması istenmiştir. Bu köşede Kozanoğlu genel olarak Osmanlı dönemine yönelik fıkralara yer vermiş ve bu fıkraları kendisinin uydurmadığı, Padişah Abdülhamit'in Beşiktaş sarayı kapı

muhafızlığını yapmış olan eniştesi (teyzesinin eşi) Aydınlı Hasan Paşa'dan duyduğu olayları kendi yorumuyla aktardığını belirtmiştir (Angın, 2017, s. 27).

Kozanoğlu 1962 yılında yine "her şey olabilmek" için bir alana daha girmiştir. *Keloğlan'ın Hatıratı* (1928), *Kozanoğlu* (1934), *Tavşan Başı* (1944) ve *Tokat* (1948) isimli tiyatro oyunları yazmış olan (Kaya, 2010, s. 581) Kozanoğlu, Arena Tiyatrosu'nu kurmuş ve tiyatro 13 Kasım 1962 yılında Sıraselviler'de Arena Han'ın 6. katı 75 numarada temsillerine başlamıştır (Özön & Dürder, 1967, s. 41). Dönemin belediyesinin oda tiyatrosu için bir nizamnamesi olmaması sebebiyle bu girişim bir nizamname hazırlanmasına sebep olmuş ve belediyenin hazırladığı ilk nizamnameye uygun olmayan Arena Tiyatrosu'nun açılmasına izin verilmemiştir. Kozanoğlu belediye ile görüşerek nizamnamede değişiklik yapılmasını sağlamış ve Arena Tiyatrosu açılabilmiştir (Pulur, 7 Kasım 1962, s. 2). Arena Tiyatrosu Kozanoğlu tarafından finanse edilse de bu yeni alanda Kozanoğlu ile birlikte Ankara Sanat Tiyatrosu kurucusu Asaf Çiyiltepe ve Ergün Köknar da bulunmaktadır. Tiyatro yaklaşık 300 kişilik seyirci kapasitesine sahip olup genelde sosyal hiciv tarzı oyunlar oynanmıştır. Arena Tiyatrosu'nda her gün 18:00 ve 21:00 saatlerinde düzenli olarak temsil verilmiştir. Tiyatroda oynanmış olan oyunlar arasında Alfred Jarry'den *Kral Übü*, Bertolt Brecht'ten *Puntila Ağa ve Uşağı Matti* ile *Arturo Ui*, Jaroslav Hasek'in *Aslan Asker Şvayk* ve Bernard Shaw'ın *Sezar ve Kleopatra* gibi hiciv türünde eserleri yer almaktadır (Angın, 2017, s. 28-29). Kozanoğlu'nun, Arena Tiyatrosu'na finansör olması dışındaki tek katkısı *Sezar ve Kleopatra* oyununun başına dört sayfalık bir prolog yazmış olmasıdır (Kaya, 2010, s. 87). Tiyatronun kadrosunda, Asaf Çiyiltepe ve Ergun Köknar'ın dışında Genco Erkal, Attila Tokatlı, Çetin İpekkaya, Cüneyt Gökçer, Yıldırım Önal, Işıl Yenersu, Altan Karındaş, Üner İlsever, Pekcan Koşar ve Şevket Altuğ gibi Türk tiyatrosunun oldukça önemli isimleri yer almaktadır (İlkin, 14 Ocak 1963, s. 8).

Kozanoğlu sahibi olduğu Arena Tiyatrosu'nda perdelenen oyunlar ve tiyatronun oyuncuları ile takdir toplamış olsa da iş adamı kimliği ile tanındığı 1960'lı yıllarda tiyatro sahibi olarak sanat alanına da girmiş olması sebebiyle eleştirilerle de karşılaşmıştır. Tiyatro sanatçısı Şeref Gürsoy, Kozanoğlu'nu ağır bir şekilde eleştirmiş ve Kozanoğlu'nun adını açıkça belirterek

sanat camiasından olmayan kişilerin tiyatro açmasına karşı olduğunu belirtmiştir (Angın, 2017, s. 29-30). Beşiktaş kulübünden olaylı ayrılması sebebiyle henüz gündemden düşmeyen Kozanoğlu, tiyatro yöneticiliği ile de gündem olmuştur. İlk sezon sonrasında Asaf Çiyiltepe Kozanoğlu ile anlaşamamış ve bir grup tiyatro oyuncusu ile tiyatrodan ayrılarak başka bir tiyatroda temsiller vermiştir. Çiyiltepe gibi 1964 sezonunda Arena Tiyatrosu oyuncularından Üner İlsever de tiyatrodan ayrılmış ve hatta yaşadığı sorunlar yüzünden Kozanoğlu'na iki bin liralık tazminat davası açmıştır (Angın, 2017, s. 30). Kozanoğlu'nun ölümünden sonra Arena Tiyatrosu, tiyatro topluluklarına kiralanarak birkaç yıl daha işletilmeye devam etmiştir (Milliyet, 30 Eylül 1968, s. 6).

1964 yılı ile 1966 yılı arasında Kozanoğlu'nun hayatına dair ne gazetelerde ne de başka bir kaynakta herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Yalnızca 1966 yılında son romanı olan *Kubilay Han'ın Gelini* kitabını yayımladığı bilinmektedir (Kaya, 2010, s. 490). Radyofonik roman olarak yazılan kitabın başında "Bu eser, Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu için radyofonik roman olarak yazılmış ve günlerce bütün Anadolu'da heyecanla dinlenmiştir" ifadeleri yer almaktadır (Kozanoğlu, 1975b, s. 3). Oldukça yoğun bir hayat ile "her şey olmayı" amaçlamış Abdullah Ziya Kozanoğlu, 29 Mart 1966 tarihinde hayatını kaybetmiştir. (Milliyet, 30 Mart 1966, s. 1). *Milliyet* gazetesinin kendi haberinin yanında ailesi ve Beşiktaş Jimnastik Kulübü de aynı gazeteye ayrı ayrı ölüm ilanları vermişken kurucusu olduğu *Arkitekt* dergisinde ise sadece küçük bir vefat ilanının yer aldığı görülmektedir. Bu ilanda şu ifadeler yer almaktadır: "Meslektaşımız ve dergimizin müessislerinden Y. Mimar Abdullah Ziya Kozanoğlu 29 Mart 1966'da vefat etmiştir. Kederli ailesine ve meslektaşlarımıza baş sağlığı dileriz" (Anonim, 1966, s. 4).

ABDULLAH ZİYA KOZANOĞLU VEFAT ETTİ

Unlü romancı Abdullah Ziya Kozanoğlu dün sabah evinde vefat etmiştir. Uç gün önce bir kalb krizi geçiren 60 yaşındaki Abdullah Ziya Kozanoğlu daha sonra zatürrieye yakalanmış gösterilen ihtimama rağmen kurtarılamamıştır.

Merhumun nâaşı bugün ikindi namazından sonra Şişli camiinden kaldırılacaktır.

KIMLIGI:

1906 yılında Beşiktaş'da dünyaya gelen Abdullah Ziya Kozanoğlu yüksek eğitimini Teknik Universite'de ve Güzel Sanatlar Akademisinde yapmıştır. Merhum renkli bir öğrenci hayatı geçirmiş Yüksek Okullar Talebe Birliğini kurmak istemiştir. Bu arada 600 kişilik bir

Devamı Sa. 7, Sü. 2 de

A, ZİYA KOZANOĞLU

Baştarafı Birincide

öğrenci grubuyla, birlikte kendi emirlerine vapur verilmediği için Büyükadaya gitmek üzere olan bir vapuru işgal etmişler, Birliğin bayrağını çekmişler ve vapuru hareket ettirmişlerdir.

Koyu bir Beşiktaşlı olan merhum Kozanoğlu 1940-50 yılları arasında 10 yıl Beşiktaş kulübü başkanlığını yapmıştır.

Spor faaliyetlerinin yanısıra Arena Tiyatrosunu açarak işletmeye başlayan Abdullah Ziya Kozanoğlu'nun **«Kubilây'ın Gelini», «Kolsuz Kahraman,», «Kızıl Tuğ», «Atlı Han», «Savcı Bey», «Malkoçoğlu»** ve **«Türk Korsanları»** gibi her nesil tarafından ilgiyle okunan romanları vardır.

Fotoğraf 3.2 Kozanoğlu'nun Milliyet Gazetesi'nde Yer Alan Vefat Haberi (Milliyet, 30 Mart 1966, s. 1,7)

ACI KAYBIMIZ

Beşiktaş Jimnastik Kulübünden:

Kulübümüzün üyelerinden ve eski Başkanlarından çok kıymetli kardeşimiz

ABDULLAH ZİYA KOZANOĞLU'nu

beklenmeyen bir zamanda kaybetmiş bulunuyoruz. Üzüntümüz sonsuzdur. Cenazesinin 30 Mart 1966 Çarşamba günü ikindi namazını müteakip Şişli Camiinden kaldırılacağını, acılarımız ile bildiririz.

Milliyet: 4036

Fotoğraf 3.3 Kozanoğlu'nun Vefatına Dair Beşiktaş Jimnastik Kulübü'nün İlanı (Milliyet, 30 Mart 1966, s. 7)

Kozanoğlu'nun kitap olarak basılmış on sekiz adet tarihi romanı bulunmaktadır. Genelde eserleri tefrika halinde yayımlanmaya başlanmış, sonrasında kitaplaştırılmıştır. Gerek Türkiye Yayınevi gerekse de Atlas Kitabevi'nden çıkan kitaplarda önceki baskıların yılı ve bir baskıda kaç adet kitap basıldığı bilgileri yer almamaktadır. Ancak Atlas Kitabevi arka kapakta yazarın yayımlanan kitaplarına ve o tarihe değin kaç adet baskı yaptığı bilgisine yer vermektedir. Bu bağlamda bulunabilen en yakın tarih olan 1981 baskısı bilgilerine göre Kozanoğlu'nun kitaplarının Atlas Kitabevi'ndeki baskı sayıları şu şekildedir: *Arena Kraliçesi* 3. baskı, *Atlı Han* 10. baskı, *Battal Gazi Destanı* 11. baskı, *Dağlar Delisi* 5. baskı, *Fatih Feneri* 7. baskı, *Gültekin* 15. baskı, *Hilal ve Haç* 3. baskı, *Kızıl Kadırga* 4. baskı, *Kızıl Tuğ* 17. baskı, *Kolsuz Kahraman* 12. baskı, *Kubilay Han'ın Gelini* 3. baskı, *Malkoçoğlu* 10. baskı, *Patronalılar* 7. baskı, *Sarı Benizli Adam* 10. baskı, *Savcı Bey* 12. baskı, *Sencivanoğlu* 6. baskı, *Seyit Ali Reis* 8. baskı, *Türk Korsanları* 14. baskı.

Aşağıdaki tabloda kitaplarının ismi, kitap halinde ilk basıldığı yıl, günümüze değin basım yapan yayınevleri ve yazarın kitaplarında kullandığını belirttiği kaynaklar yer almaktadır. Kozanoğlu, kullandığı kaynakları genelde kitaplarının önsözünde topluca belirtmiş olsa da bazen kitap içerisinde dipnotlar şeklinde de bahsetmiştir. Tabloda dipnotlar dahil bir şekilde yazarın atıf yaptığı tüm kaynaklar belirtilirken kendisinin kaydettiği şekliyle yazar ve kitap isimleri sunulmuştur. Önsöz ya da dipnotta herhangi bir esere atıf yapmadığı kitaplarında bu bölüm boş bırakılmıştır. Yazarın kullandığı kaynaklar göz önüne alındığında Fransızca ve İngilizce bildiği yorumu yapılabilir. Eğitim aldığı dönem ve *Kızıl Tuğ* kitabının ilk baskısının eski harflerle yapıldığı düşünüldüğünde Osmanlıca bildiği ise kesindir. Yazarın kullandığı kaynaklarla ilgili belirtilmesi gereken ilginç bir nokta ise Sencivanoğlu karakteri ve Reyyale kitabıdır. Yazar *Sencivanoğlu* kitabının önsözünde Sencivanoğlu'ndan gerçek bir karakter olarak söz etmekte ve Reyyale kitabının onun el yazması hatıratı olduğunu belirtmektedir. Ancak tüm araştırmalarıma rağmen ne böyle bir tarihi karaktere ne de bu isimde bir hatırata rastlayamadım. Yazar bu kitabında, diğer eserlerinde sıklıkla kullandığı hakim anlatıcı tarzı yerine kahraman bakış açılı (birinci tekil) anlatıcı tarzını tercih ettiği için sanki Reyyale kitabını bize aktararak Sencivanoğlu karakterinin ağzından yazıyormuş gibi yapabilmek için

bu kurguya gerek duymuş olabilir. Kozanoğlu, *Sencivanoğlu* kitabının önsözünde Reyyale'den gerçek bir kitap gibi bahsettiği için yine de tabloda yer verilmiştir.

Tablo 3.1 Abdullah Ziya Kozanoğlu'nun Tarihi Romanları

Kitap Adı	**İlk Basım Yılı**	**Basım Yapan Yayınevleri**	**Yazarın Kullandığını Belirttiği Kaynaklar**
Kızıl Tuğ	1927	1) İkbâl Kütübhanesi Sahibi Hüseyin (Şirket-i Mürettibiye Matbaası) 2) Türkiye Yayınevi 3) Atlas Kitabevi 4) Bilge Kültür Sanat	
Türk Korsanları	1929	1) Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi 2) Türkiye Yayınevi 3) Atlas Kitabevi 4) Bilge Kültür Sanat	1) Katip Çelebi: Tuhfe-tül-Kibar fi Esfar-ül Bihar 2) Seyit Ali Reis: Mir'at-ül Memalik 3) Muradi: Gazavat-ı Hayreddin Reis 4) Piri Reis: Kitab-ül Bahriye 5) Mehmet Şükrü: Esfar-ül Bahriye-i Osmaniye 6) Ali Rıza Seyi: Barbaros, Turgut, Oruç Reisler Tarihi 7) Paelo Revelli: Lejeo 8) Lane Pool: The Barbary Corsair's 9) Lane Pool: The History the Maritime Wars of the Turks 10) Lane Pool: Tales of Battles by Land and the Sea 11) Jurien de la Graviere: Doria et Barbarosse Les Corsaires 12) Jurien de la Graviere: Barbarescu et la Marine de Soliman le Grand 13) Von Hammer: Osmanlı Tarihi 14) Morgan: History of Algeria 15) Haedo: Epitome de los Reyes de Argel 16) Alcamora: La Vita e la Stor idi Ariadino Barbarossa 17) Phillips: Les deux Barbarausse 18) Ch. Farine: Deux Pirates du XVI. Siecle
Battal Gazi Destanı	1929	1) Türk Neşriyat Yurdu 2) Türkiye Yayınevi 3) Atlas Kitabevi	1) A. Vasiliev: Histoire de l'empire Byzantine 2) Alfred Rambaud: Etudes sur l'histoire Byzantine 3) Charles Diehl: Figures Byzantine 4) Charles Diehl: Histoire de l'empire Byzantine 5) Charles Diehl: Byzance; grandeur et decadence

			6) Emile Ludwing: Ademoğlu 7) Renan: İsa'nın hayatı 8) Celal Esat: Eski İstanbul 9) H.G.Wells: Cihan tarihin umumi hatları 10) Anonim: Seyyit Battal Gazi
Patronalılar	1930	1) Türkiye Yayınevi 2) Atlas Kitabevi	
Kolsuz Kahraman	1933	1) Türkiye Yayınevi 2) Atlas Kitabevi 3) Bilge Kültür Sanat	
Gültekin	1935	1) Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi 2) Türkiye Yayınevi 3) Atlas Kitabevi 4) Bilge Kültür Sanat	
Atlı Han	1942	1) Türkiye Yayınevi 2) Atlas Kitabevi 3) Bilge Kültür Sanat	
Malkoçoğlu	1943	1) Türkiye Yayınevi 2) Atlas Kitabevi 3) Bilge Kültür Sanat	1) Solakzade Tarihi 2) Silahdar Tarihi
Savcı Bey	1944	1) Türkiye Yayınevi 2) Atlas Kitabevi 3) Bilge Kültür Sanat	
Sarı Benizli Adam	1945	1) Türkiye Yayınevi 2) Atlas Kitabevi 3) Bilge Kültür Sanat	1) Aşık Paşa Tarihi
Seyit Ali Reis	1947	1) Türkiye Yayınevi 2) Atlas Kitabevi 3) Bilge Kültür Sanat	1) Seyit Ali Reis: Mir'at-ül Memalik
Fatih Feneri	1952	1) Türkiye Yayınevi 2) Atlas Kitabevi 3) Bilge Kültür Sanat	
Dağlar Delisi	1953	1) Türkiye Yayınevi 2) Atlas Kitabevi	1) Naima Tarihi 2) Evliya Çelebi: Seyahatname
Sencivanoğlu	1957	1) Türkiye Yayınevi 2) Atlas Kitabevi 3) Bilge Kültür Sanat	1) Sencivanoğlu: Reyyale*
Hilal ve Haç	1961	1) Türkiye Yayınevi 2) Atlas Kitabevi 3) Bilge Kültür Sanat	1) Rene Grousset: Histoire des Croisades 2) Rene Grousset: L'Epopee des Croisades 3) Histoire de Aracles, empereur 4) Matthieu d'Edesse: Histoire des Croisades document Armeniens 5) Houtsma: Encyclopedie d'Islam 6) İbnel Tahir: Cami-üt Tevarih 7) Bahaeddin: İki Bağçe 8) H.G.Wells: Cihan Tarihinin Umumi Hatları 9) Emile Dermenghem: Hazreti Muhammed'in Hayatı

			10) Emil Ludwig: Hazreti İsa'nın Hayatı 11) İncil 12) Milanolu Rahip Ambroise: Histoire de la Guerre Sainte 13) İmam Fahreddin-i Razi: Mefatihülgayb
Kızıl Kadırga	1963	1) Atlas Kitabevi	1) Feridun Bey: Münşeat-üs Selatıyn 2) Miguel de Cervantes Saavedra: El İngenioso Hidalgo Don Quijote de la Mancha 3) Pierre de Bourdeille: Vie des Hommes İllustres et Grands Capitanes Etrangers de son Temps 4) Don Diego de Haedo: Topografia et Historia General de Alger 5) Don Diego de Haedo: Epitome de Los Reyes de Alger 6) Voltaire: Essai sur les Moeurs 7) Von Hammer, Theu ve Venedikli Bartolomeo Sereno (yazar kitap isimlerini belirtmemiştir)
Arena Kraliçesi	1964	1) Atlas Kitabevi	1) Procopii: Historia Arcana 2) Şemsettin Günaltay: Mufassal Türk Tarihi 3) Charles Diehl: Figures Byzantines 4) Charles Diehl: Byzance, Grandeur et decadance 5) A. Vasiliev: Bizans İmparatorluğu Tarihi 6) A. Rambraud: Etude de L'Histoire Byzantine 7) Celal Esat: Eski İstanbul
Kubilay Han'ın Gelini	1966	1) Atlas Kitabevi	

3.2. ABDULLAH ZİYA KOZANOĞLU ROMANLARINDA MİLLİYETÇİLİK, MİLİTARİZM VE TOPLUMSAL CİNSİYET

Tarihi romanlarını yazmaya Cumhuriyet'in ilk yıllarında başlayan Kozanoğlu, kitaplarında pek çok farklı temayı ve tarihi olayı ele almıştır. Eserlerinde milliyet olgusuna din, tarihin farklı dönemlerindeki Türk ve "ötekiler", saltanat ve devşirmeler üzerinden yaklaşan Kozanoğlu bunun yanında kadın-erkek ilişkilerine ve savaşçılık/kahramanlık konularına değinmektedir. Dönemin hakim ideolojisinden etkilenen Kozanoğlu'nun eserlerinde de bu etkileri gözlemlemek mümkündür.

3.2.1. Türklük ve Milliyet

Kozanoğlu'nun, ulus-devletin ilk yılları diyebileceğimiz 1925 yılında tefrikasına başladığı ve ilk kitabı olan *Kızıl Tuğ*'da din ve milliyet konuları yoğun bir şekilde incelenmektedir. Kozanoğlu bu kitabında öncelikle İslam dinini olduğundan daha "katı" hale getiren ve para için dini kullananları eleştirmekte, "doğru" dini anlayışın Türkler tarafından ortaya konduğunu şu sözlerle savunmaktadır:

> Bağdat'ta kurulan "Abbasoğulları" Arap devleti vezirlerini, ilim adamlarını, büyüklerini hep Türkistan'dan getiriyordu. Hazreti Muhammed'in zamanında pek sade olan Müslüman dinini, "Ümeyye" oğullarının [Emevîlerin] karıştırıp bulandırdıklarını, sırf kendi hükümdarlıklarının sürekli yaşayabilmesi için dini politikaya alet ederek aslında yumuşak, elâstikî bir din olan Müslüman dinini taş kestirip kamaştırdıklarını Türkler ileri sürmüşler, İslam dininin yalnız Araplara değil, bütün uluslara yayılmasını istemişlerdi… Şam'dan gelen Ömer ile Ali Mervan ise aslında Ortodoks Hristiyan iken, İslâm dinini daha kârlı ve güçlü görerek dinlerini değiştirivermiş iki Lübnanlı idiler. İslam dinini kendi eski dinleri gibi katılaşmış görmek, insan oğlunu Allah sanarak ona tapmak onlar için daha ilgi çekici oluyordu. Kur'an-ı Kerim'den âyet uyduramazlarsa, kendi söylediklerinin doğruluğunu belirtmek için yemin ederek Muhammed'in ağzından hadis uydurmaktan çekinmezlerdi. Onlar için, Bağdat'taki Türk hocaları gibi, bir Müslümanı doğru yola getirmek için mantık ve akıl esas değildi. Akla değil, imana inanıyorlardı (Kozanoğlu, 1971a, s. 28).

Yazar, İslam'ın katı bir şekilde yorumlanmasının ahlaksızlıkları da engellemediğini kitabın baş karakterinin Semerkant'ta gördükleri üzerinden aktarırken bir anlamda kitabın yazıldığı tarihlerde Türkiye'de gerçekleştirilen kılık-kıyafet devrimini şu şekilde savunmaktadır:

> Burada, gün batısı diyarlarında, Türkistan'da olduğu gibi kadınlar erkeklerle beraber bulunmuyor, savaşa, çarşıya, tarlaya birlikte gitmiyorlardı. Yüzleri kara peçe denilen bir şeyle örtülü idi. Yeni girdikleri İslam dini bunu emrediyor sanıyorlardı. Akıllarınca böylelikle kötülüğün önüne geçeceklerini umuyorlardı. Halbuki Otsukarcı Türkistan'da, Cayan'da erkekle beraber çalışan kadınların arasında buradakiler kadar kötülük ve düşkünlük görmemişti. Orada bir kadına sataşan erkek, eğer sataştığı kız ise karılığa alırdı. Eğer kadının

> eri varsa aralarında pek büyük bir suç olan bu günahı işlediği için kafası koparılırdı. Burada ise Mehmed Töküş'ün karısı Türkân Hatun'un bile Şeyh Mecdeddin ile kötülükler yaptığı sokaklarda söyleniyordu (Kozanoğlu, 1971a, s. 88).

Kozanoğlu'nun başta Hristiyanlık olmak üzere diğer dinlere de benzer şekilde yaklaştığı görülmektedir. Kişileri tanrı seviyesine yükselten din anlayışının hem Müslümanlık hem de Hristiyanlıkta yüzyıllar boyunca köle insanlar yarattığını savunan yazar (Kozanoğlu, 1946, s. 112) özellikle Bizanslı gençlerin kiliseye "kızlarla delikanlıların birbirlerini görmeye ve kalabalıkta biçimine getirip birbirlerini sıkıştırmaya" gittiklerini, "ihtiyarların da gençlerin sevişmesini görüp kendilerine göre bir türlü ara bulmanın verdiği zevki çıkarma" peşinde olduğunu iddia etmektedir (Kozanoğlu, 1958, s. 45). Yahudilerin Allah'la pazarlık yaptığını belirten Kozanoğlu (1946, s. 84-85), Çinlilerin dininin "cengi değil, miskinliği; yaylalarda avlanmayı değil, şehirlerde pineklemeyi" aşıladığını (Kozanoğlu, 1971a, s. 22) belirtip Çinlileri de Budist tapınaklarda riyakarlık yapmakla suçlayarak "iki saat süren bir din oyunu oynandığını ve sonra herkes tüm günahlarından kurtulmuş gibi dağılıp yeni günah işlemeye gittiklerini" belirtmektedir (Kozanoğlu, 1981, s. 30-31). Bizans'ı tarif eden başkomutan Jüstin karakterine "din birliği, millet düşmanlığı yaratır" (Kozanoğlu, 1979, s. 153) dedirten Kozanoğlu'nun din-milliyet ilişkisi bağlamındaki görüşleri ise yine en net biçimde *Kızıl Tuğ* eserinde ortaya konmaktadır. İnsanların kendisini hangi kimliği üzerinden tanımlaması gerektiğini açıklamaya çalışan Kozanoğlu, Hasan Sabbah'ı (Şeyhülcebel) soyca Türk olarak kabul etmekte ve Türkistan'dan gelen kitabın baş karakteri Otsukarcı ile bu bağlamda bir diyaloğa sokmaktadır:

> Otsukarcı: "Sen Türk müsün?"
>
> Şeyhülcebel: "Ben Müslümanım."
>
> Otsukarcı: "Müslüman ne demek koca baba? Okumuş adama benzersin. Bir adamın önce bağlı olduğu bir bayrağı, bir avulu, bir obası olur. Din gönülleri birleştiren ayrı bir bağdır. İmandır. Ben sana uruğunu, boyunu, dokuz atanı soruyorum; sen bana dinden imandan söz açıyorsun. Uruğunu, soyunu, sopunu bilmiyor musun yoksa?
>
> Şeyhülcebel: "Ben de sizdenim."
>
> Otsukarcı: "Ne pis konuşuyorsun. Türküm de be adam. Ne korkuyorsun? Türküm diye bağır! Utanacak, korkacak ne var?"

> Şeyhülcebel: "Ben Türkten önce Müslümanım. Kurduğum bir mezhebim var. İnandığım bir imanım var. Yüzlerce, binlerce müridim var. Bir buyruğumla benim uğruma canlarını dahi verirler.
>
> Otsukarcı: "Senin imanın da kurduğun mezhep de kendine uşak bulup, kişi oğullarının ruhlarını aldatmak için örülmüş tuzaklar. Siz bilgisiz kişileri yalancı cennet vereceğiz, yalancı cehennemlerde yakacağız diye sevinç ve korkular içinde sersemletir, aldatır, peşinize takarsınız. Yeryüzünde kardeşlerinin iyiliği için çalışan adamın inanacağı iman bir tanedir: Doğruluk, çalışmak, kardeşlere yardım. Uğrunda öleceği iman da iki tanedir: Yurdu, bayrağı (Kozanoğlu, 1971a, s. 38).

Kozanoğlu Türk milletini oluşturan özellikleri okuyucularına tarif ederken din-millet ilişkisinin dışında Türklerin öteki milletlerden farkını da ortaya koymaya çalışmaktadır. Genelde bu durum Türklerin olumlu özelliklerle eşleştirilmesi ve ötekinin yerilmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Türkler kahramanlık ve savaşçılıkla (Kozanoğlu, 1971a, s. 47), kimseye uşaklık etmemekle (Kozanoğlu, 1971a, s. 48) ve yalan söylememekle (Kozanoğlu, 1978, s. 112) özdeşleştirilmektedir. Kozanoğlu her ne kadar *Arena Kraliçesi* başlıklı kitabının önsözünde tarihi roman yazmaktaki amaçlarından birinin "diğer milletlerin onurlarıyla oynamadan tarihteki başarı ve başarısızlıklarımızın içyüzünü açıklamak" (Kozanoğlu, 1979, s. 9) olduğunu belirtse de kitaplarında pek çok farklı millet aşağılamalarla anılmaktadır. Bu anlamda en sert davrandığı ise Bizanslılardır. Bizanslılar "kuvvetli karşısında köpekleşmekle" (Kozanoğlu, 1946, s. 118), "kahpelikle" (Kozanoğlu, 1946, s. 134), sefahat düşkünlüğüyle, entrikacılıkla, ahlaksızlıkla (Kozanoğlu, 1958, s. 13) ve riyakarlıkla (Kozanoğlu, 1979, s. 10) özdeşleştirilmektedir. Yahudiler korkaklıkla (Kozanoğlu, 1946, s. 216), kurnazlıkla, kibirle (Kozanoğlu, 1946, s. 229) ve ticarette "adam kazıklamakla" (Kozanoğlu, 1964b, s. 281) anılmaktadır. Çinliler mistisizme düşkünlükle (Kozanoğlu, 1974, s. 71-73), yalan söylemekle ve insan kandırmak için "bir maymun gibi" alçalmakla (Kozanoğlu, 1974, s. 84), gevezelikle, çokbilmişlikle (Kozanoğlu, 1981, s. 124) ve prensesleri aracılığıyla Türkler arasında fitne çıkarmakla (Kozanoğlu, 1981, s. 137) tarif edilmektedir. Kitaplarında daha az değinilen milletleri de çeşitli olumsuz özelliklerle anmaktan geri durmayan Kozanoğlu, Berberileri korkaklıkla ve yağma düşkünlüğüyle (Kozanoğlu, 1978, s. 120) itham ederken özellikle Berberi beylerini ise ahlaksızlık, dedikodu, birbirlerinin canına, malına ve ırzına göz dikip din kardeşi Türklere ihanetle (Kozanoğlu, 1978, s. 126-127) anmaktadır. Portekizliler "kancıklık", "insanlığın düşmanı"

olmak, ahlaksızlık, kalleşlik ve merhametsizlik özellikleriyle okuyucuya sunulmaktadır (Kozanoğlu, 1964b, s. 24, 118). Hintliler "cenk etmeyi bilmeyen" bir topluluk (Kozanoğlu, 2008, s. 242) olarak sunulurken Çingeneler ise "cinsini inkar edenler" (Kozanoğlu, 1946, s. 152) olarak belirtilmektedir.

"Türk ve ötekiler" bağlamında belirtilmesi gereken iki önemli husus bulunmaktadır. Bunlardan ilki özellikle korsanların anlatıldığı tarihi romanlarda Türklerin de bizzat Türk bir karakter tarafından olumsuz özelliklerle eşleştirilmesidir. Örneğin, Sencivanoğlu karakteri "Türk'ün karnı doyunca aklı uçkuruna gidermiş" (Kozanoğlu, 1973c, s. 68) demekte, Hızır Reis'in ise "Türk'ün karnı aş, koynu oynaş görmeden kavgaya girmez" (Kozanoğlu, 1973c, s. 126) ifadelerini kullandığı aktarılmaktadır. Her ne kadar Türk bir karakter tarafından söylenmese de *Fatih Feneri* kitabında da "hangi Türk şarabı görür de içmeden durabilirdi? Hangi Türk kavga etmeden, bir yerde çıngar çıkarmadan durabilirdi" (Kozanoğlu, 1964a, s. 267) ifadeleri geçmektedir.

İkinci olarak belirtilmesi gereken husus ise Türkler dışındaki bazı milletlerin de olumlu ifade ile anılması ya da kitabın geçtiği döneme göre farklı şekillerde ele alınmalarıdır. Örneğin, Türk korsanlarının İspanyollar ile savaştığı bölümde Kozanoğlu şu ifadeleri kullanarak İspanyolları övmektedir: "Yalnız Türk korsanları tarihinde değil, dünya korsanlık tarihinde de bugün, birbirine şövalyelikte denk iki ulusun, İspanyollarla Türklerin en kanlı, en korkunç, fakat en şanlı dövüşleri olarak geçecekti" (Kozanoğlu, 1978, s. 148). Konusunun Bizans'ın erken dönemlerinde geçtiği *Arena Kraliçesi* ve *Battal Gazi Destanı* romanlarında ise pek çok kez Bizans ordusunda Ermenice konuşulduğunu belirten yazar, *Battal Gazi Destanı* romanında Elenora karakteri için "Rum kızları gibi cilveli olmayan Elenora, Bizans'ın Ermeni kızları gibi kapalı bir kutu idi" (Kozanoğlu, 1946, s. 156) ifadelerini kullanmakta, ayrıca "bütün Anadolu Ermenileri ve Türkleri Vartan'dan tarafa geçtiler. Fakat Üsküdar'a gelince fettan Rum karıları ve kalleş Rum erkekleri işe karıştı" (Kozanoğlu, 1946, s. 163) diyerek Türklerle Ermenilerin birlikte hareket ettiğini belirttiği dönemlerde Ermeniler hakkında herhangi bir kötü yakıştırmada bulunmamaktadır. *Kubilay Hanın Gelini* kitabında ise Ermeni Prens Hayık, Türk karakter Timur Barak Han'a macerası boyunca eşlik etmekte,

kahramanlıklar göstermekte ve sadakatini "seninle cehenneme bile giderim" (Kozanoğlu, 1975b, s. 185) diyerek belirtmektedir. Osmanlı'nın son dönemlerini anlattığı *Tokat* isimli tiyatro oyununda ise Ermeni "Dikran" karakterine yer veren yazar, bu karaktere "Osmanlı'nın devleti ile aliliği çoktan tükendi. Osmanlılığı ise biz el birliği ile tabuta koyduk" (Kozanoğlu, 1948, s. 79) dedirtmekte ve İttihat Terakki'nin savaşı kaybedip dağılması üzerine Dikran, yanında çalıştığı İttihatçı Hasan Rıza aleyhinde yalancı şahitlik yaparak ona ihanet etmektedir. Bu bağlamda yazarın ölçütünün Türklerle beraber hareket etmek olduğu ve eski çağlardan bahsederken bir yergide bulunmadığı Ermenilere Birinci Dünya Savaşı dönemindeki isyanları sonrası cephe aldığı belirtilebilir.

Kozanoğlu millet ve milliyetçilik olgularını saltanat ile devşirmeler üzerinden de işlemektedir. Kozanoğlu'nun eserlerinde saltanat karşıtlığı sıklıkla yer almakta ve farklı dönemlerde geçen eserlerinde yazar saray hayatını hep entrika ile özdeşleştirmektedir. Örneğin, Harzemşahların sarayını anlatırken yazar şu ifadelere yer vermektedir: "Koca şarda Celâleddin Mengü Berti ve birkaç temiz yürekli bahadırdan başka herkes kahpelikle kötülük çamuruna boğazlarına kadar batmışlardı. Mehmed Töküş'ün sarayı bir batakhane idi" (Kozanoğlu, 1971a, s. 175). Benzer şekilde Türk korsanları övülürken "İstanbul'un türlü kahpe entrikalarla dalgalanan karışık çevresine ısınamayan Anadolu'nun bu temiz ruhlu, aslan yapılı, kurt zekalı çocukları" (Kozanoğlu, 1973a, s. 142) ifadeleri kullanılmaktadır. Yazar, Piri Reis'e "kendi oğullarını, kardeşlerini bile padişahlık hırsı için gizlice boğduran zalimler 'Kanuni', 'Adil' gibi soyadları alarak halkı kandırmaya çalışırlar" (Kozanoğlu, 1973c, s. 133) dedirtmekte, bu entrika ortamına doğdukları için Savcı Bey karakteri üzerinden "şehzade olmak korkunç bir şey" demektedir (Kozanoğlu, 1958, s. 108). Yazarın saltanata yönelik eleştirisi en başta bu makamın doğası ile ilgilidir. Bir milletin kaderine yön verecek insanlar bu güce yalnızca babaları da padişah olduğu için erişmektedir. Kozanoğlu liyakati milletin devamlılığı için hayati saymakta ve bu özelliği daha ziyade Orta Asya dönemlerinde ve sonrasında da Türk korsanlarında gördüğünü belli etmektedir. Gültekin, "biz adamı çalıştığı, işe yaradığı kadar alkışlar, yükseltiriz" (Kozanoğlu, 1981, s. 93) demekteyken Salih ve Oruç Reislerin anlatıldığı bölümlerde "tek övündükleri unvan da 'Reis' sözüydü. Onlar, Türk leventlerinin başına babadan miras olarak geçmemişlerdi.

Atılganlıkları, can yoldaş oluşları ve bilgileriyle reis olmuşlardı" (Kozanoğlu, 1978, s. 149) ifadeleri kullanılmaktadır. Kozanoğlu korsanların eski Türk geleneklerini yaşattığı düşüncesini en net şekilde Cafer Reis'den aktarmaktadır:

> Bizde "de la" lar "de lö" ler metelik etmez. Bizde adama babasına değil kafasına ve bileğindeki güce göre ad koyarlar. İyi bir kavga yapmaz, av avlamazsa adsız bile kalır… Biz babasıyla öğünen miskin şehzadelerin yolunu beğenmiyoruz (Kozanoğlu, 1973a, s. 24, 54).

Özellikle Osmanlı'nın kafes usulüne geçmesiyle şehzadelerin ileride yöneteceği milletten iyice koptuğunu ve saray entrikalarına boğulduğunu düşünen Kozanoğlu "belki şehzadeler böyle karanlık odalarda saklana saklana bir gün köpekleşeceklerdi" (Kozanoğlu, 1964a, s. 91) demektedir. Yazar, saray entrikalarına engel olmaması yönünden Kanuni Sultan Süleyman'ı ve entrika ile kardeş katlinin yolunu açması nedeniyle Yıldırım Beyazıt'ı kitaplarında eleştirirken Fatih Sultan Mehmet'i ise övmektedir. Bunun nedeni ise Fatih'in liyakatli bir padişah olarak görülmesidir:

> Bu otorite, kendisinden sonra gelecek bazı Osmanlı padişahları gibi Osmanoğlu ismine dayanılarak değil, çalışarak, Edirne'de geceleri sabahlara kadar herkes uyurken uyumayıp herkes dinlenirken dinlenmeyip kazanılan bir bilgiye ve az kişiye nasip olmuş bir cenk etme ve ettirme kabiliyetine dayanıyordu (Kozanoğlu, 1964a, s. 168-169).

Kozanoğlu'nun saray hayatında eleştirdiği entrikaların temel sorumluları ise devşirmeler olarak görülmektedir. Yazara göre bu insanlar içlerinden çıktıkları milletlere olan aidiyetlerini bırakmamakta (Kozanoğlu, 1978, s. 339-340) ve bulundukları makamları korumak için sürekli dalkavukluk yapmaktadırlar (Kozanoğlu, 1973a, s. 173). Özellikle devşirme kadınlar geleceğin padişahlarını yetiştirdiklerinden soyu ve kültürü bozan kişiler gibi konumlandırılmaktadır. Kozanoğlu bu görüşlerini "İstanbul'da oturan Rum karıları koynunda büyümüş Osmanoğulları" (Kozanoğlu, 1978, s. 35) ve "bu memleket Rum, Rus, Yahudi, Ermeni anadan doğan, bundan sonraki yarı Türk padişahlar ve dönmeler elinde batacaktı" (Kozanoğlu, 1978, s. 351) gibi ifadelerle ortaya koymaktadır. Yazarın bu konudaki görüşleri öylesine katıdır ki Sokollu Mehmet Paşa "cahil ve hain vezir" (Kozanoğlu, 1973a,

s. 236) olarak anılırken İstanbul'un fethinin anlatıldığı *Fatih Feneri* kitabında, tarihsel olarak kuşatmaya karşı tavrı nedeniyle eleştirilen ve Fatih tarafından İstanbul'un alınmasından sonra idam edilen Çandarlı Halil Paşa devşirme olmadığı için şu şekilde savunulur: "Tecrübeli sadrazam genç padişahın önünde bir türlü Rumi usul eğilip dalkavukluk edemiyordu. Rumdan dönme vezir Gedik Ahmet Paşalara, Zağnos Paşalara benzemiyordu" (Kozanoğlu, 1964a, s. 96).

Kozanoğlu'nun millet olgusuna yaklaşımını milliyetçilik kuramları bağlamında kesin bir yere oturtmak hayli zordur. Yazarın farklı kuramlarla ilişkili görülebilecek ifadeleri mevcuttur. Örneğin, kitaplarında çok farklı tarihi dönemleri ele alan Kozanoğlu, genelde Hunlar, Göktürkler ve Osmanlılar gibi ifadeleri kullanmamakta, primordiyalist bir yaklaşımla "tüm tarih boyunca devam eden tek bir millet" düşüncesiyle doğrudan Türkler demektedir. Bunun en somut örneklerinden birisi yabancı kaynaklarda *Barbary Pirates* (Britannica, 1998) olarak dahi adlandırılan korsanlar için "Osmanlı Korsanları" ifadesini değil "Türk Korsanları" ifadesini seçmesi ve "korsan" tanımının bugünkü gibi "deniz haydudu" şeklinde algılanmaması gerektiğini belirtmesidir (Kozanoğlu, 1978, s. 9). *Gültekin* kitabının sonunda "bütün Türk ulusu! Senin *kanından* gelmiş, senin adıyla övündüğün ve daha yıllarca da övünebileceğin Türk kahramanı Gültekin" (Kozanoğlu, 1981, s. 146) ifadesi kullanılmakta, yine Göktürkler döneminde geçen *Kolsuz Kahraman* kitabında ise tüm milletlerin olmasa dahi en azından Türklerin kadim çağlarda milli bilince erişmiş olduğu şu şekilde aktarılmaktadır: "O çağlarda Türklerden başka uluslar arasında milletine, yurduna, bayrağına karşı sevgi ve bağ bilinmezdi" (Kozanoğlu, 1974, s. 82). Kozanoğlu'nun bu ifadelerine karşın etnisiteden ziyade dil ve kültür unsurlarını önceledeği ifadeleri de mevcuttur. Örneğin, Türk karakter Otsukarcı, Cengiz Han'a "azınlıktalar diye içinden çıktığın Moğolları hor görüyor, Türk Hakanı'yım diyorsun. Doğru dürüst Türkçe bile bilmezsin" (Kozanoğlu, 1971a, s. 171) derken Cengiz Han üzerinden ise okuyucuya millet olmanın etnisitenin üstünde olduğu şu ifadelerle aktarılmaktadır:

> Ben bu göçebe avulları, senin Moğol, Türk, Tatar, Özbek, Kırgız dediğin cılasınları (savaşçıları) bir araya, bir bayrak altına alacağım. Ben Türk, Tatar, Moğol derdinde değilim. Ben avul başbuğu değil, ulus hakanı olacağım (Kozanoğlu, 1971a, s. 11).

Benzer şekilde yazarın soyca Türk olarak belirtmesine karşın eserlerini Farsça verdiği için Ömer Hayyam da eleştirilmektedir:

> O ve ona benzeyenlerle biz Türkler övünemeyiz. Yurduna, kendi diline, bayrağına, doğduğu yere yaramış mı? Ben ona bakarım. Türk ulusu bunlara verdiği yaratma, kafa dölüyle övündüğü kadar Türklerden kazandıkları bu değerleri de el diyarına, yabancılara sattıklarını da düşündükçe acınacaktır (Kozanoğlu, 1971a, s. 48).

Kozanoğlu'nun bu ifadelerine karşın modernist kuramda bahsedilen "milletlerin modernite sonrası ortaya çıktığı" görüşünü desteklercesine, Orta Çağ dönemindeki mücadelelerin milli olmadığı fikrini uyandıran ifadeleri de mevcuttur:

> Öyle bir Orta Çağ devrinde idiler ki öldürmek hak, ölmek de her gün olağan işlerdendi. Yenen daima efendi, yenilen de esir, köle oluyordu. Vatan ve memleket gibi büyük sözler adına değil sadece hanların, sultanların, imparatorların adına ve arada bir de Hazreti Muhammed'in, olmazsa Hristos'un mukaddesatı adı namına cenk ediliyordu (Kozanoğlu, 1964a, s. 184).

Benzer sözleri İstanbul kuşatması sırasında Bizanslı General Laskaridis, şehzade Mustafa'nın oğluna söylemekte, hatta neredeyse sınıfsal bir çıkarım yapmaktadır:

> Sen nasıl Türklerin kazanmasını istemiyorsan bizim kazanmamızı istemeyen Rumlar da var. Bu bir din veya millet kavgası değil, Bizans İmparatorluğu sarayının yeni efendisini seçmek için girişilen bir taht kavgası. Yani senin anlayacağın para kavgası, para. Sen yeme, ben yiyeyim davası bu… Sarfedilen yaldızlı sözler, politikacıların yoksul halkı birbirine kırdırmak için uydurduğu palavralar (Kozanoğlu, 1964a, s. 190-191).

Kozanoğlu'nun bu bağlamda eski Türklerde gördüğü "millet olma" olgusunu Osmanlı döneminde göremediği belirtilebilir. *Gültekin* kitabının sonunda Orhun Kitabeleri'nde

yazanları beş sayfa boyunca okuyucuya sunan yazar, Osmanlı döneminde geçen kitaplarında ise ya saraydan kısmen bağımsız hareket eden korsanları ya da tahta geçmekte başarısız olmuş Savcı Bey ve Mustafa Çelebi gibi şehzade figürleri konu edinerek saltanat ile arasına mesafe koymakta, vatanperverliği ve milliyetçiliği bu karakterler bünyesinde somutlaştırmaktadır. Yazar bunu en net şekilde *Patronalılar* kitabında ortaya koymaktadır:

> Bir zamanlar on yedi kişi ile dağa çıkıp koca bir Çin İmparatorluğunu deviren Türk kahramanları artık unutulmuş, adları sanları bile bilinmez olmuştu. Türkler, babalarını hakir ve sefil görüyorlardı, isimlerini 'Osmanlı' yapmışlardı. Türklük bir küçüklüktü. Arap, Acem tarihleri, edebiyatı almış yürümüştü. Yapılan camilerin, anıtların kitabeleri, ilim kitapları hep Arapça veya Farsça yazılıyordu. Osmanlı tarihi ise 'Ertuğrul Gazinin Anadolu'ya geçişiyle başlıyordu. Türk tarihi yoktu. Zevkler, duygular Araplaşmış, lisana inceliyor, süsleniyor diye tıpkı Selçuklu camileri gibi cicili bicili sathî bir şekil verilmişti (Kozanoğlu, 1972, s. 185).

Kozanoğlu'nun eserleri milliyet bağlamında incelendiğinde yazarın Türklerin sahip olduğu özelliklerden çok "ötekilerin" sahip olduğu özelliklerden bahsettiği ve bir anlamda bu zıtlıkla okuyucuya "kim olduklarından ziyade kim olmadıklarını" anlatmayı tercih ettiği görülmektedir. Bu durum Bizans ve Çin gibi tarihi düşman olarak gördüğü topluluklarda daha yoğun şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında Türk tarihini bir bütün olarak değerlendirmek isteyen yazarın Osmanlı dönemini milli bir dönem olarak göremediği anlaşılmaktadır. Cumhuriyet sonrası fikir ortamından da etkilenen Kozanoğlu, liyakat olgusunu merkeze alarak saltanatı eleştirmekte ve millete hizmet üretmektense entrika üreten bir mekanizma olarak değerlendirmektedir.

3.2.2. Fethedilen Kadınlar

Kozanoğlu'nun romanlarında değişen tarihlere ve olaylara karşın değişmeyen en önemli husus cinsiyetler arası hiyerarşidir. Kadınlık ve erkeklik olgularına her kitabında yer veren yazar mert ya da cesur gibi ifadeler yerine "erkeklik" kelimesini kullanmakta, hadım edilen karakterlerden bahsederken "en kıymetli uzuvları ölmüş bulunuyordu. Artık hissiz, yalnız yiyen, saban çeviren, duygusuz, burulmuş bir öküzden başka bir şey değillerdi" (Kozanoğlu,

1958, s. 136) demektedir. Özellikle Türk erkekleri savaşçılık ve dürüstlükle ilişkilendirilirken kadınlar bencillik, entrika ve güce tapmakla tanımlanmaktadır. Romanlarında erkek baş karakter kullanmayı tercih eden Kozanoğlu'nun *Arena Kraliçesi* ve *Kubilay Han'ın Gelini* kitapları bir kadına adanmış gibi görünseler de bu kitaplarda da aslında maceraya atılan ve hikâyede daha geniş bir yer tutan baş karakterler erkektir. Kozanoğlu'nun romanlarında erkek baş karakter genelde düşman saflarında yer alan bir kadına âşık olur ve sonunda onu "fethetmeyi" başarır. *Savcı Bey* kitabında Savcı Bey ve İrini Kantakuzinos, *Kolsuz Kahraman*'da Alpago ve Çinli Sarıçiçek, *Kızıl Tuğ*'da Otsukarcı ve Hasan Sabbah'ın kızı Sabiha, *Türk Korsanları*'nda Salih Reis ve Kontes DiFondi, *Sencivanoğlu*'nda Sencivanoğlu ve Mibahlı, *Kızıl Kadırga*'da Cafer Reis ve Vikontes Jagala, *Malkoçoğlu*'nda Malkoçoğlu ve Mariya Verböçi, *Hilal ve Haç*'da Tuğ Tekin ve Cin Danglter, *Atlı Han*'da Olcayto ve Alangoya bu duruma örnektir. Bu bağlamda belirtmek gerekir ki Türk ve erkek olan baş karakterin tam olarak fethetmeyi başaramadığı bir kadına, Teodora'ya yer vermesi yönünden *Arena Kraliçesi* kitabı istisnai bir konumdadır. Her ne kadar Teodora, Caberhan'a âşık olsa da hayat tarzını değiştirmediği için Caberhan tarafından ahlaksız bir kadın olarak görülür ve kitabın sonunda kavuşamazlar. Kozanoğlu'nun kitaplarında maşuk kadın düşman saflarında yer almasa dahi erkek baş karakter mutlaka bir aşk macerası içerisine girmektedir.

Kozanoğlu'nun romanlarında kadınlar ve erkekler arasında güç ilişkisi şüpheye yer vermeyecek biçimde kurgulanmaktadır. Kadınlar her zaman güçlü erkeğin peşinde koşmaktayken erkeğin etkilenmesine neden olan en büyük şey güzelliktir. "Ordu, kadınlar gibi, kuvvetli erkek istiyordu" (Kozanoğlu, 1981, s. 136) diyen yazar, *Battal Gazi Destanı* kitabında İren karakterine "aslan gibi bir erkekle deniz kenarında gezmek, onun aslan pençesini andıran kuvvetli parmaklarının acısını boynumda, keskin dişlerinin yerini dudaklarımda duymak isterdim" (Kozanoğlu, 1946, s. 156) dedirtmekte ve İtalyan düşesin kalesine baskın yapan Türk korsanlarından etkilenme nedenini okuyucuya şu şekilde açıklamaktadır:

> Düşes, bu aslan karakterli, iri vücutlu, çatık kaşlı, güneş çalığı, karayağız adamlara her kadında bulunan kuvvet, cesaret ve şöhrete karşı olan düşkünlüğün etkisi altında, merak ve hayranlıkla bağlanmıştı (Kozanoğlu, 1978, s. 234).

Bazı durumlarda erkeklerin sesleri dahi güçlerini göstermeye yetmekte ve kadınları etkileyebilmektedir. Yazar bu durumu aktarmak için "kızlar erkek sesinin heybetini, güzelliğini yüreklerinde sezdiler" (Kozanoğlu, 1974, s. 124) ve "güvertedeki tekmil korsanlar 'Hü' diye gürlediler. Canfeda Kadın yeniden bir bombardıman başladığını sandı. Erkek sesinin heybeti yüreğine işledi" (Kozanoğlu, 1973a, s. 142) şeklinde ifadeler kullanmaktadır.

Kozanoğlu'nun güçlü erkek tanımı yalnızca kas kuvvetini veya gür sesi içermemekte, maddi servete de atıf yapılmaktadır. Örneğin, *Kızıl Kadırga* kitabında baş karaktere akıl veren Yandım Ali Reis şu ifadeleri kullanmaktadır:

> Kadınlar bir, kediler iki, hangi mutfakta daha iyi yemek piştiğini hemen sezerler ve aşka, sevgiye değil, yemeğin iyisine doğru giderler. Uluç Ali de senden daha çok aşk babında bir şeyler bilmez ama gemileri, altınları, her kavgada üstün oluşu bu bilgisizliğini örtüyor. Mutfağından kedi, yatağından güzel karı eksik olmuyor (Kozanoğlu, 1973a, s. 149).

Kozanoğlu'nun kadınlar ile kediler arasında benzerlik kurduğu pasajlara diğer kitaplarında da rastlanmaktadır. "Sevmeyi değil de sevilmeyi istemek" ve "daha iyi yemek pişen mutfağın kokusunu almak" şeklindeki özelliklerle *Battal Gazi Destanı* romanında ve *Tokat* isimli tiyatro oyununda da kadın-kedi alegorisi kullanılmaktadır (Kozanoğlu, 1946, s. 135; Kozanoğlu, 1948, s. 61).

Erkeklerin kadınlardan etkilenmesinin temel nedeni ise kadınların güzelliğidir. Bunun en net ifadesi Hızır Reis üzerinden okuyucuya şu şekilde aktarılmaktadır:

> Kadınlara karşı büyük bir saygımız vardır, içimizde de büyük bir sevgi ve saygı taşırız, Düşes hazretleri! Sizi öldürmek aklımızdan bile geçmez. Allah'ın yarattığı en güzel yaratık olan

> kadını hiçbir Türk öldürmek istemez…. Biz, adi bir Hıristiyan köylüsünden Şarlken'in zevcesine kadar güzel olmak şartıyla her kadına aynı saygı ve sevgiyi gösteririz (Kozanoğlu, 1978, s. 172).

Kozanoğlu'nun romanlarında erkeklerin kadınları "fethetmesi" yalnızca onları kas gücü ya da maddi güçle etkilemesi ile gerçekleşmemekte, kadınların doğrudan alıkonup kaçırılması normal görülmektedir. Güç ilişkisinin bir uzantısı gibi görülen bu olgu Malkoçoğlu tarafından "kadınlardan başka mal çalmaktan hoşlanmam" (Kozanoğlu, 1971b, s. 14) şeklinde ifade edilirken Sencivanoğlu ise "kendi ayağı ile gelen kızdan hoşlanmam, ben gelinimi zor ile kaçırmalıyım... Ben korsanım, hacı baba değilim" (Kozanoğlu, 1973c, s. 79) demektedir. Üstelik romanlardaki kadın karakterler bu durumdan pek de rahatsız görünmemektedir. *Kızıl Tuğ* kitabında Cengiz Han'ın eşinin kaçırılmasını anlatan Kozanoğlu şu ifadeleri kullanmaktadır: "Tokta Beğ şimdi ayakta sendeleye sendeleye dolaşarak elindeki kupayı sallıyordu. Ayaklarının dibinde bir kadın oturuyordu. Ve bu kadın kaçırılmış olmaktan kıvançlı idi" (Kozanoğlu, 1971a, s. 120). Benzer şekilde Turgut Reis tarafından eşinin kalesinden kaçırılan Kontes, şövalyelerin yetişmesi sonucu kurtarıldığında onlara dönüp "çok mu lazımdı" (Kozanoğlu, 1978, s. 238) demekte ve Kozanoğlu da okuyucularına "tarih Kontesin Türk korsanlarının peşinden bile bile gittiğini yazmaktan vahşi bir zevk duyuyor" (Kozanoğlu, 1978, s. 134) açıklamasını yapmaktadır.

Her ne kadar kadınların kaçırılmasına dair atıflar görülse de Kozanoğlu'nun romanlarında erkekler aynı zamanda kadınlara karşı yufka yürekli de tasvir edilmeye çalışılmıştır. Kadın kaçırma olgusunun en çok normalleştirildiği korsanlık temalı kitaplarında dahi bu minvalde ifadeler mevcuttur. Örneğin, Sencivanoğlu bunu şu şekilde belirtmektedir:

> Kavgadan yılmayan ben, karı kısmına el kaldıramazdım, nedense. Bazen Cezayir'de, bazen Korsika sahillerinde, kadınların beni dövmeye kalkıştıkları ve başardıkları da olurdu. O zaman bir türlü el kaldıramaz, üstelik kaçmayı da yiğitliğe sığdıramadığımdan bir temiz dayak yerdim. Ve yoldaşlar yüzümde tırmık yarası görünce: "Gene gacolarla oynaşmış Sencivanoğlu" derlerdi (Kozanoğlu, 1973c, s. 23).

Korsanların en haşarı karakteri olan Kelle Bekir ise kadın ağlamasına dayanamamaktadır ve korsanlar "ırz düşmanı" değildir:

> Kelle Bekir güzel bir kadın, hele ağlayan bir kadın karşısına dayanamazdı. Yelkenleri indirdi, kıza sulanmaktan vazgeçti: "Ağlama, ağlama" dedi. "Ağlama be bizim reisimiz yufka yüreklidir. Sen onun Portekizlilere acımadığına bakma. Dileğin ne olursa olsun evelallah yine üstünden geliriz. Reis bir ben iki kadın ağlamasına dayanamayız."
>
> Güzel Hintli kız kendini topladı. Bu bir sürü kendini süzen, vücudunun bütün kıvrımlarını lezzetle seyreden, yiyecekmiş gibi bakan korsanların arasına girerken çok sıkılmıştı fakat işte en kaba en iri yarı ve korkunç gözükeni bile ne kadar temiz yürekli olduğunu gösteriyordu. Bunlar ırz düşmanı değildiler (Kozanoğlu, 1964b, s. 187).

Bu bağlamda kadınlara karşı zor kullanmayan, "el kaldırmayan" karakterlerin kadınları nasıl kaçırabileceği muallak gibi görünse de Kozanoğlu kendi fikir dünyasında bunun cevabını bulmuş gibidir. Yazara göre, kadınlar zaten erkeklerin gücünden etkilenmiş ve çoktan fethedilmiş olacaktır. Kaçırılma kısmı işin somutlaştırılmasından ibaret gibi görünmektedir.

Kozanoğlu'nun romanlarında kadınlara atfedilen özellikler düşünüldüğünde "mümkünse" erkeklerin kadınlardan uzak durması gerektiği mesajı da alınabilir. Yan karakterler sürekli bu minvalde uyarılarda bulunmakta ve bazen baş karakter de bu yorumlara katılmaktadır. Örneğin, üç yüzyıl Cezayir'i idare eden Türkler, "içki ve kadın dalgasına" kapıldıklarında bu toprakları kaybetmekte (Kozanoğlu, 1978, s. 297), Hintli bilge Şüca "bir işin içine kadın girdi mi sonu elbette cıvık çıkar" (Kozanoğlu, 1964b, s. 202) demekte, Sencivanoğlu "eksik etek, uzun saç, kısa akıl" sahibi dediği "karı kısmını" ciddiye almamakta (Kozanoğlu, 1973c, s. 70), Şehzade Mustafa'nın oğlu "kadınlara sır verip onların aklıyla yola çıkanın mahvolacağını" (Kozanoğlu, 1964a, s. 232) düşünmekte, Yandım Ali Reis ise "denize bir, kadına iki güvenme. Seni aldatacaklarını bil, tetikte dur" (Kozanoğlu, 1973a, s. 46) diyerek öğüt vermektedir.

Kadınlara yönelik kullanılan olumsuz yakıştırmalardan en sert şekilde nasibini alanlar ise Bizanslı kadınlar olmaktadır. Kozanoğlu genel olarak Bizanslıları ahlaksızlıkla eşleştirdiğinden kadınları da bu doğrultuda ele almaktadır. Bizans kadınları "sevdiği adamı sevmediği adamla aldatmayı bir sanat sayan nankörler" (Kozanoğlu, 1946, s. 19) olarak nitelendirilmekte, iki erkeği bir arada gördüklerinde "fıkırdamadan" duramamakta (Kozanoğlu, 1946, s. 72), kocası fakirleşip kuvvetten düşen Bizans kadını "ağlaya ağlaya eski kocasını bırakıp yeni ve kuvvetli bir sevgiliye" gitmekte (Kozanoğlu, 1946, s. 140) ve bu nedenle onlardan "babaları rakamla sayılmayacak kadar çok karışık veletler" (Kozanoğlu, 1946, s. 152) doğmaktadır.

Kozanoğlu istisnai olarak *Kızıl Kadırga* kitabında saygı uyandıran bir kadın karaktere, Uluç Ali Reis'in eşi Selime Hatun'a yer vermektedir. Yazar, okuyucuda bu intibayı uyandırmak için Selime Hatun'u "Uluç Ali'de bulunan ululuğa sahip, kendine saygı gösterilmesini emreden" bir karakter olarak tanımlamakta, Selime Hatun odaya girip Uluç Ali Reis'e baktığında "o heybetli korsan reisi, o emretmeye alışık zehir amiral gitmiş, yerine sancak indirmiş yoksul bir levent uşağı gelmişti" (Kozanoğlu, 1973a, s. 102-103) ifadeleri kullanılmaktadır. Ancak romanda Selime Hatun'un görevi Yuval-Davis'in kaydettiği "toplumsal cinsiyet kurallarını hatırlatan yaşlı kadın" olmaktır. Genç bir kadın olan Lükres'e gemi kaptanlığının verilmesinin tartışıldığı esnada buna karşı çıkan Selime Hatun şu ifadeleri kullanmaktadır:

> Erkekler bitti de şimdi güzel kızlara uğraş gemilerinin dümeni veriliyor… Böyle çapkın amirale, böyle orospulardan kurulu armada, kızlardan vardiya tayfası, kızoğlan kız kaptan… Kuzum sizde hiç utanma, sıkılma yok mu? Bu uçkurunuz belası uğruna daha nelere kadar düşeceksiniz? Uluç, ben yanından ayrılmadığım halde bu sahte kontesleri, bu yedi bin erkekten yedi kere arta kalmış uydurma markizleri, bu kırk kocalı bakire kraliçeleri hangi aşk pazarından topladın? (Kozanoğlu, 1973a, s. 107, 109)

Kozanoğlu *Tokat* isimli tiyatro oyununda da ilk kez feminist bir karakter olan Handan'a yer vermektedir. Her ne kadar oyunun konusu Osmanlı'nın yıkılış süreci gibi görünse de kadınlık ve erkeklik olgularının tartışılması eserde daha hakim konumdadır. Handan karakteri

erkekleri bencillikle suçlamakta (Kozanoğlu, 1948, s. 19) ve "Allah'ın bile erkek olarak tarif edilmesini" (Kozanoğlu, 1948, s. 23) eleştirmektedir. Kozanoğlu'nun kitabın başında "Frenk mekteplerinde okumuş, ukala ve saf" (Kozanoğlu, 1948, s. 6) olarak nitelendirdiği bu karakter, kadınlara yönelik savunmasını yaparken ise ancak "analık" rolüne sığınabilmektedir:

> Asıl kadın yani ana bir kahramandır. İnsanlığa yeni bir ruh katmak için bir ananın çocuğuna daha karnında iken kendi kanını vererek doğururken ve doğurduktan sonra yapabileceği fedakarlıklara girişebilecek kadar bile bir cesaret, bir istek erkekte yoktur. Erkek bu adı bile çalarak almıştır. Erkekte bir hırsız, bir eşkıya cesareti vardır. Arkadan saklanarak vurur, dişide bir kahraman ruhu vardır. Kendi hayatını öne koyarak korur (Kozanoğlu, 1948, s. 22).

Kozanoğlu, anlattığı tarihi dönemler göz önüne alındığında kadın-erkek ilişkilerini gerçekçi bir şekilde aktardığını düşünüyor olabileceği gibi okuyucularının genelde erkekler olacağı varsayımıyla hareket ettiği yorumu da yapılabilir. Kozanoğlu'nun vefatına yakın yapılmış olan 1965 nüfus sayımına göre erkeklerin okuryazarlık oranı %64,6 iken kadınlarda bu oran yalnızca %27,5 ile erkeklerin yarısı kadar dahi değildir (TÜİK, 2010, s. 19). Bunun yanında Hülya Argunşah da Kozanoğlu'nun okurlarının lise seviyesinde olduğu yorumunu yapmaktadır (Argunşah, 1990, s. 136). Bu veriler ele alındığında yazarın genç erkek okurlarını "gönül meselelerinin ve kadınların doğası" hakkında bilgilendirmeye çalıştığı yorumu daha gerçekçi görünmektedir.

3.2.3. Savaşçı Kahramanlar

Kozanoğlu'nun on sekiz tarihi romanının her birinde savaşçı ve kahraman özelliğine sahip, iyi silah kullanan, vatanı ve bayrağı için fedakarlıktan kaçınmayan, okuyucunun kendini özdeşleştirip örnek alması beklenen karakterler yer almaktadır. Bu durum Kozanoğlu için aslında bir çelişki de yaratmaktadır. Kurucularından olduğu *Arkitekt* dergisinde yer alan "Sanatta Nasyonalizm" başlıklı yazısında yazar, "Osmanlı devlet ricalinin Türk'ün şaheserlerini görmek bile istemediğini, Türk'ün iyi bir silahşor olmasından başka hiçbir

şeyiyle iftihar edilemeyeceğini düşündüklerini" belirterek sanat için şu ifadeleri aktarmaktadır:

> Bir memlekete, bir devirde, sadrazam, serasker, bahriye nazırı muvakkat bir zaman için hâkimdir. Sanat ise eğer o şehre kendi benliğiyle hâkim olabilmişse o şehri artık onun hakimiyetinden kurtarmak imkânsızdır. Sanat ebedî hâkimdir. Allah gibi (Kozanoğlu, 1934, s. 52).

Bu yorumuna karşın Kozanoğlu on sekiz tarihi romanının hiçbirinde Türk bir sanatçıyı, bilim adamını ya da felsefeciyi anlatmayı tercih etmemiştir. Kendisi gibi mimariyle de ilgilenmiş olan Ali Şir Nevai, Yunus Emre, Ahmet Yesevi ve Kaşgarlı Mahmut gibi eserlerinde konu edilmesi muhtemel görülebilecek isimlerin hiçbirisi Kozanoğlu'nun tarihi romanlarında yer almamaktadır. Yazar, sanat için "ebedi hakimdir" demiş olsa da tarihteki asıl kırılma noktalarının savaşlar olduğunu düşünüyor olacaktır ki İstanbul'un fethedilmesi, Viyana kuşatması, Preveze ve İnebahtı deniz savaşları gibi askeri olaylar ise romanlarında kapsamlı bir şekilde işlenmektedir. Bu savaşların kazanılmasını sağlayan kahramanlardan ya da kaybedilmesinden sorumlu olan, başta devşirmeler olmak üzere yöneticilerden ve paşalardan bahsedilmektedir. Bu bağlamda Kozanoğlu'nun zihin dünyasında, sanat hakkında söylemiş olduğu sözlere karşın, militarizmin daha hayati görüldüğü belirtilebilir.

Kozanoğlu'nun romanlarında baş karakterin iyi silah kullanması ve dövüşmesi adeta bir zorunluluktur. Yazar bu durumu Hobbes'un "insan insanın kurdudur" anlayışına benzer bir şekilde "doğanın kanunu" olarak gördüğünü şehzade Mustafa'nın oğlu üzerinden şu ifadelerle aktarmaktadır:

> Ölmek ve öldürmek, insanların, hayvanların yaşamaları için başvuracakları tek çaredir. Öldürmeyen öldürülür, vurmayan vurulur… En büyük ölüm topunu yapan, en çok yaşamaya hak kazanan olacaktır (Kozanoğlu, 1964a, s. 47).

Hayatın bir gerçeği olarak gördüğü bu durumun Türkler arasında daha çocukluktan başladığını "bir çocuk kan dökmezse, kafa kesmezse, büyük bir av yapmazsa ad alamazdı"

(Kozanoğlu, 1974, s. 10) ifadeleriyle belirten yazar, Türklerin "bahadırlıkla ün almış" (Kozanoğlu, 1971a, s. 47), "cengi kendisine zevk edinmiş" (Kozanoğlu, 1964a, s. 172) bir millet olduklarını ve "Türkün aşkının silah, sevgilisinin ise atı" (Kozanoğlu, 1971a, s. 64) olduğunu kaydederek "bir Türk'ü ancak o da kocayınca başka bir Türk'ün kılıcı öldürebilir" (Kozanoğlu, 1971a, s. 50) demektedir.

Kozanoğlu'nun romanlarında Türk olmayan karakterler övüldüğünde bunun nedeni de savaşçılıkları olmaktadır. Örneğin, romanlarında diğer sahabelerden bahsetmeyen yazar sıklıkla Hazret-i Ali'ye atıfta bulunmaktadır. Genelde romanın baş karakteri övülürken "böyle pehlivan Hz. Ali'den bu yana gelmedi" (Kozanoğlu, 1973c, s. 57), "Allah bu delikanlıya Hazreti Ali gücü vermiş" (Kozanoğlu, 1973a, s. 217) gibi ifadeler kullanılmaktadır. *Türk Korsanları* kitabında ise yabancı Anriko'yu Müslüman olmaya ikna etmeye çalışan Oruç Reis, Hazret-i Muhammed'in "tokadı yemeden önce yanağına zırh kapla, düşman yaklaşırken, sen ondan önce davran, tokadı yapıştır" (Kozanoğlu, 1978, s. 128) dediğini iddia etmektedir. Anriko ise buna cevap olarak "tam korsan olacak peygamber" demektedir.[1] Benzer nedenlerle XI. Konstantinos Paleologos okuyucuya şu şekilde anlatılmaktadır:

> Putperest ve hayatında asla Hristos'u bir Allah olarak tanımamış, sevgili karısını kaynar su dolu kazanlarda diri diri kaynatmış edepsiz ve korkak bir Kosti'nin kurduğu Bizans şehrini, Hazreti İsa ve Allah'ı tanıyan, dindar, kahraman bir Kosti, temiz kanıyla yıkayarak son dakikaya kadar korumak üzere vazifesi başında kaldı (Kozanoğlu, 1964a, s. 304).

Kozanoğlu'nun karakterlerinde yansıttığı savaşçılık belli kurallara riayet eden, şövalyevari bir savaşçılıktır. Bu durumu Savcı Bey "yendiğim adamı elinde kılıç yokken öldürmek hoşuma gitmez" (Kozanoğlu, 1958, s. 92) şeklinde ifade etmekte, Otsukarcı "seni yere ben yıkmadım. Ayağın takıldı. Böyle düşmüş düşmana vurmak yiğitlik şanından değildir" (Kozanoğlu, 1971a, s. 15) demekte, yazar Türk töresince iki kişi dövüşürken birisi ölmeden arkadaşlarının kavgaya dahil olamayacağını okuyucuya hatırlatmakta (Kozanoğlu, 1971a, s.

[1] Bu ifade, kitabın Bilge Kültür Sanat baskısında sansürlenmiştir.

14), Meço Han aman dileyenlerin bile "kafalarını ezdiği" için "Türk Hakanı'na yakışmayacak şekilde davrandığı" (Kozanoğlu, 1981, s. 143) belirtilmektedir.

Kozanoğlu'nun kahramanlarında görülen önemli bir ortaklık da başına buyruk olmaları ve gerektiğinde yöneticilere karşı çıkmaktan çekinmemeleridir. Kahramanları başına buyruk yapan temel nokta ise gereksiz şiddet gösterilmesidir. Vatanına, bayrağına ve ulusuna bağlılık konusunda herhangi bir tereddüt göstermeyen ve savaştan kaçınmayan kahramanlar eğer başlarındaki yöneticinin uyguladığı şiddetin şövalyelikten uzak ve zalimane olduğunu düşünürse onlara karşı çıkmaktadır. Bu durumu Alpago karakteri "biz hakanı da severiz fakat bayrağımıza, yurdumuza, ulusumuza olan sevgimiz daha başta gelir" (Kozanoğlu, 1974, s. 97) şeklinde özetlemektedir. Kozanoğlu'nun kahramanları zalimlik gördüğü durumda hakanla yüzleşmekten ve ona yanlış yaptığını söylemekten de geri durmamaktadır. Örneğin, Otsukarcı karakteri Cengiz Han ile yüzleşerek ona şunları söylemektedir:

> Görüyorum ki Timuçin artık kötü bir baş olmuşsun; senin gözünü kan bürümüş, sen acunu ayaklarının altında görmek istiyorsun. Bunun için de yüzlerce, binlerce sayısız âdemoğlunun birbirleriyle uğraşmasını, kardeşin kardeşi, babanın oğulu, yoldaşın arkadaşı öldürmesini doğru buluyorsun. Ne istiyorsun? Kazandığın bayraklar, ülkeler, taçlar, erler sana yetmiyor mu? Daha ne istiyorsun? (Kozanoğlu, 1971a, s. 171)

Benzer şekilde, aman dileyenleri bile öldürdüğü için eleştirilen ve yaşlandıkça huysuzlaşıp kötü kararlar aldığı belirtilen Meço Han'a Gültekin tarafından "Türk Hakan'ı olduğu" hatırlatılır ve ona göre davranması istenir. Bu sırada ordu da hakanın çadırı dışında toplanarak Gültekin'e destek verdiğini göstermektedir (Kozanoğlu, 1981, s. 139-141). *Kubilay Han'ın Gelini* kitabında ise "hakanla yüzleşmenin" de ötesine geçilecek gibidir. Kubilay Han'ın yeğeni Argon Han'ın hizmetinde çalışan Timur Barak Han kendisine amaç olarak "yoksul ve çıplak insanları, onları ezen ve köle diye kullanan Hanlar, Krallar, Sultanlar ve Noyanlar elinden kurtarmayı" seçtiğini belirtir (Kozanoğlu, 1975b, s. 197) ve Kubilay Han'ı insafsız bir hakan olarak gördüğünden onu öldürmeyi tasarlar. Ancak vezirinin "burada insanları seven, yoksullara iş veren, kentleri süsleyen bir büyük insan var" (Kozanoğlu, 1975b, s. 173)

diye tanımladığı Kubilay Han'ı tanıdıkça Timur Barak Han da fikir değiştirir ve bu durumu şu şekilde açıklar:

> Ben bir Hakan'ı, yoksul insanları köpek gibi kullanan, dedesi Cengiz, babası Tuluy Han gibi insanlık kasabı bir canavarı öldüreceğimi sanıyordum. Halbuki karşıma bir insan çıktı. Timuçin gibi bir katilden Kubilây gibi bir torun çıkacağını kim umardı? (Kozanoğlu, 1975b, s. 170)

Bu bağlamdaki en uç karakter ise *Hilal ve Haç* kitabında yer alan Kadı Han karakteridir. Kadı Han da her silahı kullanmayı bilen iyi bir savaşçı olma özelliğine sahiptir ve insafsız olduğunu düşündüğü Kazıklı Voyvoda ile mücadele etmekten çekinmemektedir ancak Üçüncü Haçlı Seferleri'ne katılan Friedrich Barbarossa ve Aslan Yürekli Richard karakterlerinin zalim yöneticiler olmadığını düşündüğünden onlarla dostluk kurar. Selahaddin Eyyubi'nin emrinde çalışmasına rağmen Haçlıları işgalci olarak görüp onlarla mücadele etmektense kendini "insanlığın temsilcisi" gibi konumlandıran bu karakter, barış ortamının tesis edilmesine çalışır ve kitabın sonunda Aslan Yürekli Richard'a İngiltere'ye dönerken eşlik etmeye karar verir. Kozanoğlu bu karakter ile evrensel bir "insanlık" mesajı vermeyi amaçlamaktadır ve bunu Kadı Han'ın Richard ile yaptığı sohbetteki şu sözleriyle okuyucuya aktarır:

> İkinizden hangisi yenilirse bu insanlık, Allah ve peygamberler için çok büyük bir kayıp olacaktır. Ben sizin üçünüzün de yenilmesi ya da yenmesi için değil, üçünüzün de el ele verip insanlık ve Allah yolunda birlikte yürümeniz için çalışıyorum (Kozanoğlu, 1976, s. 134).

Kozanoğlu'nun zalim liderleri eleştirmesine ve okuyucusuna başına buyruk kahramanlar sunmasına karşın olaylar ihtilal aşamasına geldiğinde bu duruma yaklaşımının tereddütlü olduğu görülmektedir. Dursun Ali Tökel'in Patrona Halil İsyanıyla ilgili en doğru değerlendirmelerden birinin yapıldığını belirttiği (Tökel, 2004) *Patronalılar* kitabında, başta isyana destek veren Patronalı Mustafa karakterini yaratan Kozanoğlu, daha sonra Patronalıların da eleştirdikleri zalimliği ve keyfiliği uygulamaya başladığını belirterek Mustafa'ya isyanın başı olan Patronalı Halil'i öldürtür ve halka dayanmadan yapılan

ihtilallerin hiçbir zaman devrim olamayacağını belirtir (Kozanoğlu, 1972, s. 2). Benzer şekilde *Arena Kraliçesi* kitabında Bizans'ta sık sık yaşanan ihtilalleri konu edinen yazar burada dökülen kanları eleştirmekte ve saydığı pek çok özelliğin yanında "ihtilallerimizle de Bizans karakteri yaşadığımızı" belirtmektedir (Kozanoğlu, 1979, s. 10). Özellikle *Arena Kraliçesi* romanın tefrikasına Eylül 1964 tarihinde başladığı düşünüldüğünde Kozanoğlu'nun Türkiye'nin yeniden bir ihtilaller silsilesine girmesinden çekindiği ve güncel olayların etkisiyle bu konuyu seçtiği yorumunu yapmak mümkündür. 27 Mayıs 1960'tan yalnızca iki yıl sonra başarısız bir darbe girişiminde bulunan Talat Aydemir, ordudan atılmış olmasına karşın 20 Mayıs 1963 tarihinde yine başarısız olan bir darbe girişimine öncülük etmiştir. Kozanoğlu'nun bu olaydan sonra yazdığı ilk romanı olan *Arena Kraliçesi*'nde ihtilal konusunu işlemesi tesadüf görünmemektedir.

Kozanoğlu'nun romanlarında yarattığı kahramanlarda kendi hayat hikayesinden ve dönemin siyasi figürlerinden etkiler görülmektedir. Daha ortaokulda iken öğrenci ayaklanmasına önderlik eden, Mühendis Mekteb-i Âlisi'nde okurken 600 öğrenci ile birlikte Büyükada vapurunu işgal eden Kozanoğlu, hocalarının ve dönemin bürokratlarının mimari kararlarını gazete yazıları ile eleştirmekten geri kalmamış ve Beşiktaş kulübündeki yöneticiliği de olaylı sona ermiştir. Bu bağlamda mücadeleden ve tartışmadan kaçınmayan bir profil çizen Kozanoğlu'nun bu özelliğini romanlarının kahramanlarına da aktardığını belirtmek mümkündür. Yazarın saltanata, yetersiz ve zalim yöneticilere isyan eden ancak bu isyanını da genelde vatan, millet ve bayrak aşkı için gerçekleştiren karakterleri başta Atatürk olmak üzere Kurtuluş Savaşı sürecini yöneten subayları da çağrıştırmaktadır.

Kozanoğlu anlattığı tarihi dönemlerde savaşçılık ve cesaret olgularını kaçınılmaz ya da kendi ifadesiyle "geçer akçe" görmektedir. Bunu Kadı Han üzerinden "o devirlerde geçer akçe olan üç şeye hakimdi. Çok cesurdu. Çok kuvvetli idi. Atın üstünde yayan yürüdüğünden daha rahat oturuyordu" (Kozanoğlu, 1976, s. 20) şeklinde ifade eden yazar Battal Gazi karakteri üzerinden ise "o zamanlar geçer akçe olarak yalnız kahramanlık ve cesaret para ettiğinden" (Kozanoğlu, 1946, s. 50) sözleriyle ortaya koymaktadır. Ancak yazar bu hasletlerin kişisel çıkarlar yerine değil de millet uğruna kullanılması ve zalimlik noktasına varmaması

gerektiğini belirterek bir denge kurma arayışındadır. Bu bağlamda Kozanoğlu'nun okuyucuya sunmak istediği "kahraman", Gültekin karakteri üzerinden şu şekilde somutlaştırılmaktadır:

> Gültekin bütün sertliğine rağmen çok cesur, atılgan, yurdu, ulusu için canını ateşten sakınmaz bir kahramandı. Yoksulları korur, zorbalara aman vermezdi. Kimseye kötü söz etmez, kimsenin malına, canına göz dikmez, son söz kılıca kalmadan tatlı dili elden bırakmazdı. Fakat bir kere de söz kılıca kalırsa yağıyı yere sermeden kılıcı kınına koymazdı. Yakışıklı, cesur, sıcak kanlı bir gençti. Yağıları bile onu severlerdi. Sırtlarında kılıcının yarası bulunan birçok Çinli başbuğun bile: "Gültekin temiz bir bahadırdır," dedikleri çok duyulmuştu (Kozanoğlu, 1981, s. 62).

Son derece üretken bir hayat yaşayan Kozanoğlu'nun farklı meslekler icra etmek dışında farklı edebiyat türlerinde de eserler verdiği görülmektedir. Tarihi romanlarının hepsinde milliyetçilik, toplumsal cinsiyet ve militarizm temalarına rastlanmaktadır. Yazar, romanlarında okuyucuya ideolojik mesajlarını vermek amacındadır (Kaya, 2010, s. 51). Kozanoğlu'nun oluşturduğu karakterlerde kendi yaşamından da izler barındıran başına buyrukluk ve milliyetçilik özellikleri görülür. Bunun yanında toplumsal cinsiyet rolleri hususunda da okuyucusunu yönlendirmeye çalışan yazar, romanlarında mutlaka bir aşk ilişkisine yer vererek kadınlık-erkeklik olgularını tartışmaktadır. Ulus-devletin ve Cumhuriyet'in kurulmasının fikir ikliminden etkilenen Kozanoğlu'nun saltanata karşı tavır aldığı, vatan ve milletin iyiliği için kendi yöneticilerine karşı çıkmaktan çekinmeyen roman karakterleriyle Kurtuluş Savaşı dönemindeki subaylarla da bağlantı kurduğu, Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi'nde belirttiği gibi herkesle mücadele etmek zorunda kalsa dahi bundan çekinmeyen karakterler yarattığı, Cumhuriyet devrimlerini çağrıştıran hususlara romanlarında yer verdiği görülmektedir.

Kozanoğlu'nun romanlarındaki yoğun militarizm teması, yazarın asıl ebedi hakimin askerler değil de sanat olduğu konusundaki görüşleriyle çelişki yaratmaktadır. Bu anlamda yazarın yine içinde bulunduğu dönemden etkilenmiş olabileceğini belirtmek gerekir. 1905 yılında doğup 1966 yılında vefat eden yazar Birinci Dünya Savaşı, Kurtuluş Savaşı ve İkinci Dünya

Savaşı dönemlerini görmüş, başarılı ve başarısız askeri darbelere tanık olmuş, ömrünün çoğunda Türkiye'de asker kökenli kişiler cumhurbaşkanlığı yapmıştır. Yazarın yaşadığı dönem militarizmin yoğun hissedildiği bir dönemdir.

SONUÇ

Tarih bilimi geçmişi belirli bir disiplin içerisinde incelerken edebiyat eserleri geçmişin gerçeklerini hayallerle de süsleyebilmekte, kendi dönemlerindeki insanları yüzlerce hatta binlerce yıl önceki dünyanın içerisine sokabilmektedir. Bu bağlamda şiir ve hikâye gibi edebi türlerin de kullanılabilmesine karşın okurlarına hayli kapsamlı bir dünya sunmayı başarabilen romanların edebiyat tarihinde müstesna bir konumda olduğu söylenebilir. Okuyucular romanlarda karakterlerin zihin dünyasını anlayabilmekte, karakterlerin bulunduğu ortamın betimlenmesi aracılığıyla kendilerini de o ortamda hayal edebilmekte, diyaloglar sayesinde ise adeta anlatılan toplumun bir ferdi gibi onlarla aynı dili konuşur hale gelebilmektedir. Bu sayede yazarlar da hayallerinin yanında kendi fikirlerini de olay örgüsü içerisinde okuyucuya aktarma fırsatı bulabilmektedir.

Sözlü edebiyat ürünü olan destanların devamı niteliğindeki romanlar özellikle modernite sonrası yaygınlaşan bir edebi tür olarak öne çıkmıştır. Romanların çeşitli alt türler halinde incelenmesi mümkün olsa da özellikle tarihi romanlar müstesna bir konumda bulunmaktadır. Yazarlar bu roman türünde okuyucuya kendisinin de içerisinde yer aldığı toplumun geçmişini anlattığı iddiasını gütmekte, tarih biliminin bulguları ile okuyucuya sunmak istediği hayaller arasında bir denge sağlamaya çalışmaktadır. İlk kez Walter Scott'ın 1814 yılında yayımladığı *Waverley* romanıyla başladığı kabul edilen bu edebi tür, bilimsel dokümanlardansa edebi bir üslupla yazılmış eserlerden tarihi öğrenmek isteyen okuyucular arasında da son derece popüler olmuştur. Bunun sonucunda tüm dünyada bilinen, kültleşmiş, tiyatro ve sinemalara aktarılan, Nobel ödülleri alan kitaplar ortaya çıkmıştır.

Türkiye'de ilk örnekleri 19. yüzyılda görülmeye başlansa da tarihi romanın asıl yaygınlaşması Cumhuriyet sonrası dönemdir. İlk romanının tefrikasına 1925 yılında başlayan Abdullah Ziya Kozanoğlu bu anlamda Türkiye'deki modern tarihi romanların da öncüsü konumundadır. Cumhuriyet'in erken dönemi diyebileceğimiz 1920'li ve 1930'lı yıllardan başlayarak Kozanoğlu dışında çeşitli yazarlar da tarihi romanlar yayımlamaya başlamış, bu romanlar yeni kurulan ulus-devletin ulus inşası sürecindeki popüler tarih ürünleri haline

gelmişlerdir. Bu tarihi romanlarda Türklerin Orta Asya dönemlerinden Selçuklu Devleti dönemlerine, Osmanlı döneminden Kurtuluş Savaşı'na kadar farklı tarihsel dönemlerdeki varlıkları vurgulanmış, çeşitli kahramanlar yüceltilirken tarihi bazı figürler ve olaylarla da hesaplaşma içerisine girilmesi mümkün olmuştur.

Yıllar geçtikçe tarihi romanlarda artık karşımıza modern ideolojilerin izleri de çıkmaktadır. Farklı siyasi görüşlerdeki yazarlar farklı tarihi dönemleri romanlarında ön plana çıkarmakta ya da tarihi olayları okuyucularına birbirlerinden farklı yorumlar eşliğinde sunmaktadır. İdeolojik olarak aynı sınıfta değerlendirilemeyecek, dünyaya ve tarihe farklı şekillerde bakan bu yazarlarda ilginç bir şekilde aynı ortak temaların kullanıldığı görülmekte, toplumsal cinsiyet ve savaşçılık/kahramanlık temaları yoğun şekilde romanlarda yer almaktadır. Yazarlar okuyucularına kadınların ikinci planda kaldığı bir toplumsal kadınlık-erkeklik rol dağılımı yansıtmaya çalışırken savaşçılık, ölmek ve öldürmek temaları ise kaçınılması mümkün olmayan tarihsel gerçekler olarak sunulmaktadır. Bunların yanında toplumun ortak tarihini anlatma iddiası güdüldüğünden farklı şekillerde yorumlansa da bir "biz" algısı da görülmektedir.

Tarihi romanlardaki "biz" algısının farklı şekillerde olmasının nedeni milleti oluşturan öğelerin ne olduğu ve milletlerin tarihi başlangıçlarının ne zaman olduğu konusunda görüş birliğine varılamamasıdır. "Primordiyalist" şeklinde adlandırılan kurama göre milletler doğal toplumsal yapılardır ve bir başlangıçları yoktur. Bu kuram içerisinde milletleri genetik bağlarla açıklamaya çalışan ve etnik kimliğin insanın duyu organları kadar doğal bir parçası olduğunu savunan görüşler yer almaktadır. "Modernist" kurama göre ise milletler tarihsel anlamda yeni diyebileceğimiz olgulardır. Bu kuramın düşünürleri millet olgusunun modernitenin bir ürünü olduğunu belirterek milletlerin ortak lisanlarının farklı lehçelerden arındırılıp ortak yüksek kültür oluşturulması, bazı geleneklerin sonradan oluşturulmasına rağmen aslında kadim geleneklermiş gibi "icat edilmesi", ortak milli eğitim sağlanması ve matbaa kapitalizminin yaygınlaşması sonucu gazete ve roman gibi ürünler aracılığıyla insanların hiç tanışmadığı kişilerle dahi kendini aynı topluluğun üyesi olarak tahayyül etmesi sayesinde milletlerin ortaya çıktığını savunmaktadır. Bir anlamda bu iki kuramın ortasında

yer aldığı söylenebilecek "etnosembolizm" kuramı ise modern dönemdeki milletlerin aslında modernite öncesindeki toplulukların devamı olduğunu savunmakta ancak primordiyalistlerin aksine milletlerin tarihin başından beri var olan ve değişmemiş yapılar olmadıklarını belirtmektedir. Bu kuramın düşünürleri milli destanlar, semboller ve dil aracılığıyla toplulukların "öz"lerini koruyabildiğini ancak modernite sonrasındaki aydınların bir anlamda "uyuyan güzeli uyandıran" kişiler olarak modern anlamdaki milletleri ortaya çıkardıklarını belirtmektedir. Bahsedilmiş olan kuramların dışında milletlerin toplumdaki "alt kimliklerin" unutulması sayesinde ortaya çıktığını belirten Ernest Renan ya da imparatorluklar döneminde dahi bir devlet-ulus bağının bulunabileceğini iddia eden Azar Gat gibi düşünürler de mevcuttur.

Millet ve milliyetçilik olguları bağlamında pek çok çalışma gerçekleştirilmiş, kuramlar üretilmiş olmasına karşın toplumsal cinsiyet olgusunun milliyetçilikle bağı konusunda çalışmaların arttırılması gerekmektedir (Yuval-Davis, 2014, s. 18). Toplumsal cinsiyeti milliyetçilik bağlamında inceleyen düşünürler kadınların genelde kamusal alan-özel alan ayrımında özel alanın içerisinde konumlandırıldığını ve bu nedenle kamusal bir olgu olan millet içerisinde yeterince ele alınmadıklarını belirtmektedir. Bu bağlamda karşımıza çıkan "kadınlık", erkeklerin savaşlarında korunan bir unsur, toplumun "onurunun taşıyıcısı" ve toplumun nüfus anlamında devamlılığını sağlayıp kültürü gelecek nesillere aktaran "anne" rolleridir. Bu rol dağılımı nedeniyle devletler kadınların kaç çocuk yapması gerektiğine dair politikalar geliştirebilmekte, kadınlar seçme ve seçilme gibi temel vatandaşlık haklarını dahi erkeklerden sonra elde etmektedir. Türkiye özelinde de kadınlık rollerinin benzer şekilde kurgulandığı görülmektedir.

Askerliğe dair değer yargılarının ve davranışların sivil toplum tarafından da benimsenmesini ifade eden militarizm, toplumları dönüştürmek ve "asker millet" yaratma gayesindedir. Bunu gençlerin beden terbiyesi olarak görülen spor faaliyetleri, izcilik teşkilatları, disiplin ve hiyerarşi vurgusu, zorunlu askerlik, moda ürünleri ve sinema aracılığıyla somutlaştıran militarist düşünce, toplumların ölmek ve öldürmek olgularını kaçınılmaz görmesini amaçlamaktadır. Türkiye'de ise bahsedilen bu olguların yanında doğrudan askerlerin sivil

siyasete müdahaleleri de görülmekte, askerler sivil hayatın yöneticisi konumuna da gelebilmektedir.

Bu tez Türkiye'de yazılmış olan diğer tarihi romanlarda da karşımıza çıkan milliyetçilik, toplumsal cinsiyet ve militarizm temalarının Abdullah Ziya Kozanoğlu'nun romanlarında nasıl işlendiğini analiz etmeyi amaçlamış, bahsi geçen temaların Kozanoğlu'nun romanlarında da merkezi bir konumda olduğu ortaya konmuştur. Romanlarının dışında tiyatro oyunları, çizgi romanlar, hikayeler ve gazetelerde köşe yazıları yazıp Türkiye'nin ilk mimari dergisinin de kurucuları arasında yer alan Kozanoğlu, aynı zamanda mimarlık, müteahhitlik, spor kulübü yöneticiliği ve tiyatro yöneticiliği gibi farklı mesleklerle de ilgilenmeyi başararak çok yönlü yaşamıyla öne çıkmakta ve diğer roman yazarlarından ayrışmaktadır. Buna karşın romanlarında seçtiği tarihi dönemler ve işlediği temalar yönünden ise diğer tarihi roman yazarlarından belirgin bir ayrışma göstermemektedir.

Kozanoğlu, romanlarında millet olgusunu zıtlıklar kullanarak tarif etmiş, Türkleri genelde çeşitli pozitif özelliklerle eşleştirirken "ötekiler" ise yer yer hakarete varan tariflerle okuyucuya sunulmuştur. Bu durum diğer toplumların yaşayış özelliklerini hatta dinlerini de kapsamaktadır. Ancak belirtmek gerekir ki yazarın Müslümanlığa ve Türklere de çeşitli eleştiriler getirdiği ifadeleri mevcuttur. "Bizanslaşmak" ifadesini yozlaşmakla eş anlamlı kullanan yazar bir anlamda okuyucularına hem kötü örnekleri hem de olması gerekeni göstererek romanları aracılığıyla Türklerin "Bizanslaşmasını" engellemek amacındadır.

Söz konusu toplumsal cinsiyet olduğunda yazarın fikirlerinin kendi içinde tutarlı olduğunu belirtmek gerekir. Erkekler savaşçılık ve kahramanlık ödevlerine sahipken kadınlar ister Türk ister yabancı olsunlar uğurlarında savaşılan, yeri geldiğinde kurtarılıp yeri geldiğinde fethedilen kişiler olarak ikincil konumdadır. Genelde kötü özelliklerle eşleştirilen kadınlar, erkeklerin hayatlarından çıkaramadığı ama kendilerine denk de konumlandırmaması gereken figürler olarak okuyucuya sunulmaktadır. Toplumsal cinsiyet bağlamında görülen ilginç bir olgu da romanlardaki Türk baş karakterin genelde yabancı bir kadına âşık olmasıdır. Bu

nedenle, milliyetçi görüşlerine karşın yazarın Türk erkeklerine yabancı kadınlarla aile kurmayı örnek göstermesi gibi ironik bir durum ortaya çıkmaktadır.

Kozanoğlu'nun Türklerin ulus bilincine sahip olup olmadığı konusundaki görüşleri tarihi dönemlere göre değişkenlik göstermektedir. Bu bağlamda yazarın Orta Asya dönemlerini daha fazla önemsediğini belirtmek mümkündür. Çok daha eski zamanlar olmasına karşın o dönemlerde görülebilen ulus bilinci yazara göre Osmanlı döneminde sekteye uğramaktadır. Bu fikrin de etkisiyle Kozanoğlu'nun Fatih Sultan Mehmet dışındaki pek çok padişah için son derece eleştirel ifadeler kullandığı görülmektedir.

Kozanoğlu'nun romanlarındaki çeşitli göndermeler onun Cumhuriyet devrimlerinden ve dönemin fikir yapısından etkilendiğini göstermektedir. Atatürk hayattayken yazdığı *Gültekin* kitabının sonunda doğrudan "bugün gece gündüz senin için çalışan bir başbuğun var" (Kozanoğlu, 1981, s. 152) diyen Kozanoğlu, *Kızıl Tuğ* kitabında da kadınların peçe takmasını ve para kazanma gayelerine dini alet eden din adamlarını eleştirmektedir. Ancak tüm kitaplarına yayılan en somut eleştiri saltanat olgusunun entrika dolu ortamına ve bu yönetim şekli sayesinde liyakatsiz insanların başa geçebilmesine yöneliktir. Kozanoğlu Cumhuriyet sisteminin getirdiği fırsat eşitliğini okuyucuya bu zıtlık eşliğinde sunmaktadır. *Battal Gazi Destanı* romanında bunu açıkça belirten yazar, anakronizm yapmak pahasına Battal Gazi'ye "beni kendi reyleriyle seçmeyen halka baş olamam" (Kozanoğlu, 1946, s. 36) dedirtmektedir.

Kozanoğlu her ne kadar "bir roman yazmak için en azından yüz kitap okuduğunu" belirtse de zaman zaman romanlarında mesaj verme kaygısıyla tarihi gerçekleri çarpıttığı için eleştirilmiştir (Kaya, 2010, s. 576). Bu bazen Türk olduklarına dair bir kanıt bulunmayan Battal Gazi ve Hasan Sabbah'ın Türk olarak okuyucuya sunulması şeklinde olurken bazen de İstanbul'un fethi sırasında Bizans safında savaştığı bilinen ve şehrin ele geçirilmesinden sonra asılan Orhan Çelebi'nin Bizans için savaşmayı reddederek intihar etmesi şeklinde gerçekleşmektedir.

Dönemindeki pek çok yazar gibi Kozanoğlu da romanlarını sıklıkla gazete ya da dergilerde tefrikalar halinde yayımlamıştır. Burada ilginç olan ise bazı romanlarının *Çocuk Sesi* dergisinde tefrika edilmiş olmasıdır. Romanlarındaki yoğun savaş ve toplumsal cinsiyet vurgularına karşın belli ki yazar romanlarının çocuklara uygun olduğunu düşünmekte ve kendi "tarih okumasını" henüz çocuk olan okuyuculara da sunmaktadır.

Bu tez Siyaset Bilimi disiplininde Abdullah Ziya Kozanoğlu'nun romanları hakkında kaleme alınmış ilk tez olma niteliğine sahiptir. Tarihi romanların ulus inşasındaki rolü ve Kozanoğlu'nun Türk tarihi romancılığındaki öncü konumu düşünüldüğünde önceden bu bağlamda bir tez çalışması gerçekleştirilmemiş olması hayli ilginçtir. Yazarın günümüzde eski popülerliğini kaybettiği yorumunu yapmak mümkün olsa da yaşadığı yıllarda ve 1970'lerde bazı romanları sinemaya uyarlanan ve kitapları ek baskılar yapan Kozanoğlu'nun popüler bir figür olduğu anlaşılmaktadır. Yazarın romanları günümüzde de basılmaya devam etmektedir.

Kozanoğlu'nun tarihi romanlarını inceleyen bu tezde baskın temaların milliyetçilik, toplumsal cinsiyet ve militarizm olduğu görülmektedir. Ancak Kozanoğlu'nun romanlarının Siyaset Bilimi bağlamında farklı temalarla da ele alınması mümkündür. Örneğin, yazar din konusuna çok eğilmekte, Türk tarihinde genelde övünç kaynağı olarak görülmeyen denizciliği en hacimli romanlarında işlemekte, sınıfsal farklara ve toplumsal tabakalaşmaya değinmekte ve ihtilaller ile devrimlerin farkını irdelemektedir. Farklı temalarla gerçekleştirilebilecek tarihi roman analizlerinin dışında belirtmek gerekir ki yazarın *Arkitekt* dergisindeki ve gazetelerdeki yazıları, hikayeleri ve tiyatro oyunları da inceleme konusu olarak seçilmeyi hak edecek niteliktedir.

KAYNAKÇA

Akşam. (3 Şubat 1934). Halkevinin Güzel Sanatlar Komitesi Dün Toplanmıştır. *Akşam Gazetesi*.

Akşam. (26 Ekim 1942). Beşiktaş Kulübünün Yeni İdare Heyeti. *Akşam Gazetesi*.

Akşam. (10 Şubat 1945). Kozanoğlu. *Akşam Gazetesi*.

Akşam. (16 Mart 1957). Beşiktaş Kulübü İdaret Heyeti. *Akşam Gazetesi*.

Akşam. (3 Ocak 1964). Beşiktaş Kulübünde Temlik Kaldırıldı. *Akşam Gazetesi*.

Altınay, A. G. (2013). "Askerlik Yapmayana Adam Denmez": Zorunlu Askerlik, Erkeklik ve Vatandaşlık. N. Y. Sünbüloğlu (Dü.) içinde, *Erkek Millet Asker Millet* (s. 205-260). İstanbul: İletişim Yayınları.

Altınay, A. G. (2021). Eğitimin Militarizasyonu: Zorunlu Milli Güvenlik Dersi. A. İnsel, & T. Bora (Dü) içinde, *Bir Zümre, Bir Parti Türkiye'de Ordu* (s. 179-200). İstanbul: İletişim Yayınları.

Altıner, A. T. (2008, Ocak 16). *Mimar Zeki Sayar ve Arkitekt*. Mimdaporg: https://mimdap.org/yazi-yorum/mimar-zeki-sayar-ve-arkitekt/ adresinden alındı

Anderson, B. (1993). *Hayali Cemaatler.* (İ. Savaşır, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.

Anderson, B. (2006). *Imagined Communities, Reflections on the Origin and Spread of Nationalism.* New York: Verso.

Angın, D. (2017). *Erken Cumhuriyet Mimarlık Ortamında Aptullah Ziya Kozanoğlu.* İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Anonim. (1931). Memleket Haberleri. *Mimar, 5*, 180.

Anonim. (1966). Abdullah Ziya Kozanoğlu Vefat Etti. *Arkitekt, 1966-1*, 4.

Anonim. (1988). Zeki Sayar: Çizdiğini İnşa Edemeyen Bir Mimarı Tasavvur Edemiyorum. *Mimarlık*, 45-47.

Anonim. (1990). Söyleşi: Zeki Sayar: Arkitekt'i Çıkarmaya Başladığımızda Memlekette Yalnız 150-160 Mimar Vardı. *Arredamento Dekorasyon*, 36-41.

Antakyalıoğlu, Z. (2021). *Roman Kuramına Giriş.* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Argunşah, H. (1990). *Türk Edebiyatında Tarihi Roman.* İstanbul : Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi.

Argunşah, H. (2016). *Tarih ve Roman.* İstanbul: Kesit Yayınları.

Armstrong, J. (1982). *Nations Before Nationalism.* Chapel Hill: University of North Carolina Press.

Aydemir, T. (2020). *Hatıratım.* İstanbul : Yapı Kredi Yayınları.

Aydın, S. (2015). Otobiyografi Nasıl Okunur?: Biteviye Tarihçiliğin Açmazlarına Dair. B. Somay (Dü.) içinde, *Tarih, Otobiyografi Ve Hakikat.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları .

Aydın, S. (2021). Popüler Kültür ve Milliyetçilik: Sokağın Hissi. S. Coşar, & A. Özman (Dü) içinde, *Milliyetçilik ve Toplumsal Cinsiyet: Edebiyat, Medya, Siyaset* (s. 19-76). İstanbul: İletişim Yayınları.

Belge, M. (2008). *Genesis "Büyük Ulusal Anlatı" ve Türklerin Kökeni.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Belge, M. (27 Ekim 2008). Aptullah Ziya Kozanoğlu: 'Atlıhan', 'Kızıl Tuğ' vb. *Taraf Gazetesi*.

Benjamin, W. (1969). *Illuminations.* New York: Schocken Books.

Beşikçi, M. (2015). *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Seferberliği.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Britannica, E. (1998, 7 20). *Barbary Pirate*. 12 09, 2024 tarihinde Britannica: https://www.britannica.com/topic/Barbary-pirate adresinden alındı

Britannica, E. (2024, 8 7). Britannica: https://www.britannica.com/topic/The-Hunchback-of-Notre-Dame adresinden alındı

Brownell, S. (2000). Gender and Nationalism in China at the Turn of the Millenium. T. White (Dü.) içinde, *China Briefing 2000: The Continuing Transformation* (s. 195-232). New York: An East Gate Book.

Bröckling, U. (2021). *Disiplin Askeri İtaat Üretiminin Sosyolojisi ve Tarihi.* (V. Atayman, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Butler, J. (1990). *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of ldentity.* New York: Routledge.

Cantek, L. (2003). *Erotik ve Milliyetçi Bir İkon: Karaoğlan.* İstanbul: Oğlak Yayınları.

Cengizkan, A. (2015). *Zeki Sayar ve Arkitekt: Tasarlamak, Örgütlemek ve Belgelemek.* (A. Cengizkan, M. Cenkizgan, & D. İnan, Dü) Ankara: Mimarlar Odası Yayınları.

Chatterjee, P. (2002). *Ulus ve Parçaları: Kolonyal ve Post-Kolonyal Tarihler.* (İ. Çekem, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.

Copeaux, E. (1998). *Tarih Ders Kitaplarında (1931-1993) Türk Tarih Tezinden Türk İslam Sentezine.* (A. Berktay, Çev.) İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Cora, Y. T. (2013). Asker-Vatandaşlar ve Kahraman Erkekler: Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı Dönemlerinde Beden Terbiyesi Aracılığıyla İdeal Erkekliğin Kurgulanması. N. Y. Sünbüloğlu (Dü.) içinde, *Erkek Millet Asker Millet* (s. 45-74). İstanbul: İletişim Yayınları.

Coughlan, R. M., & Eller, J. (1993). The Poverty of Primordialism: The Demystification of Ethnic Attachments. *Ethnic and Racial Studies, 16, no. 2*, 183-202.

Çağatay, N., & Nuhoğlu Soysal, Y. (1995). Comparative Observations on Feminism and the Nation-Building Process . Ş. Tekeli (Dü.) içinde, *Women in Modern Turkish Society* (s. 263-272). New Jersey: Zed Books.

Çakır, B. (2012). *Cinsiyetçi Milliyetçilik: Osmanlı Ve Britanya İmparatorlukları'nın Milliyetçilik Algısında Modern Kadın Söylemi (1860-1930)*. İstanbul: İstanbul üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora tezi.

Çakır, S. (1991). *Osmanlı Kadın Hareketi.* İstanbul: Metis Yayınları.

Çalık, E. (1993). *Mustafa Necati Sepetçioğlu Hayatı Sanatı ve Eserleri.* Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi.

Dede, K. (2015). *Türk Ulusunun İnşası Sürecinde Romanın Rolü, 1923-1938* . Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi.

Deliorman, A. (2002). Kızıl Tuğ'un Gölgesinde. *Türk Edebiyatı Dergisi, 346*, 50-52.

Demiray, T. (1941). Önsöz. A. Z. Kozanoğlu içinde, *Kızıl Tuğ.* İstanbul: Türkiye Yayınevi.

Deutsch, K. W. (1966). *Nationalism and Social Communication.* Cambridge: M.I.T Press.

Dostoyevski, F. M. (2016). *Karamazov Kardeşler.* (N. Y. Taluy, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Engels, F. (1976). *Marx and Engels Collected Works*. London: Lawrence and Wishart.

Enloe, C. (1990). *Bananas, Beaches and Bases: Making Feminist Sense of International Politics.* Berkeley: University of California Press.

Erdil, M. (2018). Türkiye Cumhuriyetinin Latin Harfleriyle Çıkan İlk Çocuk Dergisi. *Uluslararası Çocuk Edebiyatı ve Eğitim Araştırmaları Dergisi, 2*(1), 8-23.

Ertem, S. (1938). *Fikir ve Sanat.* İstanbul: Suhulet Yayınevi.

Figes, O. (2002). *Natasha's Dance: a Cultural History of Russia.* New York: Metropolitan Books.

Flemming, K. (1998). Women as Preservers of the Past: Ziya Gokalp and Women's Reform. Z. Arat (Dü.) içinde, *Deconstructing Images of The Turkish Woman* (s. 127-138). New York: St. Martin's Press.

Forster, E. (1985). *Roman Sanatı.* (Ü. Aytür, Çev.) İstanbul: Adam Yayınları.

Foulkes, A. P. (1983). *Literature and Propaganda.* London & New York: Methuen.

Franchetti, C. (2013). Frederick's "Greatness". *International Review of Social Sciences and Humanities, 5*(2), 159-167.

Freeman, E. A. (1886). *The Methods Of Historical Study.* London: Macmillan.

Galeano, E. (2010). *Aynalar, Neredeyse Evrensel Bir Tarih.* (S. Doğru, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.

Gat, A., & Yakobson, A. (2013). *Nations: The Long History and Deep Roots of Political Ethnicity and Nationalism.* Cambridge: Cambridge University Press.

Gellner, E. (2008). *Nations and Nationalism.* New York: Cornell University Press.

Gobineau, J. A. (2021). *İnsan Irklarının Eşitsizliği.* (A. Batur, Çev.) İstanbul: Selenge Yayınları.

Goltz, C. v. (2016). *Millet-i Müsellaha.* Antalya: Otorite Yayınları.

Göğebakan, T. (2004). *Tarihsel Roman Üzerine.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Gökalp, Z. (2019). *Türkçülüğün Esasları.* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Gökbilgin, T. (1967). Tanzimat Hareketi'nin Osmanlı Müesseslerine ve Teskilatına Etkileri. *Belleten, 31*(121), 108.

Gökyay, O. Ş. (1994). Dede Korkut. Komisyon içinde, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi 9. Cilt* (s. 77-80). İstanbul: İSAM/İslam Araştırmaları Merkezi.

Grant, R. (1991). The Sources of Gender Bias in International Relations Theory. K. Newland, & R. Grant (Dü) içinde, *Gender and International Relations* (s. 8-27). Bloomington: Indiana university Press.

Gulbenkian Komisyonu, . (2014). *Sosyal Bilimleri Açın.* (Ş. Tekeli, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.

Gündüz, O. (1997). *Meşrutiyet Romanında Yapı ve Tema I.* İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Hakimiyet-i Milliye. (20 Kasım 1934). Adana"da Gazi Abidesi 5 Son Kanunda Açılacak. *Hakimiyet-i Milliye*.

Haldun, İ.-i. (2004). *Mukaddime.* (H. Kendir, Çev.) İstanbul: Yeni Şafak Kültür Armağanı.

Halikarnas Balıkçısı. (1989). *Uluç Reis.* İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Hobsbawm, E. (2006). *Milletler ve Milliyetçilik - Program, Mit, Gerçeklik.* (O. Akınbay, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Hobsbawm, E., & Ranger, T. (2006). *Geleneğin İcadı.* İstanbul: Agora Kitaplığı.

İlkin, A. (14 Ocak 1963). Aslan Asker Şvayl Arena'da. *Milliyet Gazetesi*, 8.

İpçioğlu, M. (2014). Hayal ve Gerçek: Tarihi Romanların Toplumsal Hafızaya Katkısı. *II. Milletlerarası Tarihi Roman ve Romanda Tarih Sempozyumu* (s. 118-128). içinde Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları.

Joseph, S. (2000). Gendering Citizenship in the Middle East. S. Joseph (Dü.) içinde, *Gender and Citizenship* (s. 3-32). Syracuse: Syracuse University Press.

Jusdanis, G. (1998). *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür - Milli Edebiyatın İcat Edilişi.* (T. Birkan, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.

Kamuran, B. (18 Nisan 1914). Terakki Yolları . *Kadınlar Dünyası*, 8.

Karpat, K. H. (1962). *Çağdaş Türk Edebiyatında Sosyal Konular.* İstanbul: Varlık Yayınevi.

Kaya, A. İ. (2010). *Abdullah Ziya Kozanoğlu'nun Hayatı Sanatı Eserleri ve Romanlarının Gençlerin Duygusal Gelişimine Etkileri* . Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi.

Kemal, Y. (1969). *Aziz İstanbul.* Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

Kerestecioğlu, İ. Ö. (2014). Korku ve Siyaset: Türk Sağının Ezberlerini Çözümlemek. İ. Ö. Kerestecioğlu & G. G. Öztan (Dü.) içinde, *Türk Sağı Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri* (s. 29-46). İstanbul: İletişim Yayınları.

Keyder, Ç. (1993). Türk Milliyetçiliğine Bakmaya Başlarken. *Toplum ve Bilim*, 7-18.

Kipling, R. (1899). The White Man's Burden. *The New York Sun*.

Kipling, R. (February 1, 1899). The White Man's Burden. *The New York Sun*.

Kozanoğlu, A. Z. (1933). Son Posta Matbaası. *Mimar, 27*, 74-75.

Kozanoğlu, A. Z. (1934). Sanatta Nasyonalizm. *Arkitekt, 38*, 51-54.

Kozanoğlu, A. Z. (1935). Köy Evleri Proje ve Yapıları İçin Toplu Rapor. *Arkitekt, 55*, 205-206.

Kozanoğlu, A. Z. (1936). Moda'da Bir Villa. *Arkitekt, 69*, 245-248.

Kozanoğlu, A. Z. (1942). *Atlı Han.* İstanbul: Türkiye Yayınevi.

Kozanoğlu, A. Z. (1946). *Battal Gazi.* İstanbul: Türkiye Yayınevi.

Kozanoğlu, A. Z. (1948). *Tokat.* İstanbul: Türkiye Yayınevi.

Kozanoğlu, A. Z. (1950). Gazneli Mahmut. *Hafta Dergisi, c.3, s.61*, 21-29.

Kozanoğlu, A. Z. (1956). Avrupa ve Biz. *Hafta Dergisi, C.2, S.52*.

Kozanoğlu, A. Z. (1958). *Savcı Bey.* İstanbul: Türkiye Yayınevi.

Kozanoğlu, A. Z. (4 Mart 1962). Kızıl Kadırga. *Milliyet Gazetesi*, 4.

Kozanoğlu, A. Z. (30 Kasım 1963). Beşiktaşlılara Açık Mektup. *Akşam Gazetesi*, 5.

Kozanoğlu, A. Z. (1964a). *Fatih Feneri*. İstanbul: Atlas Kitabevi.

Kozanoğlu, A. Z. (1964b). *Seyit Ali Reis.* İstanbul: Atlas Kitabevi.

Kozanoğlu, A. Z. (1 Eylül 1964). Arena Kraliçesi Teodora. *Milliyet Gazetesi*, 4.

Kozanoğlu, A. Z. (1971a). *Kızıl Tuğ.* İstanbul: Atlas Kitabevi.

Kozanoğlu, A. Z. (1971b). *Malkoçoğlu.* İstanbul: Atlas Kitabevi.

Kozanoğlu, A. Z. (1972). *Patronalılar.* İstanbul: Atlas Kitabevi.

Kozanoğlu, A. Z. (1973a). *Kızıl Kadırga.* İstanbul: Atlas Kitabevi.

Kozanoğlu, A. Z. (1973b). *Sarı Benizli Adam.* İstanbul: Atlas Kitabevi.

Kozanoğlu, A. Z. (1973c). *Sencivanoğlu.* İstanbul: Atlas Kitabevi.

Kozanoğlu, A. Z. (1974). *Kolsuz Kahraman.* İstanbul: Atlas Kitabevi.

Kozanoğlu, A. Z. (1975a). *Dağlar Delisi.* İstanbul: Atlas Kitabevi.

Kozanoğlu, A. Z. (1975b). *Kubilay Han'ın Gelini.* İstanbul: Atlas Kitabevi.

Kozanoğlu, A. Z. (1976). *Hilal ve Haç.* İstanbul: Atlas Kitabevi.

Kozanoğlu, A. Z. (1978). *Türk Korsanları.* İstanbul: Atlas Kitabevi.

Kozanoğlu, A. Z. (1979). *Arena Kraliçesi.* İstanbul: Atlas Kitabevi.

Kozanoğlu, A. Z. (1981). *Gültekin.* İstanbul: Atlas Kitabevi.

Kozanoğlu, A. Z. (2008). *Seyit Ali Reis.* İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

Köroğlu, E. (2010). *Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) Propagandadan Milli Kimlik İnşasına.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Kumral, B. (1996). Zeki Sayar. Ö. Gülsen (Dü.) içinde, *Anılarda Mimarlık* (s. 100-114). İstanbul: YEM Yayınları.

Lister, R. (2012). Citizenship and Gender. E. Amenta, K. Nash, & A. Scott (Dü) içinde, *Blackwell Companion to Political Sociology* (s. 372-382). Oxford: Blackwell.

Lukács, G. (1989). *The Historical Novel.* (H. Mitchell, & S. Mitchell, Çev.) London: Merlin Press.

Marx, K. (1975). *Marx and Engels Collected Works*. London: Lawrence and Wishart.

Messinger, G. S. (1992). *British Propaganda and The State in The First World War.* Manchester & New York: Manchester University Press.

Metin, M. (2007). *Abdulluh Ziya Kozanoğlu'nun Tarihî Romanları (1923-1933).* Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Milliyet. (30 Mart 1966). Abdullah Ziya Kozanoğlu Vefat Etti. *Milliyet Gazetesi.*

Milliyet. (30 Eylül 1968). Arena (Ulvi Uraz Topluluğu). *Milliyet Gazetesi*.

Mithat, A. (1979). Jön Türk. O. Okyay içinde, *Batı Medeniyeti Karsısında Ahmed Mithat Efendi* (s. 49). Ankara: Beylan Matbaa.

Mocan, A. (2011). *Abdullah Ziya Kozanoğlu'nun Tarihî Romanlarındaki Değerlerin Türkçe Eğitimi Açısından İncelenmesi.* Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Moghadam, V. M. (2000). Gender, National Identity and Citizenship: Reflections on the Middle East and North Africa. *Hagar International Social Science Review, 1*.

Morgan, J. R. (2008). Foreword to the 2008 edition. B. P. Reardon (Dü.) içinde, *Collected Ancient Greek Novels* (s. xvi). Oakland, CA: University of California Press.

Munslow, A. (2000). *Tarihin Yapısökümü.* (A. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Nebioğlu, O. (1961). *Türkiye"de Kim Kimdir: Yaşayan Tanınmış Kimseler Ansiklopedisi.* İstanbul: Nebioğlu Yayınevi.

Necatigil, B. (1967). *İsimler Sözlüğü.* İstanbul: Varlık Yayınları.

Nietzsche, F. (2011). *Şen Bilim.* (A. İnam, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.

Ocak, A. Y. (1992). Battalname. Komisyon içinde, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi 5. Cilt* (s. 206-208). İstanbul: İSAM/İslam Araştırmaları Merkezi.

Ocak, A. Y. (1993). Danişmendname. Komisyon içinde, *Türkiye DİyanetVakfı İslam Ansiklopedisi 8. Cilt* (s. 478-480). İstanbul: İSAM/İslam Araştırmaları Merkezi.

Öksüz, İ. (2016). *Millet ve Milliyetçilik.* Ankara: Panama Yayıncılık.

Önertoy, O. (1984). *Tanzimat Döneminde Edebiyat Anlayışı.* Konya: Selçuk üniversitesi Basımevi.

Özbay, K. (1981). *Türk Asker Hekimliği Tarihi ve Asker Hastaneleri C.III.* İstanbul: Yörük Basımevi.

Özcan, A. (2011). *Türkiye'de Popüler Tarihçilik, 1908-1960.* Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Özkırımlı, U. (1999). *Milliyetçilik Kuramları.* İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Özkırımlı, U. (2010). *Milliyetçilik Üzerine Güncel Tartışmalar: Eleştirel Bir Müdahale.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Özön, M., & Dürder, B. (1967). *Türk Tiyatrosu Ansiklopedisi.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Öztan, G. (2019). *Türkiye'de Çocukluğun Politik İnşası.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Öztan, G. G. (2013). Türkiye'de Milli Kimlik İnşası Sürecinde Militarist Eğilimler ve Tesirleri. T. Bora (Dü.) içinde, *Erkek Millet Asker Millet* (s. 75-114). İstanbul: İletişim Yayınları.

Öztan, G. G. (2018). *Türkiye'de Militarizm: Zihniyet, Pratik, Propaganda.* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Öztan, T. (2013). Bir "Aşkınlık" Anlatısı Olarak Şimal Yıldızı... N. Y. Sünbüloğlu (Dü.) içinde, *Erkek Millet Asker Millet* (s. 115-140). İstanbul: İletişim Yayınları.

Öztürk, N. (2022). *1730 Patrona Halil İsyanı'nın Maurus Jókai'nin a Fehér Rózsa (Patrona Halil: Eski bir İstanbul Hikâyesi) romanı ile Aptullah Ziya Kozanoğlu'nun Patronalılar romanına yansıması* . İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi .

Pateman, C. (1988). *The Sexual Contract.* Cambridge: Polity.

Pulur, H. (7 Kasım 1962). Olaylar ve İnsanlar. *Milliyet Gazetesi*, 2.

Püsküllüoğlu, A. (2008). *Türkçe Sözlük.* İstanbul: Can Yayınları.

Ranke, L. v. (1885). *Geschichten der romanischen und germanischen Völker von 1494 bis 1514.* Leipzig: Duncker & Humblot.

Renan, E. (1946). *Nutuklar ve Konferanslar.* (Z. İshan, Çev.) Ankara: Sakarya Basımevi.

Saigol, R. (2013). Militarizasyon, Ulus ve Toplumsal Cinsiyet: Şiddetli Çatışma Alanları Olarak Kadın Bedenleri. A. G. Altınay (Dü.) içinde, *Vatan, Millet, Kadınlar* (s. 227-260). İstanbul: İletişim Yayınları.

Schopenhauer, A. (1974). *Parega and Paralipomena - Vol 2.* (E. Payne, Çev.) Oxford: Oxford University Press.

Scott, J. W. (1999). *Gender and the Politics of History.* New York: Columbia University Press.

Sjoberg, L., & Via, S. (2010). Introduction. L. Sjoberg, & S. Via (Dü) içinde, *Gender, War, and Militarism: Feminist Perspectives* (s. 1-13). Santa Barbara: Praeger.

Smith, A. D. (2004). *Milli Kimlik.* (B. S. Şener, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.

Solelli, S. (1950). Abdullah Ziya Kozanoğlu. *Hafta Dergisi, c.2, s.35*.

Somay, B. (2015). Hikaye 'Hikaye' Midir Yalnızca? . B. Somay (Dü.) içinde, *Tarih, Otobiyografi Ve Hakikat.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Spencer, P., & Wollman, H. (2002). *Nationalism - A Critical Introduction".* New York: Sage.

Stanford, M. (2013). *Tarihin İncelenmesi İçin Bir Kılavuz.* (C. Cemgil, Çev.) İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Sünbüloğlu, N. Y. (2013). Türkiye'de Militarizm, Milliyetçilik ve Erkek(lik)lere Dair Bir Çerçeve. N. Y. Sünbüloğlu (Dü.) içinde, *Erkek Millet Asker Millet* (s. 9-44). İstanbul: İletişim Yayınları.

Şerifsoy, S. (2013). Aile ve Kemalist Modernizasyon Projesi, 1928-1950. A. G. Altınay (Dü.) içinde, *Vatan, Millet, Kadınlar* (s. 167-200). İstanbul: İletişim Yayınları.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. (1924, 12 4). https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.66.pdf. adresinden alındı

Tahir, K. (2019). *Devlet Ana.* İstanbul: İthaki Yayınları.

Tanpınar, A. H. (1962). *Yahya Kemal.* İstanbul: Yahya Kemal'i Sevenler Cemiyeti Neşriyatı.

Tanpınar, A. H. (2006). *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Tanyeli, U. (2007). *Mimarlığın Aktörleri: Türkiye 1900-2000.* İstanbul: Garanti Galeri.

Tekin, M. (2017). *Roman Sanatı 1 (Romanın Unsurları).* İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Tolu, E. (2011). *Abdullah Ziya Kozanoğlu'nun Kızıl Tuğ Adlı Eserinde Söz Dizimi.* Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Tökel, D. A. (2004, Aralık). Divan Şairi Gözüyle Patrona Halil. *Dergah, 178,* 10-11.

TÜİK. (2010). *İstatistik Göstergeler 1923-2009.* Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.

Türkeş, A. Ö. (2017). Romana Yazılan Tarih. Z. Uysal (Dü.) içinde, *Edebiyatın Omzundaki Melek Edebiyatın Tarihle İlişkisi Üzerine Yazılar* (s. 81-149). İstanbul: İletişim Yayınları.

Türkmen, M. (2008). *Abdullah Ziya Kozanoğlu'nun 1933'ten Sonraki Tarihî Romanlarının İncelenmesi.* Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Unat, F. R. (1964). *Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış.* Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

Ünalın, Ç. (2002). *Türk Mimarlar Cemiyeti'nden Mimarlar Derneği 1927'ye.* Ankara: Mimarlar Derneği Yayınları.

Vakit. (2 Temmuz 1933). Yeni Mektep Binaları İçin. *Vakit Gazetesi*.

Weber, M. (2004). *Sosyoloji Yazıları.* (T. Parla, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.

Wenk, S. (2000). Gendered Representations of the Nation's Past and Future. I. Blom, K. Hagemann, & C. Hall (Dü) içinde, *Gendered Nations: Nationalisms and Gender Order in the Long Nineteenth Century* (s. 63-80). Oxford: Berg Publishers.

Yuval-Davis, N. (2014). *Cinsiyet ve Millet.* (A. Bektaş, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.

Yüksel, M. (Aralık 2013). "There is no Difference Whatsoever between Family and Nationality": Imagining the Nation as a Family in Ömer Seyfettin's Stories. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 31*(2), 229-248.

EK 1. ORİJİNALLİK RAPORU

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ **SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**	Doküman Kodu *Form No.*	FRM-YL-15
		Yayım Tarihi *Date of Pub.*	04.12.2023
	FRM-YL-15 **Yüksek Lisans Tezi Orijinallik Raporu** *Master's Thesis Dissertation Originality Report*	Revizyon No *Rev. No.*	02
		Revizyon Tarihi *Rev.Date*	25.01.2024

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ ve KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih: 29/01/2025

Tez Başlığı: Abdullah Ziya Kozanoğlu'nun Romanlarında Milliyetçilik, Militarizm ve Toplumsal Cinsiyet

Yukarıda başlığı verilen tezimin a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 105 sayfalık kısmına ilişkin, 19/01/2025 tarihinde tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 15'tir.

Uygulanan filtrelemeler*:

1. ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
2. ☒ Kaynakça hariç
3. ☐ Alıntılar hariç
4. ☒ Alıntılar dâhil
5. ☒ 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tezimin herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Ata Kafadar

Öğrenci Bilgileri		
	Ad-Soyad	Ata Kafadar
	Öğrenci No	N22127093
	Enstitü Anabilim Dalı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
	Programı	Siyaset Bilimi

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.
Prof. Dr. Metin Yüksel

Tez **Almanca** veya **Fransızca** yazılıyor ise bu kısımda tez başlığı **Tez Yazım Dilinde** yazılmalıdır.
*Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orjinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları İkinci bölüm madde (4)/3'te de belirtildiği üzere: Kaynakça hariç, Alıntılar hariç/dahil, 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 5 words) filtreleme yapılmalıdır.

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ **SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**	Doküman Kodu *Form No.*	FRM-YL-15
		Yayım Tarihi *Date of Pub.*	04.12.2023
	FRM-YL-15 **Yüksek Lisans Tezi Orijinallik Raporu** *Master's Thesis Dissertation Originality Report*	Revizyon No *Rev. No.*	02
		Revizyon Tarihi *Rev.Date*	25.01.2024

TO HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE and PUBLIC ADMINISTRATION

Date: 29/01/2025

Thesis Title (In English): Nationalism, Militarism and Gender in Abdullah Ziya Kozanoğlu's Novels

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 19/01/2025 for the total of 105 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled above, the similarity index of my thesis is 15 %.

Filtering options applied**:

1. ☒ Approval and Decleration sections excluded
2. ☒ References cited excluded
3. ☐ Quotes excluded
4. ☒ Quotes included
5. ☒ Match size up to 5 words excluded

I hereby declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

Kindly submitted for the necessary actions.

Ata Kafadar

Student Information		
	Name-Surname	Ata Kafadar
	Student Number	N22127093
	Department	Political Science and Public Administration
	Programme	Political Science

SUPERVISOR'S APPROVAL

APPROVED
Prof. Dr. Metin Yüksel

**As mentioned in the second part [article (4)/3]of the Thesis Dissertation Originality Report's Codes of Practice of Hacettepe University Graduate School of Social Sciences, filtering should be done as following: excluding refence, quotation excluded/included, Match size up to 5 words excluded.

EK 2. ETİK KURUL MUAFİYET FORMU

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ **SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**	Doküman Kodu *Form No.*	FRM-YL-09
		Yayım Tarihi *Date of Pub.*	22.11.2023
	FRM-YL-09 **Yüksek Lisans Tezi Etik Kurul Muafiyeti Formu** *Ethics Board Form for Master's Thesis*	Revizyon No *Rev. No.*	02
		Revizyon Tarihi *Rev.Date*	25.01.2024

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ ve KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih: 29/01/2025

Tez Başlığı (Türkçe): Abdullah Ziya Kozanoğlu'nun Romanlarında Milliyetçilik, Militarizm ve Toplumsal Cinsiyet

Yukarıda başlığı verilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır.
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne veya ruh sağlığına müdahale içermemektedir.
4. Anket, ölçek (test), mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme gibi teknikler kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen araştırma niteliğinde değildir.
5. Diğer kişi ve kurumlardan temin edilen veri kullanımını (kitap, belge vs.) gerektirmektedir. Ancak bu kullanım, diğer kişi ve kurumların izin verdiği ölçüde Kişisel Bilgilerin Korunması Kanuna riayet edilerek gerçekleştirilecektir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Ata Kafadar

Öğrenci Bilgileri		
	Ad-Soyad	Ata Kafadar
	Öğrenci No	N22127093
	Enstitü Anabilim Dalı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
	Programı	Siyaset Bilimi

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.
Prof. Dr. Metin Yüksel

* Tez **Almanca** veya **Fransızca** yazılıyor ise bu kısımda tez başlığı **Tez Yazım Dilinde** yazılmalıdır.

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ **SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**	Doküman Kodu *Form No.*	FRM-YL-09
		Yayım Tarihi *Date of Pub.*	22.11.2023
	FRM-YL-09 **Yüksek Lisans Tezi Etik Kurul Muafiyeti Formu** *Ethics Board Form for Master's Thesis*	Revizyon No *Rev. No.*	02
		Revizyon Tarihi *Rev.Date*	25.01.2024

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE and PUBLIC ADMINISTRATION

Date: 29/01/2025

ThesisTitle (In English): Nationalism, Militarism and Gender in Abdullah Ziya Kozanoğlu's Novels

My thesis work with the title given above:

1. Does not perform experimentation on people or animals.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not a research conducted with qualitative or quantitative approaches that require data collection from the participants by using techniques such as survey, scale (test), interview, focus group work, observation, experiment, interview.
5. Requires the use of data (books, documents, etc.) obtained from other people and institutions. However, this use will be carried out in accordance with the Personal Information Protection Law to the extent permitted by other persons and institutions.

I hereby declare that I reviewed the Directives of Ethics Boards of Hacettepe University and in regard to these directives it is not necessary to obtain permission from any Ethics Board in order to carry out my thesis study; I accept all legal responsibilities that may arise in any infrigement of the directives and that the information I have given above is correct.

I respectfully submit this for approval.

Ata Kafadar

Student Information		
	Name-Surname	Ata Kafadar
	Student Number	N22127093
	Department	Political Science and Public Administration
	Programme	Political Science

SUPERVISOR'S APPROVAL

APPROVED
Prof. Dr. Metin Yüksel